

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**PSIHOSOCIALNA POMOČ NA ODPRTEM ODDELKU PUŠČAVA
ZAVODA ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA DOB**

ADRIJANA UDOVČ

Ljubljana, 2012

Podatki o nalogi

Ime in priimek: Adrijana Udovč

Naslov naloge: Psihosocialna pomoč na Odprtem oddelku Puščava Zavoda za prestajanja kazni zapora Dob

Kraj: Ljubljana

Leto: 2012

Št. strani: 162

Št. virov: 72

Št. prilog: 3

Št. slik: 1

Št. tabel: 6

Št. bibl. opomb: 23

Mentorica: doc. dr. Lea Šugman Bohinc

Somentor: prof. dr. Dragan Petrovec

Ključne besede: zapor, Odprti oddelek Puščava, uporabnik, ki prestaja kazen zapora, socialno delo, sinergetika

Povzetek: V teoretskem delu diplomske naloge opredelim zapor in odprti oddelek kot (ne)totalno institucijo, opišem teorije in njihov namen kaznovanja ter socioterapijo. V nadaljevanju predstavim Odprti oddelek Puščava ZPKZ Dob, ki je osrednja tema diplomskega dela. Opišem faze postpenalne obravnave v zaporu, strokovne koncepte socialnega dela in teorijo sinergetike ter psihosocialno pomoč neprostovoljnim mandatnim uporabnikom. V raziskovalnem delu na podlagi študije primera na Odprtem oddelku Puščava ugotovim, da svetovalna delavka dela na socialnodelovni način, tako da uporablja večino strokovnih konceptov psihosocialne pomoči. Sklenem tudi, da je teorijo sinergetike smiselno uporabiti tudi v kontekstu procesov pomoči uporabnikom v zaporu, saj je pomembna za prepoznavanje in razumevanje njihovega spreminjanja vzorcev vedenja.

Title: Psychosocial help at Open unit Puščava of Prison Institution Dob

Key words: prison, Open unit Puščava, service user who is serving a sentence, social work, synergetics

Summary: In the theoretical part of this graduate thesis I define prison and open unit as (non)total institution, describe theories and their punishment intention, as well as socio-therapy. Further on, I introduce Open unit Puščava of Prison Institution Dob, which is the main topic of graduate work. I describe phases of post-penalty treatment in prison, professional concepts of social work and synergetic theory, as well as psychosocial help to the involuntary mandatory users. In the research part, some conclusions have been drawn, based on a case study of Open unit Puščava, that the counseling worker does her work in the social-work manner by using most of the professional concepts of psychosocial help. It has also been concluded that the theory of synergetics has its meaningful use in the context of processes of help to the users in prison, as it is important for the recognition and understanding of their behavior patterns' change.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**PSIHOSOCIALNA POMOČ NA ODPRTEM ODDELKU PUŠČAVA
ZAVODA ZA PRESTAJANJA KAZNI ZAPORA DOB**

Mentorica: doc. dr. Lea Šugman Bohinc

Somentor: prof. dr. Dragan Petrovec

Adrijana Udovč

Ljubljana, 2012

Spreminjamo lahko sebe in odnose, nikoli drugega.
(povzeto po W. Kempler)

Predgovor

Mnenje in sliko o instituciji zapora ter uporabnikih, ki prestajajo kazen zapora, sem si tako kot večina ljudi, ki nimajo stikov s to ustanovo, ustvarila na osnovi poročanja medijev. Ker ta predstava ni bila ravno najbolj pozitivna, sem si že od nekdaj želela, da bi lahko sama prestopila prag zapora ter spoznala njegovo delovanje, predvsem pa navezala stik z uporabniki in si ustvarila mnenje na osnovi svojih izkušenj.

V četrtem letniku študija na Fakulteti za socialno delo je želja stopiti na drugo stran zidov, spoznati delovanje institucije, predvsem pa pridobiti osebno izkušnjo stika z uporabniki, pretehtala nad strahom. Zbrala sem pogum, vzpostavila stik z Zavodom za prestajanja kazni zapora Dob in se dogovorila za opravljanje prakse na Odprtem oddelku Puščava. Z enomesečno izkušnjo spremljanja dela svetovalne delavke, opazovanja načina življenja na oddelku, predvsem pa osebnega stika v pogovorih z uporabniki, sem se znebila večine predsodkov, s katerimi sem se tja odpravila.

Zelo pozitivna izkušnja je prispevala k odločitvi, da uporabnike, ki prestajajo kazen zapora, poskusim ljudem predstaviti še na drugačen, pozitiven način in obenem skupnosti približati naš tretji najmilejši režim prestajanja kazni zapora in strokovno delo v njem.

Prvi del teoretskega diplomskega dela namenim zaporu, teorijam in njihovem namenu kaznovanja, socioterapiji ter Odprtemu oddelku Puščava. Osrednji del drugega dela v teoriji posvečam strokovnim konceptom socialnega dela in teoriji sinergetike ter predstavim uporabnike, ki prestajajo kazen zapora kot neprostovoljne mandatne uporabnike.

V empirični raziskavi sem s pomočjo kvalitativne socialnodelovno sinergetske analize študije primera želela ugotoviti, katere strokovne koncepte uporablja svetovalna delavka na OO Puščava in kako lahko teorijo sinergetike uporabimo v kontekstu zapora.

V uvodu bi še dodala, da so uporabniki, ki prestajajo kazen zapora, v večini primerov v javnosti predstavljeni kot največji zločinci. Nihče pa se ne zaveda, da lahko na njihovem mestu pristane tudi sam. Tudi Kanduč (2003: 7) pravi, da je [...] malone vsakdo lahko potencialni (kdaj pa kdaj pa tudi dejanski) storilec [...].

Zavedati se moramo, da so uporabniki predvsem ljudje kot vsi drugi. V nekem obdobju svojega življenja so se znašli v okoliščinah, na katere niso primerno družbeno odreagirali, saj

so se v tej situaciji, vsaj nekateri, znašli prvič in niso znali ravnati drugače. Njihovo dejanje je bila normalna reakcija na nenormalne okoliščine, v katerih so se znašli in katerih niso bili vajeni. Menim, da je bila njihova stiska prevelika. Pomembno je, da jim stojimo ob strani in skupaj z njimi soustvarjamo prihodnost, čas, ko se bodo vrnili v domače okolje, in z njimi raziskujemo, kako bi lahko v podobnih situacijah ravnali drugače. Njihovega vedenja pa ne bomo mogli nikoli predvideti, saj smo ljudje netrivialni sistemi, naša formula vedenja pa se vedno znova spreminja.

S to diplomsko nalogo sem usmerjena samo na uporabnike, ki prestajajo kazen zapora, kar pa ne pomeni, da zanemarjam kaznivo dejanje, morebitne žrtve in njihovo stisko.

ZAHVALA

Največja zahvala gre mentorici doc. dr. Lei Šugman Bohinc za vso podporo in vzpodbudne besede skozi celoten proces nastajanja tega dela in somentorju prof. dr. Draganu Petrovcu za pogovore, iz katerih sem vedno odšla z novimi in pomembnimi spoznanji.

Hvala tudi doc. dr. Ninu Rodetu za metodološke usmeritve.

Diplomske naloge ne bi bilo brez nesebične pomoči in dovoljenja vpogleda v proces dela ga. Albine Planinšič Florjančič. Hvala za to priložnost.

Zahvala gre tudi ZPKZ Dob za dovoljenje opravljanja raziskave.

Zahvaljujem se uporabniku, da mi je dovolil spremljanje in vpogled v njegovo zgodbo. Želim mu čimprejšnji odpust s prestajanja kazni.

Zahvala pa gre seveda tudi moji mamici ter vsem kolegom in kolegicam, ki so verjeli vame, mi stali ob strani ter priskočili na pomoč, ko sem jo potrebovala.

Kazalo

1	TEORETSKI UVOD.....	7
1.1	Zavod za prestajanje kazni zapora oziroma t. i. zapor kot totalna ustanova.....	7
1.1.1	Definicija besede zapor	7
1.1.2	Definicija in značilnosti totalne ustanove.....	7
1.1.3	Zapor kot (ne)totalna ustanova in njegova dezinstitutionalizacija?.....	9
1.2	Teorije in njihov namen kaznovanja.....	14
1.2.1	Relativne oziroma utilitaristične teorije kaznovanja	14
1.2.2	Absolutne oziroma retributivne teorije kaznovanja.....	17
1.2.3	Preventivne mešane teorije kaznovanja.....	19
1.2.4	Nova penologija nasproti alternativnemu kaznovanju	19
1.3	Socioterapija	21
1.4	Zavodi za prestajanje kazni zapora v Sloveniji.....	25
1.4.1	Odprti oddelki.....	27
1.4.1.1	Odprti oddelek Puščava.....	28
1.4.1.2	Primerjava družbenega vzdušja na OO Puščava z drugimi oddelki.....	32
1.5	Strokovno delo v zaporih.....	34
1.5.1	Faze postpenalne obravnave v zaporu	38
1.5.1.1	Nastop kazni	39
1.5.1.2	Vmesna faza	42
1.5.1.3	Faza pred odpustom	44
1.6	Strokovni koncepti psihosocialne pomoči	48
1.6.1	Elementi delovnega odnosa	48
1.6.1.1	Leksikon moči	52
1.6.2	Metodična načela v socialnem delu.....	55
1.6.3	Načini ravnanja v socialnem delu.....	59
1.7	Sinergetika	61
1.7.1	Sinergetična generična načela	63
1.8	Uporabniki, ki prestajajo kazen zapora, kot neprostovoljni mandatni uporabniki	69
2	PROBLEM.....	74
3	METODOLOGIJA.....	75
3.1	Vrsta raziskave.....	75

3.2	Spremenljivke oziroma teme	75
3.3	Viri podatkov	75
3.4	Populacija.....	75
3.5	Zbiranje podatkov	75
3.6	Obdelava in analiza podatkov	76
3.6.1	Opis primera na podlagi vpogleda v osebni spis uporabnika	79
3.6.2	Potek prestajanja kazni zapora v okviru ZPKZ Dob	81
4	REZULTATI Z RAZPRAVO	89
4.1	Strokovni pojmi socialnega dela.....	89
4.2	Poskusna teorija samoorganiziranja skozi sinergetična generična načela	97
4.3	Drugi izstopajoči podatki.....	103
5	SKLEPI	107
6	PREDLOGI.....	109
7	LITERATURA.....	111
7.1	Pravni in drugi viri.....	115
7.2	Internetni viri	116
8	PRILOGE	117
8.1	Hišni in dnevni red odprtega oddelka puščava	117
8.2	Osebni spis	120
8.3	Primarni viri podatkov	139
9	POVZETEK	160

Kazalo slik

Slika 1.1: Odprti oddelek Puščava.....	28
--	----

Kazalo tabel

Tabela 3.1: Primer analize podatkov	78
Tabela 3.2: Kronološki pregled prestajanja kazni	82
Tabela 8.1: Intervju s svetovalno delavko	139
Tabela 8.2: Pogovor med svetovalno delavko in uporabnikom	146
Tabela 8.3: Timski sestanek	150
Tabela 8.4: Intervju z uporabnikom	153

1 TEORETSKI UVOD

1.1 Zavod za prestajanje kazni zapora oziroma t. i. zapor kot totalna ustanova

1.1.1 Definicija besede zapor

Ko večina ljudi v vsakdanjem pogovornem jeziku zasliši besedo zapor, pomisli na ustanovo, objekt, v katerem začasno živi določena populacija, skupina ljudi. Vendar pa ima beseda tudi drugačen pomen. Po kazenski zakonodaji le-ta označuje vrsto kazni.

Kazenski zakonik, Zakon, Pravilnik o izvrševanju kazenskih sankcij idr. besedo zapor namreč uporabljajo samo za vrsto kazni. Kazenski zakonik (Ur. l. RS, št. 50/2012-UPB2; v nadaljevanju: KZ-1) v 43. členu našteje zapor, denarno kazen in prepoved vožnje motornega vozila kot vrsto kazni, medtem ko za imenovanje ustanove, kjer se izvršuje kazen zapora, uporablja besedo zavod. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (Ur. l. RS, št. 110/06-UPB1, 76/08, 40/09 in 9/11-ZP-1G; v nadaljevanju: ZIKS-1) v 11. členu navaja: »Kazni zapora se izvršujejo v zavodih za prestajanje kazni zapora.«

Foucault (2004: 251) omenja dvojno rabo besede, saj pravi, da je: »Splošna oblika aparature, ki naj z natančnim obdelovanjem teles naredi ljudi krotke in uporabne, zarisala ustanovo – zapor, še preden jo je zakon opredelil kot kazen par excellence.«

Kanduč (2003: 50) gre še dlje in besedno zvezo »kazen zapora« včasih nadomesti s prostostno kaznijo. Funkcija zapora¹ kot ustanove je torej [...] *prikrajšanje* prostosti [...] ali kot pravi Foucault (2004: 252), *odvzem* prostosti.

1.1.2 Definicija in značilnosti totalne ustanove

V sociološkem leksikonu iz leta 1982 je totalna ustanova opredeljena kot socialna ustanova, v kateri je vedenje nekaterih članov heteronomno, podrejeno normam in zapovedim druge vrste članov. To je predvsem v bolnišnicah in zaporih.

V večini ostalih socioloških slovarjih in leksikonih novejšega datuma pa je zapisana Goffmanova definicija totalne ustanove, kar kaže na to, da je oče omenjene besedne zveze. Tudi po Flakerjevem (1998) mnenju lahko Goffmanu pripišemo izraz totalna ustanova, čeprav

¹ V nadaljevanju bom za ustanovo, v kateri uporabniki prestajajo kazen zapora, uporabljala besedo zapor, razen v primerih povzemanja.

ga je dobil na Hughesovih predavanjih in čeprav so bile, kar lahko razberemo tudi iz sociološkega slovarja, take ustanove že prej predmet socioloških razprav.

Goffman (1961 v Flaker, Urek 1988: 76) definira besedno zvezo totalna institucija ločeno. Navaja, da ustanove navadno dojemamo kot kraj, zgradbo, sobo ali področje, kjer se redno dogaja neka vrsta dejavnosti. Totalnost pa vidi v tem, da ustanova zajame (totalno) vse vidike posameznikovega kroga: delo, rekreacijo, zabavo ... Ljudje spijo, se igrajo na različnih mestih, z različnimi soudeleženci, pod različno oblastjo in brez vseobsegajočega načrta. V totalni ustanovi pa se meje med temi sferami porušijo.

Totalnost se kaže tudi v fizičnih pregradah, ki jih ustanova zgradi med seboj in zunanjim svetom, ter v oddaljenosti od ostalega sveta (z zidovi, gozdovi, bodečo žico) (*ibid.*).

Goffmanove značilnosti totalnih ustanov bom primerjala z Odprtim oddelkom Puščava (v nadaljevanju OO Puščava) Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob (v nadaljevanju ZPKZ Dob). Te niso značilne samo zanje in nobene značilnosti ne bomo našli čisto v vseh, vendar pa jih je v vsaki totalni ustanovi mogoče najti veliko, kar je razvidno tudi v primerjavi.

Goffman (*ibid.*: 77) omenja štiri temeljne značilnosti:

- Vsi vidiki življenja se odvijajo na istem kraju in pod isto oblastjo.
- Vsaka faza dnevne aktivnosti se odvija vpričo velikega števila drugih ljudi, ki so enako obravnavani in od katerih zahtevajo, da delajo isto stvar skupaj.

Ti vidiki so na OO Puščava odvisni od tega, ali so uporabniki zaposleni. Zaposleni so lahko znotraj odprtega oddelka (hišna dela), vsak dan odhajajo v službo izven njega (pogodbeno delo) ali pa prestajajo kazen samo ob koncih tedna. Tako, na primer, lahko delo poteka zunaj zavoda, tudi eden izmed obrokov (malica); še celo spijo ne vedno vsi pod isto streho (vikend zapor). Tako dnevne aktivnosti večinoma ne potekajo v prisotnosti velikega števila drugih ljudi, saj uporabniki dnevno odhajajo na svoja delovna mesta. Skupinskega dela ni veliko. Vsi so formalno pod oblastjo ZPKZ Dob oziroma Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju UIKS). V času, ki ga prebijejo na oddelku, bdita nad njimi pravosodni policist oziroma paznik in komandir.

- Za vse dejavnosti obstaja urnik, ki je vsiljen od zgoraj s sistemom eksplicitnih formalnih pravil in telesom uradnikov.

Ure bujenja, spanja, zajtrka, malice, kosila, večerje, torkovega srečanja skupine, nenadzorovanih obiskov zunaj zapora ... so določene v hišnem redu (v prilogi 8.1), ki ga

morajo uporabniki spoštovati. Vendar pa se lahko tudi prilagajajo, predvsem zaradi zgoraj opisanega načina dela in načina prestajanja kazni. Pod besedo uradniki razumem že zgoraj imenovane pravosodne policiste, ki so tudi prisotni na odprtem oddelku, kljub temu, da je nadzorovalna funkcija v oddelkih z milejšim režimom manjša.

- Različne vsiljene dejavnosti sestavljajo enotni racionalni načrt z namenom, da se zadovolji uradni cilj ustanove.

Katere so vsiljene dejavnosti, je težko opredeliti, saj je to odvisno od epistemologije vsakega uporabnika posebej. Večini je vsiljevanje spoštovanje hišnega reda, nekaterim to predstavlja udeležba na skupinskih srečanjih itd.

Poslanstvo oziroma cilj UIKS je zagotavljanje varnih zaporov za uporabnike, zaposlene in družbo, v katerih je možnost za resocializacijo uporabnikov. Obravnava jih mora usposabljaati za življenje na prostosti in jih odvrčati od ponavljanja kaznivih dejanj, da bodo po prestani kazni lahko živeli v skladu z veljavnimi pravnimi in moralnimi vrednotami (Internet 1).

1.1.3 Zapor kot (ne)totalna ustanova in njegova dezinstitutionalizacija²?

Goffman (*ibid.*: 76) je totalne ustanove grobo razdelil v pet skupin. V eni izmed njih so ustanove za zavarovanje skupnosti pred nekaterimi nevarnostmi. V to kategorijo je uvrstil zapore, taborišča za vojne ujetnike in koncentracijska taborišča.

Totalne ustanove v sodobni družbi označujejo njen rob, njen zunaj. Tako vanje zapirajo sodobno družbo na dva načina: prvič tako, da ustvarijo zunanji rob, drugič pa tako, da zapirajo tiste, ki prekršijo njena pravila (Flaker 1996: 186).

Baltard (1829 v Foucault 2004: 256) je zapor označil kot »popolno in strogo ustanovo«. Tudi on, podobno kot Goffman, za totalne ustanove nasploh navaja, da mora biti zapor izčrpen disciplinski aparat, ki se ukvarja z vsemi področji individuuma, z njegovim fizičnim urjenjem, delovno spretnostjo, vsakdanjim obnašanjem, moralnim zadržanjem, dispozicijami.

V zaporu se izvršuje kazen, hkrati pa je to kraj, kjer opazujejo kaznovane posameznike. Le-to je na eni strani seveda nadziranje, na drugi spoznavanje vsakega posameznika, njegovo obnašanje, napredek ... Zapor je torej hkrati nadziranje in opazovanje, varnost in vednost,

² Proces zapiranja in odpravljanja totalnih/represivnih ustanov. Dezinstitutionalizacija je hkrati premik iz azila v družbo in družbeno gibanje, ki si za ta premik prizadeva (Flaker 1998).

individualizacija in totalizacija, osamitev in presojsnost – kraj za uresničitev teme panoptika³ (Foucault 2004: 271).

Farrington (1992) pokaže še na drugo plat zapora, ko pravi, da ga je mogoče definirati kot 'ne tako totalno' institucijo. Sodoben zapor je integriran v družbo in z njo povezan, nikakor pa ne ločen, izoliran in avtonomen. Zapor kot totalna institucija je zanj mit, ki je tolažil in prikladen. Družba se tolaži z dejstvom, da vsaj za malo časa zadovolji potrebo po varnosti. Vendar pa se bodo zaporniki v vsakem primeru enkrat vrnili, poleg tega pa ne gre zanemariti temeljnih družbenih vrednot. Čeprav se družba želi zavarovati pred njimi ter se od njih ločiti, jih ne more popolnoma zanemariti, nanje pozabiti, jih trajno izključiti ali popolnoma dehumanizirati.

Po njegovem mnenju zapori v nobenem primeru niso totalne ustanove, ker ne morejo zaščititi družbe na dolgi rok. Poleg tega ne morejo popolnoma odstraniti kriminalnega vedenja v družbi in sistematično rehabilitirati zapornikov (*ibid.*).

Žištova (2009) navaja, da imajo številni zapori še danes mnoge značilnosti totalne ustanove. Tudi ona izpostavi izolacijo od sveta, odvzem samostojnosti in pravice do odločanja o najosnovnejših zadevah, zahtevo po brezpogojnem podrejanju pravil, nezmožnost igranja večine življenjskih vlog in prejemanje odgovornosti za svoje življenje.

Na drugi strani pa pravi, da v Sloveniji nimamo pravih totalitarnih penalnih zaporov, ker to omejujejo številni zakoni in pravilniki. Totalitarni zaporni režim namreč pomeni, da obsojenci nimajo skoraj nobenih pravic, le dolžnost, da spoštujejo zaporniški red in pravila. Po njenem mnenju je tako v naših zaporih, v primerjavi s totalno organiziranimi, življenje veliko manj natančno predpisano, saj gre za skupinsko prestajanje kazni. Res je, da obstajajo določena pravila hišnega reda in tudi sankcije, če jih prekršijo, a imajo kljub temu možnost, da s spoštovanjem le-tega in z delom, zaslužijo ugodnosti. Imajo tudi možnost konstruktivnega sodelovanja v rehabilitacijskih programih s strokovnimi delavci.

³ Panoptikon je delo Jeremyja Bentham. Foucault je naletel nanj, ko je načrtoval študijo o arhitekturi bolnišnic. To je zgradba v obliki prstana. Na sredini je stolp obdan z velikimi okni, ki gledajo v notranjost. V zunanjem obrobem delu so celice, ki imajo dvoje oken, ene gledajo na notranjo stran prstana in so usmerjena k središčnemu stolpu, skozi zunanje pa prihaja svetloba. Nadzornik je v nadzornem stolpu, zapornik pa v celici. Svetloba nadzorniku omogoča, da lahko zelo jasno opazuje ljudi. To veliko učinkoviteje vpliva na jetnika kot tema v nekdanjih grajskih temnicah, ki ga je, nenazadnje celo ščitila (Foucault 2008: 125).

Različni avtorji torej različno obravnavajo zapor. Eni merijo stopnjo totalnosti, medtem ko drugi, kot bomo videli v nadaljevanju, zagovarjajo popolno odpravo totalnih ustanov, kamor pa težko vključijo tudi zapor.

Flaker (1998) govori o t. i. dezinstitutionalizaciji totalnih ustanov, pri čemer se le-ta nanaša predvsem na psihiatrične bolnišnice, socialne zavode itd. Konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let 20. stoletja so začeli z njihovim zapiranjem in z zmanjševanjem postelj.

Pravi: »Edina vrsta ustanov, kjer se število postelj ne zmanjšuje, so zapori, razlogi za to pa so etični, strokovni in ekonomskopolitični« (*ibid.*: 6).

Trditev je nejasna predvsem z vidika nihanj števila uporabnikov. Le-to si lahko ogledamo, če primerjamo letna poročila UIKS. Ogromen preobrat se je namreč zgodil leta 1996, ko se je začelo število zapornikov naglo povečevati. Pred omenjenim letom je število padalo, vendar postelj niso odstranjevali, ampak so jih začeli kmalu polniti. Težava v 'fizičnem' odstranjevanju postelj je verjetno ravno v strahu pred nihanjem števila uporabnikov, kar je težko predvideti, saj je to odvisno od kaznovalne politike, na primer uklonilnega⁴ zapora, ki je poleg pripora⁵ eden izmed glavnih vzrokov za prenapolnjenost. Lahko bi odstranili postelje v zaprtih oddelkih v primeru drugačnega (alternativnega) načina prestajanja kazni, vendar pa menim, da družba zaradi prevelikega občutka ogroženosti tega v večjem obsegu ne bi 'dovolila'.

Namesto o zmanjšanju lahko govorimo celo o povečanju števila postelj z odprtjem dveh novih blokov v ZPKZ Dob. V letnem poročilu 2011 so sicer zapisali, da sta bila zgrajena zaradi izboljšanja prostorskih in bivalnih razmer. S tem so izboljšali nastanitvene razmere, zmanjšali pa so tudi dolgoletni problem prenapolnjenosti.

Kmalu bomo lahko videli ali se bo s povečanjem števila postelj posledično povečalo tudi število uporabnikov.

V Revizijskem poročilu (2011) navajajo, da iz leta v leto narašča število obsojencev, zato pričakujejo, da se bo tak trend nadaljeval tudi v prihodnje. V preteklosti so načrtovali in še

⁴ 13. člen Zakona o Prekrških (Ur. l. RS, št. 29/11-UPB8) navaja: (1) »Storilca, ki deloma ali v celoti ne plača globe v določenem roku, se prisili k plačilu tako, da se mu določi uklonilni zapor. (3) Uklonilni zapor traja, dokler globa ni v celoti plačana, vendar največ 30 dni.«

⁵ Zakon o kazenskem postopku (Ur. l. RS, št. 32/2012-UPB8; v nadaljevanju: ZKP) v 201. členu navaja, da se zoper osebo sme odrediti zapor, če je podana ena izmed treh okoliščin ter če je podan sum, da je oseba storila kaznivo dejanje.

vedno načrtujejo izgradnjo novih oziroma nadomestnih zaporov, s katerimi bi še povečali prostorske zmogljivosti, vendar pa jih ovira finančno stanje v državi.

V okviru ZPKZ Dob so povečali število postelj tudi z odprtjem novega oddelka, vendar pa so šli v skupnost in odprli OO Puščava. Tako je z delovanjem začel tretji 'najmilejši' režim prestajanja kazni v Sloveniji, s katerim pa so prispevali tudi k zmanjševanju prenapolnjenosti. Mogoče bi lahko z odpiranjem odprtih oddelkov zmanjševali število postelj v zaprtih oddelkih. OO Puščava je tako 'integriran' v družbo, saj veliko uporabnikov dnevno odhaja na delo k delodajalcem zunaj oddelka, obiskujejo krajevno knjižnico in prireditve v njej itd. Iz navedenega bi lahko zaključili, da odprti oddelki niso več tako totalna ustanova.

Tudi Brinc (1983) pokaže na ta vidik, saj navaja, da so se ob razvoju svobodnejših sistemov izvrševanja kazenskih sankcij pojavile kritike, da zaprti kazenski zavodi preveč izločijo obsojenca iz skupnosti. Odprti oddelki pa gredo ravno v nasprotno smer. Poleg tega imajo tudi manj značilnosti, ki se pripisujejo totalnim ustanovam, kot jih definira Goffman. V njih je zlasti manj nadzorovanja, več odprtosti v izražanju in manj napetosti med delavci in obsojenci.

Nekje se novi oddelki odpirajo, drugod pa se odvija nasproten proces. Konec leta 2006 so zaprli Oddelek Radovljica, ki je sodil pod okrilje ZPKZ Ljubljana. Razlog naj bi bilo kadrovsko pomanjkanje pravosodnih policistov v Ljubljani. V letnem poročilu (2007) so navedli, da naj bi bilo zaprtje oddelka, v katerem je bilo povprečno 29 oseb, začasno. Prostore uporablja druga institucija in vse kaže na to, da so dokončno zaprli enega izmed socioterapevtsko perspektivnejših oddelkov.

Kanduč (2003: 50–53) opisuje abolicionistično mišljenje, ki se je skozi zgodovino razvijalo v različne smeri. Njihovo stališče do zapora je zelo odklonilno, saj ga utemeljujejo kot disfunkcionalnega ali celo kontraproduktivnega. Podobno kritizirajo tudi cel kazenskopравни sistem. Zagovarjajo popolno odpravo celotne kazenskopravne koncepcije, ki naj bi jo nadomestili z alternativnimi načini, kot so pomiritev med sprtima strankama, povračilo ali odpravo škode, delo v korist skupnosti ...

Tudi Farrington (1992) govori o alternativnih načinih prestajanja kazni zapora in resocializaciji zapornikov, kar prispeva k 'ne tako' totalnim ustanovam.

Tudi pri nas so zakonsko opredeljeni t. i. alternativni načini prestajanja kazni zapora, in sicer t. i. vikend in hišni zapor ter izvrševanje dela v splošno korist. Na drugi strani pa je s svojimi argumenti 'za' zapor prišla nova penologija. Obe ideologiji sta opisani v nadaljevanju.

Kanduč (2003) navaja, da je abolicionistična obsodba zapora prestroga, saj ima le-ta, kljub znanim penološkim pomanjkljivostim, tudi kar nekaj prednosti, zaradi katerih ostaja še vedno funkcionalna institucija, vendar pa je prav, da ga še naprej kritiziramo.

Foucault (2004: 252) je podobnega mnenja, saj pravi: »Poznamo vse nevšečnosti in nevarnosti zapora, vendar pa kljub temu ne vidimo, s čim bi ga lahko nadomestili. Je zaničevanja vredna rešitev, ki pa se ji ne moremo odpovedati.«

Njegovo razmišljanje je omejeno samo na strogo zaprti (totalni) zapor, saj ne razmišlja izven okvirov 'tradicionalnega' zapora. Poznamo tudi druge načine prestajanja kazni, kot so na primer že omenjeni odprti oddelki, ki imajo v svoji osnovi še vedno nadzorovalno funkcijo, tako kot zaprti oddelki. Različna je le stopnja nadzorovanja. Pomembno je torej, da se znotraj sistema spremeni vsaj način dela, vprašanje, 'kako bomo delali'.

Tudi Brinc (2000: 563–564) razmišlja podobno kot Foucault, saj pravi, da bodo zapori še dolgo časa nenadomestljivi vsaj za majhen del prestopnikov, ker družba še ne pozna boljšega sredstva. Država se mu, kljub negativnim posledicam in majhni koristi pri zmanjšanju kriminalitete, ne more odreči. Družba se ne more otresti sanj, da je mogoče s kaznovanjem, z gradnjo zaporov in obravnavanjem zapornikov zmanjšati kriminaliteto. Zapor je najdražje in najmanj koristno sredstvo za zatiranje kriminalitete.

Tudi na tem mestu je potrebno dodati, da je odvisno, kakšen zapor imamo v mislih. Če vlagamo v najboljše nadzorne sisteme, je to res lahko zelo drago. Če pa v zapor vpeljemo socioterapijo, potem pa nas finančno zaradi tehnike ne stane veliko. V tem primeru je najdražji človeški vložek, investiranje v izobraževanje ter osebno rast svetovalnih delavcev in terapevtov, kar je dolgotrajen proces. Z vidika same oblasti pa je to najcenejši in najučinkovitejši način.

Brinc (1983) meni, da odprti oddelki ne bodo nikoli popolnoma nadomestili zaprtih zavodov. Kot enega izmed razlogov navaja povečanje kriminalitete v svetu in zlasti nove oblike nasilnih dejanj (ugrabitve letal, terorizem, politična kriminaliteta ...).

»Družba se zaveda, da ni enotna ter se boji onih drugih, tam doli in tam zunaj. Ne želi biti ogrožena, ker bi rada varno delala naprej. Rešitev vidi v moralnem čiščenju, izključevanju. S tem se bo počutila varneje, svet pa ne bo zato nič boljši« (Kanduč 2003: 49).

Večina ljudi obsoja uporabnike, ki prestajajo kazen zapor, predvsem zaradi poznavanja njihovega kaznivega dejanja in nepoznavanja oseb kot takih. Družba si namreč na podlagi poročil medijev, ki redkokdaj prikažejo dejansko sliko kaznivega dejanja in storilca, največkrat ustvarijo mnenje o nevarni družbi. Bojijo se nevarnih 'zločincev', ki hodijo po ulicah, čeprav jih je v naših zaporih zelo malo. V letu 2011 (Letno poročilo 2012) je bilo, na primer, devet obsojencev, ki je prestajalo tridesetletno zaporno kazen. Na podlagi redkih primerov posplošujejo stanje na celotno populacijo.

1.2 Teorije in njihov namen kaznovanja

V različnih zgodovinskih obdobjih so se, glede na družbene okoliščine, politične usmeritve, oblast, predhodne teorije, rezultate raziskav ... razvile in prevladovala različne teorije kaznovanja. Avtorji so zagovarjali in utemeljevali svoja stališča in ideje ter iskali napake in vrzeli pri drugih.

Moj namen ni prikaz vseh teoretikov in njihovih načel, temveč na splošno in zgolj na kratko opisati glavne pristope in njihove predstavnike, ki so pisali zgodovino kaznovanja in zaradi katerih imamo sedaj takšno veljavno politiko kaznovanja.

Petrovec (1998) je teorije kaznovanja razdelil v dve glavni skupini: relativne oziroma utilitaristične in absolutne oziroma retributivne, dodala bom še preventivne mešane, ki jih omenja Ambrož (2008).

1.2.1 Relativne oziroma utilitaristične teorije kaznovanja

Pojavile so se po drugi svetovni vojni, v kateri je družba na svoji koži izkusila totalitarno oblast in nasilje ter ugotovila, da le-to ni rešitev (Vodopivec 1992). Povojne razmere so tako omogočale razvoj humanizma, obenem pa se je razvijala tudi medicina, ki je prispevala nove metode dela (Petrovec 1998).

Petrovec (*ibid.*: 14) relativne oziroma utilitaristične teorije definira kot teorije, ki poskušajo opravičiti kaznovanje z določenimi koristnimi nameni, bodisi za družbo v celoti ali za posameznika, ki ga poskušamo prevzgojiti.

Kriminaliteto skušajo preprečevati s teorijo specialne in generalne prevencije. Namen prve je vplivanje na storilca, da ne bi ponavljal kaznivih dejanj. To lahko dosežemo z zastraševanjem, onemogočanjem in z usposobitvijo za življenje v družbi brez izvrševanja kazenskih sankcij – resocializacijo. Le-ta je danes v ospredju. Splošen namen generalne prevencije pa je vplivanje na vse ljudi, da ne bi izvrševali kaznivih dejanj (Ambrož 2008: 242–244).

Značilna je tretmanska⁶ ideologija, saj je potrebno z različnimi metodami in tehnikami obravnavanja doseči spremembe v posameznikovem vedenju in ga prilagajati družbenemu okolju. Kazen ima smisel zlasti v prihodnosti, saj kaznujemo zato, da se greh ne bi ponovil (Petrovec 1998).

V okviru tretmana so se na eni strani razvile terapije na podlagi behaviorizma, za katerega je značilno, da pacientovo nemoč še stopnjuje ter utrjuje položaj nezmotljivega znanstvenika. Na drugi strani pa so teorije, ki temeljijo na humanistični psihologiji in zagovarjajo odpoved moči nad pacientom (*ibid.*).

Petrovec (*ibid.*) razdeli temeljne smeri tretmanske ideologije na: medicinske, psihološke in socialne. Le-te so se v nekaterih državah bolj razvijale in so bile zato bolj uporabljene (ZDA) kot v drugih (Evropa).

K medicinskim in kirurškim metodam sodijo ortopedska, estetska ali plastična kirurgija, nevrokirurgija in psihokirurgija, medtem ko so religiozna psihoterapija, psihoanaliza, narkoanaliza, skupinska psihoterapija in hipnoza vrste psiholoških metod (*ibid.*).

»Pri socialnih metodah gre za premišljeno uporabo socialne strukture, družbenih institucij in družbenih odnosov kot sredstev, s katerimi se doseže delinkventova konformnost z normami širše družbe« (Spencer 1969 v Petrovec 1998: 23).

Bistvo socialnih metod je približevanje zapora odprti družbi in rahljanje togosti v institucionalnih strukturah. Na ta način postopoma dobivamo tretmansko naravnane institucije v obliki terapevtske skupnosti. Socialne metode lahko uporabljamo v dveh smereh, in sicer za spremembo zapora, za liberalizacijo zaporskega režima, druga pa odklanja zapor kot primerno

⁶ Terminološki slovar (Sket 1997: 159) pojem tretman opredeljuje kot različne metode in postopke za vlaganje in/ali prevziganje deviantnih oseb ali storilcev kaznivih dejanj. Gre za različne posege, postopke in načine obravnavanja, katerih cilj je prilagajanje deviantnih oseb družbenim normam, spreminjanje nekaterih oblik njihovega vedenja in njihova resocializacija.

okolje in se ukvarja z alternativnimi pristopi. Primerni so polodprti zapor, prestopanje kazni le čez noč, vikend zapor in pa različne oblike pogojne kazni (*ibid.*).

Petrovec (1998: 24–25) pravi, da mora socialni tretman imeti glavno vlogo pri vseh delikventih. Pri tem je treba zajeti čas pred nastopom kazni, med prestajanjem in po njem, kar pa sodi v okvir t. i. postpenalne obravnave, ki jo opisujem v nadaljevanju.

Vodopivčeva (1992) metode tretmana razdeli v pet kategorij: kirurške posege, medikamentozno obravnavanje s kemičnimi sredstvi in averzivno terapijo, psihoanalizo in procesno diagnostiko z individualno psihoterapijo, kamor sodi hipnoza, svetovanje in odnose med ljudmi. Meni, da so prvi trije načini sporni in posegajo v integriteto človeka, v pravice in svoboščine ljudi, medtem ko zadnjih dveh metod ne moremo opredeliti kot sumljivih in nevarnih.

Tudi Petrovec (1998) navaja, da so mnogi ukrepi psihokirurgije, narkoanalize in vse vrste medikamentoznih averzivnih terapij zloraba oblasti in znanosti.

Ravno te oblike tretmana so bile vzrok za eno izmed kritik tega modela, saj naj bi posegale v človekovo osebnost, napadale osebnostno integriteto in identiteto človeka ter manipulirale z njim kot z objektom. Tem oblikam tretmana bi se morali odpovedati, vendar pa se zaradi njih ni potrebno odreči vsakemu tretmanu (Bavcon 1984 v Petrovec 1999).

Druga kritika se je nanašala na neučinkovitost zaradi naraščanja kriminalitete, tretja pa je govorila o nedoločeni kazni, saj naj bi le-ta podaljševala odvzem prostosti (*ibid.*).

Pojavile so se tudi govorice o t. i. tretmanski igri. Le-to povezujejo z obdobjem v začetku sedemdesetih let in je, po mnenju nekaterih, prisotna še danes.

Govori o tem, kako si obsojenec prizadeva narediti čim boljši vtis na upravo, da bi ga šteli za prilagojenega na življenje na prostem. V ozadju tega prizadevanja je pridobitev različnih ugodnosti vse do najbolj zaželene – odpusta s prestajanja kazni (Petrovec 1999: 38).

Ta vtis poskuša narediti z vključevanjem v tretmanske programe. Zaporniki tako pragmatično hlinijo spreminjanje in izboljšanje, terapevti in drugo strokovno osebje v zaporu pa tiščijo glavo v pesek in ne želijo videti, kaj se zares dogaja (Prettyman 1972 v Zebec Koren 1993).

Dejstvo je, da ugodnosti spodbujajo obsojence k aktivnemu sodelovanju, poleg tega pa predstavljajo pomemben del tretmana in imajo veliko vlogo v postpenalnem delu ter vključevanju obsojenca v okolje (Ivanc *et al.* 2004).

Vodopivčeva (1992) pravi, da strokovni delavci, če bi želeli uspešno delati na skupinski način ali individualno in uživati zaupanje pri uporabnikih, ne bi smeli sodelovati pri podeljevanju različnih ugodnosti in pogojnih odpustov. Vloga, ki jo imajo, pa povzroča špekulacije na strani zapornikov.

Obsojenci jih ne pojmujejo kot svetovalce, temveč kot pogojevalce oziroma manipulatorje z ugodnostmi (Meško *et al.* 2006: 262).

Zaradi vseh zgoraj omenjenih kritik so se konec šestdesetih let pojavili ugovori proti tretmanskemu modelu. V ZDA so se začeli upori zapornikov, ki so bili bolj posledica nevzdržnih razmer v zaporih kot pa tretmana. Martinsonove (Martinson 1974 v Petrovec 1998) značilne besede 'what works' in odgovor 'nothing work', saj je kriminaliteta vztrajno naraščala, so še bolj spodbudile ljudi, da so nasprotovali tretmanskemu modelu, čeprav je kasneje svojo ugotovitev preklical.

Ljudje so se preveč bali razmer, čutili so ogroženost in začeli uporabljali prisilo. Le-to je pripeljalo do zahteve po pravnem varovanju ljudi in reda (Vodopivec 1992).

ZDA so dobro in slabo v tretmanskem modelu nadomestile s pravičnim kaznovanjem (Petrovec 1998).

1.2.2 Absolutne oziroma retributivne teorije kaznovanja

V obdobju neoklasicizma so tako prišle v ospredje absolutne oziroma retributivne teorije kaznovanja (Petrovec 1998). Zebec Koren (1992) in Šelih (1987) to ideologijo poimenujeta kot pravičnostni model.

Petrovec (1998) absolutne oziroma retributivne teorije kaznovanja opisuje kot tiste, ki namen kazni opravičujejo z retribucijo: povzročenemu zlu sledi pravično povračilo. Ambrož (2008) dodaja, da kazen ni nekontroliran in nesorazmeren izbruh agresije proti storilcu (maščevanje). Kazen mora biti torej sorazmerna teži kaznivega dejanja in je učinkovita samo, če zlo, ki ga povzroča, preseže ugodnost, ki jo storilec pridobi s kaznivim dejanjem. Učinka namena kazni ni potrebno meriti, saj je dosežen z izrekom kazni (Foucault 1984 v Brinc 2000: 557).

Njihov cilj je vzpostavitev norme, reda, ki je porušen s kaznivim dejanjem. Sodnikov pogled je obrnjen v preteklost (Petrovec 1998: 13).

Teorija temelji na Kantovi in Heglovi filozofiji. Prvi je zagovarjal, da je potrebno kazen izreči izključno zaradi storjenega zločina, saj s človekom ni nikoli dopustno ravnati kot z golim

sredstvom za doseg cilja nekoga drugega. Pomemben je kategorični oziroma moralni imperativ, ki pravi, da moramo vedno ravnati tako, kot bi želeli, da drugi ravnajo z nami. Drugi pa je dodal, da je storilca treba spoštovati kot razumno bitje, kazen pa škodi za njegovo pravico (Ambrož 2008).

Eno od zmotnih prepričanj teh teorij je, da je mogoče kaznovati le za nazaj. Tehnika naj bi bila poravnana že s samim izrekom kazni, vse, kar se dogaja po tem, pa jih ne zanima več. Prezrejo čas pred nastopom kazni in pred odpustom (Petrovec 1998).

Domnevajo, da lahko kaznujejo, ne da bi s tem vplivali na bodoče vedenje. S to idejo opuščajo tretmanske zapore in ustvarjajo zapore 'čistega prestajanja kazni'. V primeru, da bi kdo želel tretman, bi ga dobil v posebnih zaporih (*ibid.*).

Petrovec (*ibid.*: 129–132) pravi, da če strnemo mnenja zagovornikov, sledi, da: »Edino retributivistično kaznovanje daje človeku status zrelega, odgovornega in razumnega bitja, da je terapija žalitev za storilca in kazen skorajda temeljna človekova pravica.«

Vsem kritikam dodaja še svojo, saj vidi temeljno napako v 'čisti' kazni in 'ne-vplivu, 'ne-vzgoji' le-te na bodoče obsojenčevo vedenje. Z Watzlawickovo teorijo komuniciranja dokaže, da so, kot sam pravi, absolutisti v slepi ulici, saj ni kazni, ki ne bi imela specifičnega in praviloma izjemno močnega vpliva na obsojenčevo vedenje.

Opisala bom samo tisti Watzlawickov aksiom komuniciranja, ki pokaže na zmotljivost absolutistov oziroma retributistov. Povzemam ga po Šugman Bohinčevi (2003: 82).

Aksiom 'ne moremo ne komunicirati' pravi, da z vsakim vedenjem (besedno ali nebesedno, namerno ali nenamerno itd.) nekaj izražamo, sporočamo in z njim vplivamo na tiste, s katerimi smo v interakciji, oni pa ne morejo mimo tega, da ne bi s svojim vedenjem odgovorili na naše komuniciranje. Gre torej za krožni pogled na komuniciranje, saj ima vsako vedenje sporočilno vrednost za drugega. Tudi če molčimo ali telesno otrpnemo, je to neke vrste komuniciranje, saj z njim nekaj izražamo, sporočamo, četudi si to vedenje interpretira vsak na svoj način.

Petrovec (1998: 144) meni, da zaradi opisanih razlogov kazen za obsojenca ne more biti nevtralna. Vse, kar kaznovalec stori in vse česar iz določenih razlogov ne stori, ima vpliv na obsojenčevo doživetje kazni in s tem na njegovo vedenje v prihodnosti.

Iz navedenega sledi, da lahko med vedenje in komuniciranje postavimo enačaj, torej je vedenje enako komuniciranje.

Tudi te teoriji niso vzdržale v smislu, da bi bile vodilne. Oboje imajo svoje prednosti in slabosti, zato so v nekem obdobju v ospredju ene, v drugem druge. Če pa jih poskušamo združiti, govorimo o novi vrsti t. i. preventivnih mešanih teorijah.

1.2.3 Preventivne mešane teorije kaznovanja

Ambrož (2008) govori o pojavu preventivnih mešanih teorij v 20. stoletju. Njihov najvidnejši predstavnik je Roxin. Teorije skušajo povezati pozitivne pridobitve posameznih kaznovalnih politik, omenjenih zgoraj, torej različne vidike specialne in generalne prevencije, odpovedujejo se slehernemu povračilu kot namenu kaznovanja, sledijo pa krivdnemu načelu, ki ga uporabljajo za omejevanje kazni. Temeljijo na predpostavki, da morajo biti nameni kaznovanja usklajeni s splošnimi cilji kazenskega prava.

Kriminaliteto poskušaj preprečevati tako z vplivanjem na posameznika kot z vplivanjem na javnost. Pri tem pa skušajo specialno in generalno prevencijo povezati v kolikor toliko uravnotežen odnos. Ker pa ne moreta biti enako zastopani v vseh fazah, se govori o pretežnosti. V fazi grožnje s kaznijo v zakonu je torej v ospredju generalnopreventivni vidik, v fazi izrekanja kazni je potrebno upoštevati obe, pri izvrševanju pa je glavna specialna prevencija, predvsem v smislu resocializacije (*ibid.*).

Kadar sta si pri izrekanju kazni v konfliktu, si prednost zasluži specialna prevencija, nasprotno pa v fazi, ko zakon grozi s kaznijo, po naravi stvari prevladuje generalna prevencija. Ta je prav tako odločilna v primeru, ko resocializacija ni potrebna ali pa jo obsojenec zavrača (*ibid.*: 246).

Tudi pri preventivnih mešanih teorijah se, tako kot pri ostalih, postavljajo različna vprašanja. Dilema se pojavi predvsem v natančnosti odmerjanja kazni, vsebini izvrševanja kazni itd. Eno je namreč namen uporabljati načela socioterapevtskega pristopa, drugo pa je potem dejanska izvedba in končni rezultat.

1.2.4 Nova penologija nasproti alternativnemu kaznovanju

Danes teoretiki govorijo na eni strani o novi penologiji, ki naj bi 'zapirala' uporabnike in se posvetila samo sistemu, uporabnik jih torej ne zanima. Na drugi strani pa so začeli uporabljati

tudi alternativne načine prestajanja kazni, ki se zopet posvečajo uporabniku in gredo v skupnost.

V devetdesetih letih 20. stoletja se je zlasti v Ameriki pojavila nova penologija, kasneje poimenovana tudi kot administrativna penologija. Prvi jo je opredelil Feeley, ki je ugotovil, da si vodstvo z izgradnjo vedno novih zaporov prizadeva za upravljanje množic v zaporu in s tem ščiti poštene državljane zunaj njih (Šelih 2010).

To je nov jezik, ki uporablja besede kot so: 'trda roka', resnična in pravična kazen, najmanjše možne kazni, dosmrtni zapor po treh deliktih, odprava pogojnega odpusta, intenzivno nadzorovanje, nadzor z uporabo elektronskih sredstev in posebna kazenska taborišča (Normandeau 1995 v Petrovec 2000: 571).

Tudi Wacquant (2008) govori o 'novi penologiji', ki je zamenjala rehabilitacijo iz sedemdesetih let 20. stoletja. Na podlagi ameriške zakonodaje so začeli z zmanjšanjem števila predčasnih odpustov in spremembo pogojnega odpusta v policijski mehanizem, katerega namen ni več pomoč zapornikom pri ponovnem vključevanju v družbo, temveč to, da bi jih znova ujeli in jih intenzivno nadzirali.

Le-ta se tako ne ukvarja več s posameznikom in njegovo rehabilitacijo, temveč poskuša obvladovati in upravljati tisto skupino ljudi, ki se ne drži družbenih pravil. Ne poskuša preprečevati kriminala. Z njegovim upravljanjem onesposoblja najbolj nevarne in strogo nadzoruje manj nevarne. Znižuje pričakovanja glede tretmanske učinkovitosti in zvišuje občutek varnosti, ki se nanaša na obsojence vsaj med prestajanjem kazni (Petrovec 2000).

Prej so zapore razločevali glede na vrsto zapornikov, ki so potrebovali tako ali drugačno obravnavanje, sedaj jih ločijo glede na vrsto potrebnega zavarovanja (Vodopivec 1992).

Nova penologija ne spreminja niti posameznika niti socialnega okolja. Poskrbi le za drugačno, varno porazdelitev storilcev v družbi. Posveča se sistemski analizi in se ne ukvarja več s posameznikom. Največjo možno varnost prebivalstva omogoča tako, da nadzoruje oziroma upravlja marginalne skupine, ki so obsojene na stalno obrobje. Tako pojmovanje spodnjega razreda stigmatizira točno določeno skupino kot nevarno (Petrovec 2000: 571–572).

V Sloveniji še ni zaslediti prevelikega vpliva nove penologije, so se pa mogoče začele, v večji meri kot v preteklosti, razvijati in uporabljati alternativne kazenske sankcije. Pri nas se te

oblike, kot sem že omenila, kažejo v prestajanju zaporne kazni ob koncih tedna (12.⁷ člen ZIKS-1), v hišnem zaporu (12.a⁸ člen ZIKS-1) in izvrševanju dela v splošno korist (13.⁹ člen ZIKS-1). Največ se je povečala uporaba hišnega zavora, saj so bili, na primer, leta 2000 trije uporabniki, ki so prestajali kazen zavora na tak način, leta 2010 pa jih je bilo 63 (Revizijsko poročilo 2012).

Tudi Računsko sodišče, ki je revidiralo uspešnost reševanja prostorske problematike UIKS v zaporih (*ibid.*) v obdobju od leta 2006 do leta 2012, predlaga pristojnemu ministrstvu zaradi ugotovljene prenapolnjenosti zaporov, da v sodelovanju z upravo preuči možnosti za spremembo izrečenih kazni zavora v delo v splošno korist in v hišni zapor že med izvrševanjem kazni zavora.

Tako kot so se v prevladi izmenjevale relativne oziroma utilitaristične, absolutne oziroma retributivne, preventivne mešane teorije, se bosta verjetno tudi t. i. nova penologija in alternativne kazenske sankcije. Enkrat bodo bolj v ospredju ene, drugič druge.

1.3 Socioterapija

Socioterapevtski pristop sodi pod obliko tretmanskega modela, ker pa je imel (ima) v Sloveniji velik pomen, mu namenjam celotni razdelek.

Zametki socioterapije segajo v šestdeseta leta, ko so se strokovnjaki s področja penologije zavzemali za t. i. skupinsko delo, kasneje pa se navdušili za t. i. antiavtoritarno delo z ljudmi. Delo v internatski šoli v Summerhillu v Angliji je služilo kot uvod v eksperiment v vzgojnem zavodu Logatec (logaški eksperiment), ki so ga izvedli v obdobju od 1967 do 1971 (Vodopivec 1992). Z njim so dokazali, da permissivni pristop do uporabnikov ne ogroža okolja ali institucionalnega dela. V letu 1975 mu je sledil takrat Kazenski popoljševalni dom za ženske na Igu pri Ljubljani (ižanski eksperiment). Kasneje so podobna načela pri delu z

⁷ (1) »Direktor zavoda lahko obsojencem, ki so bili obsojeni na kazen zavora do 36 mesecev, če niso bili obsojeni na kazen zavora zaradi storitve kaznivega dejanja zoper spolno nedotakljivost, če so osebnostno urejeni in so redno zaposleni ali se izobražujejo, omogoči, da med prestajanjem kazni zavora še naprej ostanejo v svojem delovnem ali izobraževalnem razmerju in prebivajo doma, razen ob prostih dneh, praviloma ob koncu tedna, ko morajo biti v zavodu.«

⁸ (1) »Kazen zavora do devetih mesecev, ki jo sodišče s sklepom nadomesti s hišnim zaporom, prestaja obsojenec v poslopju, v katerem stalno ali začasno prebiva, oziroma v javni ustanovi za zdravljenje ali oskrbo, v kateri je nameščen.«

⁹ (1) »Izvrševanje dela v korist humanitarni organizacij ali lokalne skupnosti, s katerim sodišče nadomesti kazen zavora do treh mesecev, pripravi, vodi in nadzoruje uprava v sodelovanju s centrom za socialno delo, pristojnim po predpisih o socialnem varstvu.«

obsojenimi poskušali, bolj ali manj uspešno, prenesti tudi v nekatere ostale slovenske zapore (Petrovec 1999).

Socioterapevtska usmeritev izhaja iz idej humanistične psihologije in filozofije. Rogers je zagovarjal odpoved tradicionalni moči nad pacientom in govoril o terapiji, ki je usmerjena h klientu. Odnos spominja na pogodbeno razmerje, v katerem sta enakovredni stranki, saj je nedirektiven in neavtoritativen. Terapevt poskuša pomagati uporabiti klientove skrite notranje zmožnosti. Klasično psihoterapevtsko vprašanje, »kako lahko koga spremenimo«, je nadomestil z vprašanjem, »kako lahko vzpostavimo tak odnos med klientom in terapevtom, da ga klient zmore izkoristiti za lasten osebni razvoj« (Rogers 1961 v Petrovec 1999).

Za razvoj socioterapije je bil zlasti pomemben tudi Norman Fenton, po katerem je temeljno izhodišče za delo z obsojenci konstruktivna skupinska interakcija, torej delo v skupini. Tako kot Rogers tudi Fenton zagovarja enakovreden odnos. Utrjevalo se je namreč spoznanje, da socioterapevtska usmeritev terja specifično medosebno komunikacijo. Tudi zanj je odnos med sogovornikoma najpomembnejši. Tradicionalen odnos oziroma avtoritarnost na eni in podredljivost na drugi strani onemogočata konstruktivno komunikacijo (*ibid.*).

Vodopivčeva (1992) meni, da je bil cilj uvajanja novosti s prvim eksperimentom, v katerem je šlo predvsem za spreminjanje klime v zavodih, sprememba obravnave ljudi v bolj normalnem človeškem življenju. Le-ta je bila pred tem brezosebna in vojaška. Glavna delovna metoda eksperimenta, ki je temeljila na skupinskem pogovarjanju, je bila skupinsko delo na vseh ravneh: med raziskovalci, med raziskovalci in vzgojitelji, med vzgojitelji, med vzgojitelji in gojenci in med samimi gojenci.

Tudi Petrovec (1999: 93) navaja, da je socioterapevtska usmeritev kasneje na Igu zahtevala izredno dobro komunikacijo na več ravneh: med posameznimi službami zavoda, med zavodom in pravosodjem ter med delavci in obsojenkami.

Zapor, ki uporablja socioterapevtsko usmeritev, dopušča in omogoča kvalitetno komunikacijo, kar pomeni, da z običajno hierarhijo upravne organizacije ustvarja horizontalnost v medsebojnih odnosih. Na videz preprosta shema je v praksi težko dosegljiva, saj smo v položaju, ki nam je dan v zaporu, visoko nad obsojenimi (*ibid.*: 60).

Politika izvrševanja kazenskih sankcij se kreira na vrhu. Vsak zavod je neposredno povezan na UIKS tako v finančnem kot organizacijskem smislu. Gre za hierarhijo v strogem pomenu

besede, ki omejuje svobodo najprej vodilnemu delavcu posameznega zapora in nato operativnim delavcem in nazadnje obsojencem (Hribernik 2007).

Vendar pa Petrovec (1999) meni, da je mogoče ustvarjati odnose, za katere so značilni dobra medsebojna komunikacija, soodločanje obsojenih in dopuščanje avtentičnega, pristnega funkcioniranja, ki edino omogoča boljše spoznavanje človeka in zato vpliva na določene vedenjske oblike oziroma njihovo korekcijo. V primeru represivnih odnosov pa je med osebjem in obsojenci blokirana verbalna komunikacija.

Največja ovira za preobrazbo je v velikosti zavodov, v številu obsojencev in v izraziti hierarhični organiziranosti s poudarjenimi vertikalnimi odnosi in komunikacijo (*ibid.*).

Delavci zapora morajo torej dopustiti, da jim obsojenci povedo, kako jih doživljajo. Ta doživetja niso vedno opisana s presežniki. Na povratno informacijo morajo biti pripravljeni in jo znati tudi prenesti (Perhavec-Uršič 1985 v Petrovec 1999).

V socioterapevtskem procesu ne gre le za sporočanje, gre tudi za poslušanje. Petrovec (*ibid.*: 21) pravi, da gre prvič v zgodovini zapora za poslušanje. Osebe prisluhne zapornikom in jih upošteva.

Na tem mestu dodajam koncepte Gordona Paska (1980), ki jih povzemam po Šugman Bohinčevi (1998: 420–423).

Pravi, da ni vsako komuniciranje tudi konverzacija oziroma razgovor. Konverzacija je namreč rekurzivni proces izmenjavanja osebnih interpretacij predmeta razgovora in poleg tega intenzivno preverjanje razumevanja sogovornikovega razumevanja. Je naraven jezik, s katerim poskušamo svoj svet narediti razumljiv drugemu.

Sogovornika sta v konverzaciji, kadar bogatita in razvijata vsak svoje interpretacije, kadar sklepata dogovore o skupnih interpretacijah oziroma se sporazumeta. Na tak način se spoznavata, dobita več podatkov o sogovorniku, se posledično zbližata in poleg tega ohranjata medosebne razlike v komunikaciji, torej ohranita svojo identiteto in se ne 'zlijeta'.

Njun razgovor je sicer odvisen od njune avtonomnosti in medsebojnega razlikovanja, vendar pa hkrati ustvarja tudi nova razlikovanja. Če iz procesa odideta vsaj malo drugačna, kot sta vanj vstopila, je prišlo do konverzacije.

Če želimo v zaporih socioterapijo oziroma horizontalno komunikacijo, ne potrebujemo samo komunikacije temveč konverzacijo, razgovor, ki je nasproten nadzoru in pelje k zmanjševanju

urejenosti, pravilnosti. Tako se morajo porušiti oziroma omiliti hierarhični odnosi vsaj v komunikaciji med zaposlenimi in uporabniki. Skupaj morajo načrtovati spremembe in upoštevati želje oziroma predloge uporabnikov. Če posledično prihaja do sprememb, lahko govorimo o konverzaciji, v nasprotnem primeru, ko se nič ne spremeni, pa so še vedno 'samo' na ravni komunikacije.

Tudi za Rogersa in Fentona je pomemben odnos, v katerem vsi udeleženci pridobivajo. Eden izmed temeljnih pogojev za tako delo pa je priznanje spreminjevalcev, da niso popolni in da je vsak proces prevzgoje, ki ga izvršujejo nad obsojenci, v resnici tudi osebno spreminjanje njih samih. Socioterapevtska usmeritev je posebna tretmanska oblika, ki deluje dvosmerno in prinaša spremembe v vedenjskih oblikah osebja in obsojenih (Petrovec 1999: 17).

Brinčeva raziskava (1995) je pokazala, da je izbira osebja najvažnejši del socioterapevtskega pristopa. Le malo ljudi je, ki so se pripravljene odreči tradicionalni premoči nad obsojencem. Uveljavljenost novih tretmanskih oblik je bila bolj odvisna od pripravljenosti osebja kot pa od strukture in osebnostnih lastnosti obsojencev. Socioterapija je izjemno težavno podjetje. Ustanovi in vodi ga lahko tisti, ki ima posebne osebnostne lastnosti. V ospredju je to sposobnost, da se odpove formalni avtoriteti (Petrovec 1999).

Na pomembno vlogo osebja kažejo tudi podatki v izvedenih raziskavah o družbenem vzdušju v zavodih za prestajanje kazni zaporu in Prevezgojnem domu Radeče, v katerih lahko vidimo, da se je po zamenjavi vodstva v ženskem zaporu na Igu bistveno zmanjšala socioterapevtska vloga v zaporu. Iz zadnje raziskave je jasno razvidno, da se je nekdanji najbolj usmerjen socioterapevtski oddelek spremenil v enega najmanj usmerjenih. To, poleg pomembne vloge osebja, dokazuje, da dober ali najboljši zavod lahko hitro postane slab, obratna smer pa je dolgotrajna in težka (Brinc 2011).

Socioterapija je še vedno doslej edini znani način dela v institucijah zaprtega tipa, ki lahko spreminja zavodsko klimo, vsaj deloma razbije hierarhijo in nobenemu ne škoduje, vendar pa je pri vključevanju socioterapevtskih metod potrebno upoštevati voljo uporabnikov (Vodopivec 1992).

Socioterapevtsko delo je vselej terjalo intenzivno postpenalno načrtovanje, saj je eden izmed ciljev obsojenega čimprej vključiti v okolje, kamor se bo vrnil po prestani kazni, kar se navadno dogaja s prostimi izhodi (Petrovec 1999).

Tudi Brinc je mnenja, da je v času prestajanja kazni mogoče veliko storiti, vendar pa še vedno ni pravega uspeha, če istočasno ne zmoremo vplivati na okolje, v katero se obsojenec vrne po prestani kazni.

Nagnjenost k socioterapevtski usmeritvi v Sloveniji skozi različna obdobja lahko razberemo že iz same zakonodaje. Medtem ko je prvi ZIKS iz leta 1978 temeljil na resocializacijskih izhodiščih, je KZ iz devetdesetih let kljub kritikam penologov odstranil določbe o namenu kaznovanja. Tako je resocializacijska usmeritev izgubila zakonsko podlago. V komentarju zakona je sicer dana zelena luč za izvajanje socioterapevtske oziroma skupinske metode, vendar pa zanjo niti ni podlage niti skupine na UIKS, ki bi to razvijala. Upravičena je domneva, da je zaradi zakonske odpovedi socioterapija v praksi zastopana bistveno manj. Tudi novi ZIKS-1 se je z izpuščanjem resocializacijskih vsebin približal že opisani novi penologiji, čeprav v posameznih določbah še upošteva resocializacijske vsebine (Šelih 2010).

Avtorica meni, da bi bilo potrebno premisliti ali je pot, ki je načrtovana, prava ali pa bi bil potreben premislek o vnovični sistematični uvedbi sestavin resocializacijske ali socioterapevtske paradigme (*ibid.*).

1.4 Zavodi za prestajanje kazni zapora v Sloveniji

Pod okrilje Ministrstva za pravosodje in javno upravo sodi UIKS. Ta nadzoruje delo v šestih zaporih, ki delujejo na trinajstih lokacijah, in v Prevezgojnim domu Radeče za mladoletnike. V zavodih se izvršujejo kazni zapora in mladoletniškega zapora, uklonilnega zapor ter kazni zapora, izrečene po drugih predpisih (Internet 1).

V Sloveniji imamo tako pet centralnih zaporov za moške in enega za ženske, vsi pa imajo zaprte, polodprte in odprte oddelke oziroma režime.

206. člen ZIKS-1 v prvem odstavku med drugim navaja, da so zavodi s strožjim režimom prestajanja kazni zapora zaprti zavodi, zavodi s svobodnejšim režimom pa so polodprti in odprti ter se med seboj ločijo po stopnji zavarovanja in omejevanja svobode gibanja obsojencev.

Od 953 obsojencev in mladoletnikov, ki so bili v zavodu na dan 1. 1. 2011, jih je 68,94 % prestajalo kazen v zaprtem režimu, 22,04 % jih je bilo nameščenih v polodprti režim in 9,02 % v odprti režim (Letno poročilo 2011).

V nadaljevanju bom prostorske zmogljivosti posameznih oddelkov primerjala z dejanskim številom vseh zaprtih oseb (obsojeni, priporniki, pridržani, uklonilni zapor) na dan 1. 12. 2011. Navedeni podatki so vzeti iz letnega poročila (*ibid.*).

ZPKZ Dob je največji zapor v Sloveniji. V njem prestajajo moški obsojenci kazen zavora, ki je daljša od enega leta in pol in lahko traja do 30 let. Z odprtjem dveh novih blokov v oktobru 2011 se je prostorska zmogljivost povečala za 174 postelj, torej na 420. Kljub temu je bilo v zaporu 445 uporabnikov.

V njegovem okviru deluje tudi dislocirani Polodprti oddelek Slovenska vas z zmogljivostjo za 63 oseb in Odprti oddelek Puščava s 17 posteljami. Na omenjeni dan je bilo na polodprtem oddelku 54, na odprtem pa 16 uporabnikov.

V Zavodu za prestajanje kazni zavora Maribor je prostora za 146 oseb, na omenjeni dan jih je bilo 175. V njegovem okviru s 36 posteljami deluje še Odprti oddelek Rogoza, na katerem je bilo 28 uporabnikov, in Oddelek Murska sobota, na katerem je prostora za 41 uporabnikov, nastanjenih pa jih je bilo 35. V Zavodu za prestajanje kazni zavora Ljubljana je 135 postelj, nastanjenih je bilo 237. Sem sodita še Oddelek Novo mesto s 35 posteljami, bilo jih je 37, in Odprti oddelek Ig, kjer je prostora za 27 oseb, nastanjenih pa jih je bilo 21. V Zavodu za prestajanje kazni zavora Koper lahko biva 110 uporabnikov, bilo jih je 121, dislocirani oddelek Nova Gorica pa ima 32 postelj, na zadnji dan v letu pa je bilo tam 37 uporabnikov. V omenjenih zavodih uporabniki prestajajo kazen zavora do enega leta in pol.

V Zavodu za izvrševanje kazni zavora Ig za ženske je prostora za 83 oseb, na omenjen datum jih je bilo v njem 64. V Zavodu za prestajanje mladoletniškega zavora in kazni zavora Celje je 96 postelj, nastanjenih je bilo 85 uporabnikov, med njimi štirje mladoletniki. V Prevzgojnem domu Radeče, kjer so mladoletniki/ce, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom, pa je prostora za 68 oseb, bilo jih je 27 (*ibid.*).

Do razlike med številom postelj, ki so na voljo, in večjim dejanskim številom uporabnikov prihaja zaradi uradne in operativne zmogljivosti. Po navedbi UIKS namreč uradna kapaciteta predstavlja največje število zaprtih oseb v zaporu glede na normative, medtem ko se operativna zmogljivost prilagaja številu zaprtih oseb, ki jih je fizično mogoče namestiti v zapor, in se

spreminja glede na gibanje uporabnikov. Uradna zmogljivost določa velikost enoposteljne sobe, ki znaša 9 m², v večposteljnih sobah pa mora biti uporabniku na voljo vsaj 7 m² (Revizijsko poročilo 2012: 15).

Z več kot 100-odstotno prezasedenostjo se v zaporih srečujejo od leta 2005, vendar pa je res, da ta problematika ne zadeva vseh. Računsko sodišče (*ibid.*) ocenjuje, da stanje v zaporih, v kateri biva večina uporabnikov, v letu 2011 ni ustrezalo standardom in so še vedno prezasedeni.

1.4.1 Odprti oddelki

Zametki odprtih oddelkov na slovenskem območju segajo v leto 1930, ko so v takratni Jugoslaviji zadnjo fazo kazni zapora prestajali v 'oddelkih za svobodnjake', ki pa so jih po letu 1945 opustili. Zakonska osnova iz leta 1961 je zopet omogočala, da se lahko poleg zaprtih uvedejo tudi polodprti in odprti kazenski zapor. Pogoji za premeščanje obsojencev so bili v primerjavi z današnjimi sicer še zelo strogi, glavna značilnost milejšega načina prestajanja kazni pa je bila odsotnost paznikov in fizičnega varovanja. Sprememba v zakonu je sledila leta 1973. Ta je dovoljevala, da se lahko v odprte oddelke, poleg tistih, ki so že prestali del kazni, napoti tudi tiste, ki kazni še niso prestajali in so bili obsojeni na kazniva dejanja manjše družbene nevarnosti. Še popolnejša je bila zakonodaja iz leta 1978–1979 (Brinc 1983).

Prvi odprti kazenski zapor v Jugoslaviji so odprli leta 1956 v Valturi pri Puli, v Sloveniji pa 1963 na Rogozi pri Mariboru, kjer deluje še danes. Odprti kazenski zavodi oziroma 'zapor brez ograj' pa so se v večjem obsegu začeli razvijati po drugi svetovni vojni (*ibid.*).

V preteklosti je, kar zadeva prestajanje kazni zapora, vedno prevladovala vloga varovanja pred zastraševanjem in prevzganjem. Odprti oddelki pa so se pojavili kot nasprotje osamitvi in izločitvi obsojenca iz skupnosti. Kljub temu se še danes za proglašeni vzgojnimi cilji skrivajo varovalni nameni, kar pa je odsev stališča javnosti. Strah javnosti se pokaže ob načrtovanju novih kazenskih zavodov, ko je težko pridobiti dovoljenje za gradnjo, ker se ljudje nenadoma čutijo ogroženi in v svoji bližini ne želijo kazenskega zavoda (*ibid.*).

Nasprotovanja ljudi so se pojavila tudi ob odprtju OO Puščava. Prebivalci so namreč izražali veliko nezadovoljstvo in celo poskušali odprtje odprtega oddelka preprečiti z zbiranjem podpisov. Kljub temu je projekt uspel in, kot bomo videli v nadaljevanju, uspešno deluje že tri leta.

Zaprta zavod vzpodbuja upornost in subkulturo. Odprti zavod naj bi povzročal manjšo institucionalizacijo kot zaprti, ker je režim bolj gibljiv, poleg tega pa omogoča bolj normalne odnose in pridobivanje drugih intelektualnih in čustvenih izkušenj. K vsemu temu prispevajo bogatejši dnevni programi, večja odprtost zavoda do okolice, pogostejši in bolj razgibani stiki z okolico pri delu in proste dejavnosti, več prostih izhodov in stikov s svojimi bližnjimi (*ibid.*).

1.4.1.1 Odprti oddelek Puščava

Slika 1.1: Odprti oddelek Puščava (arhiv OO Puščava)

Odprti oddelek ZPKZ Dob je bil leta 1998 preseljen iz Hotemeža pri Radečah v Slovensko vas, kjer je deloval kot del dislociranega Polodprtega in odprtega oddelka Slovenska vas. Ministrstvo za pravosodje je decembra 2009 od Ministrstva za obrambo in lokalne skupnosti prevzelo v uporabo ozemlje in objekte na Puščavi, ki jih je v preteklosti uporabljala slovenska vojska. Aprila 2010 so odprti oddelek predstavili na novo lokacijo in tako sta nastala dva dislocirana oddelka ZPKZ Dob: Polodprti oddelek Slovenska vas in Odprti oddelek Puščava (Internet 2). Prvi uporabniki so bili na novi lokaciji nastanjeni 16. 12. 2009.

V OO Puščava prestajajo kazni zapora polnoletni moški obsojenci z območja vseh sodnih okrožij v Republiki Sloveniji, ki so obsojeni na kazni zapora, daljšo od enega leta in šest mesecev ali jim ostanek kazni po vštetju pripora presega eno leto in šest mesecev zapora, ter mlajši polnoletni moški obsojenci (do 23. leta starosti) z območja vseh sodnih okrožij v Republiki Sloveniji, ki so obsojeni na kazni zapora nad tri leta ali njihov ostanek kazni po vštetju pripora presega tri leta zapora. V skladu z Navodilom o razporejanju in pošiljanju obsojencev na prestajanje kazni zapora v zavode za prestajanje kazni zapora lahko pristojna sodišča na prestajanje kazni v OO Puščava pošljejo obsojence z območja sodnega okrožja Krško in Novo mesto, če so obsojeni na kazni zapora nad šest mesecev ali njihov ostanek kazni po vštetju pripora presega šest mesecev zapora (*ibid.*).

Med prestajanjem kazni se režim obsojencem lahko spreminja glede na njihovo uresničevanje osebnega načrta in varnostni vidiki. Tako so uporabniki, ki prestajajo kazni zapora na odprtem oddelku, v oddelku nameščeni bodisi na podlagi Navodila o razporejanju in pošiljanju obsojencev na prestajanje kazni zapora v zavode za prestajanje kazni zapora bodisi so premeščeni iz matičnega ali drugih zavodov oziroma oddelkov, najpogosteje iz Polodprtega oddelka Slovenska vas ZPKZ Dob na podlagi ocene, ki predvideva, da ne bodo zlorabili milejšega režima prestajanja kazni« (*ibid.*).

V tretjem členu Pravilnika o izvrševanju kazni zapora (Ur. l. RS, št. 102/00, 127/06, 112/07, 62/08, 76/08-ZIKS-1C, 19/09 in 86/09; v nadaljevanju PIKZ) so navedeni objektivni pogoji, ki jih morajo izpolnjevati odprti oddelki. Le-ti se morajo nahajati izven ograje zaprtega dela zavoda in ne smejo biti ograjeni z zunanjo ograjo, ki bi preprečevala pobeg obsojencev. Bivalni, delovni in drugi prostori se ne zaklepajo. Obsojenci se skladno s hišnim redom lahko prosto gibljejo v okolici oddelka. Izhode zaradi udeležbe na raznih obravnavah pri državnih in drugih organih obsojenci praviloma opravljajo brez spremstva pravosodnih policistov. V odprtem oddelku ni tehničnega in osebnega varovanja. Za ohranjanje reda, discipline in varnosti praviloma skrbi en pravosodni policist.

OO Puščava izpolnjuje vse omenjene kriterije, saj je od centralnega zavoda oddaljen približno tri kilometre. Nahaja se na manjši vzpetini, malo stran od strnjene naselja. Oddelek obkroža gozd. Ob vznožju poteka regionalna cesta od Mokronoga oziroma Pijavic skozi Mirno dalje do Trebnjega. Mimo oddelka se vije tudi železniška proga s povezavo Sevnica–Trebnje.

Okoliš odprtega oddelka je sicer ograjen z mrežasto železno ograjo¹⁰, vendar pa ne zato, da bi preprečevala pobeg. Ograja je še iz časov, ko je ozemlje in objekte na njem uporabljala slovenska vojska. Na OO Puščava prostorov ne zaklepajo, razen ponoči, ko se zaklenejo vhodna vrata. Uporabniki se lahko prosto gibljejo po oddelku in v njegovi okolici, opravke zunaj zavoda izvajajo sami in brez spremstva pravosodni policistov. Na OO Puščava ni tehničnega in osebnega varovanja. V oddelku je vedno navzoč en pravosodni policist in komandir.

Kazen zapora lahko tam prestaja 17, največ pa 19 uporabnikov. V uporabi je en bivalni objekt, v katerem lahko uporabniki bivajo v šestih sobah v prvem nadstropju. Te so eno-, tri- ali štiriposteljne. V pritličju so dnevni prostor z jedilnico, pisarna pravosodni policistov in strokovne delavke, komandirjeva pisarna, sanitarije in prostor, ki je namenjen prostočasnim dejavnostim. V prvem nadstropju je poleg bivalnih prostorov še soba za rekreacijo, ki je namenjena različnim športnim dejavnostim (naprave za fitnes, namizni tenis). V okolici oddelka je tudi košarkarsko igrišče.

Uporabniki imajo nad bivalnim objektom na voljo še eno stavbo za svoje avtomobile, s katerimi se vozijo v službo in na zunajzavodske ugodnosti.

Vse statistične podatke o OO Puščava v letu 2011, ki jih bom predstavila v nadaljevanju, mi je posredovala svetovalna delavka na OO Puščava v obdobju od 20. 1. 2012 do 3. 12. 2012 in se nanašajo na dan 1. 1. 2012.

Odprti oddelek na tej lokaciji deluje torej tri leta, do 1. 1. 2012 pa je bilo v njem nastanjenih 54 uporabnikov, od tega so bili trije na begu.

Kazen zapora je na omenjen dan prestajalo 16 uporabnikov. Povprečna starost je bila 43,9 let. Najstarejši uporabnik je bil star 72, najmlajši pa 25 let. Povprečna kazen zapora je bila 6,8 leta, najnižja dve, najvišja pa 14 let.

¹⁰ Nikoli ne bom pozabila izkušnje, ko sem šla prvič na OO Puščava na razgovor za prakso. Zelo me je namreč skrbelo, kako bom prišla v notranjost, saj sem imela predstavo, da je vsak zapor varovan z ograjo in paznikom, ki preverja obiskovalce. Svetovalna delavka mi je sporočila, da so vrata v OO Puščava široko odprta in da bom brez težav prišla v notranjost.

Glede na izobrazbo je imel en uporabnik nedokončano osnovno šolo, pet jih je imelo dokončano osnovno šolo, vendar so bili brez poklica, šest jih je imelo dokončano poklicno, trije srednjo in dva višjo šolo.

Dva obsojenca sta bila povratnika, vsi ostali pa so bili prvič na prestajanju kazni zapor.

Šest uporabnikov je prestajalo kazen zapor po 127. (umor), dva po 325. (neupravičena proizvodnja in promet z mamili) in po eden po 196. (velika tatvina), 212. (rop), 213. (goljufija), 217. (požig), 226. (zatajitev finančnih obveznosti), 254. členu (povzročitev prometne nesreče iz malomarnosti) KZ (Ur. l. RS, št. 63/1994; v nadaljevanju: KZ), ter po eden po 206. (rop), 307. členu (nedovoljena proizvodnja in promet orožja ali eksploziva) KZ-1.

Delovni čas svetovalne delavke

Njen delovni čas je fleksibilen, kar omogoča predvsem lažjo dostopnost uporabnikom. Ob torkih in sredah namreč dela od 10. do 18. ure, ob ostalih delovnih dneh pa nekje od 7. do 15. ure. Tisti, ki so zaposleni na hišnih delih in tisti, ki ne delajo, lahko gredo na razgovor, kadar koli želijo oziroma kadar ima svetovalna delavka čas. Tisti, ki pa so zaposleni zunaj oddelka, navadno delajo do 14. ure. Obiščejo jo lahko ob prihodu v oddelek, več časa pa je zanje namenjenega ob dneh, ko je svetovalna delavka navzoča tudi popoldne. Uporabnikom se za razgovor pri svetovalni delavki ni potrebno vnaprej najavljati pri pravosodnih policistih, kot je to potrebno v zaprtem oddelku.

Izobraževanje in delo

V okviru ZPKZ Dob se lahko uporabniki vključujejo v izobraževanje. Po potrebi se lahko opismenjujejo, izobražujejo na drugi stopnji osnovne šole, poklicno usposablajo ali pridobijo srednješolsko izobrazbo. Te programe izvajajo različne zunanje ustanove. Uporabniki pa se lahko po dogovoru izobražujejo tudi izven zavoda¹¹. Zapor lahko omogoči uporabnikom vključevanje v različne programe in tečaje (učenje tujih jezikov, računalništvo) v skladu z možnostmi (Internet 2).

Nekateri uporabniki so pogodbeno zaposleni pri zunanjih delodajalcih iz bližnje in širše okolice. Drugi so zaposleni v okviru hišnih del. Zadolženi so za vzdrževanje in urejanje

¹¹ Eden izmed uporabnikov je v času moje prakse pisal doktorsko disertacijo na eni izmed fakultet Univerze v Ljubljani.

oddelka ter okolice. Tisti, ki prestajajo kazni po 12. členu ZIKS-1, pa so lahko zaposleni pri svojem zunanjem delodajalcu. Na ta način ohranijo delovno razmerje, ki so ga sklenili že pred nastopom kazni. Uporabnikov, ki niso zaposleni, je v oddelku zelo malo¹².

Prosti čas

V prostem času se lahko uporabniki športno udeležujejo na že omenjenem igrišču ali v rekreacijski sobi. V zaprtem delu zavoda se lahko tisti uporabniki, ki na osnovi ocene in mnenja specialista medicine dela, niso vključeni v redni delovni proces, udeležujejo prostočasne dejavnosti, kjer izdelujejo predmete iz keramike ali lesa, lahko pa tudi slikajo in rišejo. Za to dejavnost imajo posebne prostore in potreben material, v odprtem oddelku pa je svetovalna delavka tej dejavnosti namenila manjši prostor, v katerem uporabniki, ki jih to delo veseli, izdelujejo razne 'umetnine' (npr. glinene okraske). V jedilnici oziroma dnevnem prostoru lahko gledajo televizijo, lahko pa se zadržujejo v sobah, kjer lahko tudi gledajo televizijo in uporabljajo računalnik ter radio (tisti, ki si to prisrbijo). Veliko časa porabijo za kajenje pred objektom, saj je to početje v notranjosti prepovedano.

Enkrat tedensko lahko obiščejo knjižnico v Mokronogu in se udeležujejo predavanj in kulturnih dogodkov, ki jih organizirajo knjižnice v Trebnjem, Mokronogu in Šentrupertu. S svojimi prispevki sodelujejo tudi pri izdelavi zavodskega glasila Razpotje. Ob nedeljah se lahko udeležijo svete maše v Mokronogu. Eden izmed uporabnikov je obiskoval tudi skupino za samopomoč v domu starejših v Trebnjem. Ob četrtek lahko gredo v določenem časovnem obdobju v trgovino v Mokronog. Sodelovali so v mali ligi nogometa in na teku trojk v Ljubljani.

1.4.1.2 Primerjava družbenega vzdušja na OO Puščava z drugimi oddelki

Iz rezultatov zadnje raziskave Družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prezgojnem domu Radeče leta 2010 je razvidno, da doživljajo najugodnejše družbeno vzdušje obsojenci v odprtih oddelkih Ig, Puščava in Rogoza. Najugodnejše družbeno vzdušje med zaposlenimi pa doživljajo na OO Puščava (Brinc 2011).

¹² V času moje prakse so bili trije, eden je bil v pokoju, drugi je imel status študenta, tretji pa ni delal iz zdravstvenih razlogov.

Po mnenju uporabnikov je OO Puščava, v primerjavi z drugimi zavodi oziroma oddelki, po posameznih sestavinah družbenega vzdušja (angažiranost – vključenost, pomoč, odprtost izražanja, avtonomija, usmerjenost na reševanje osebnih problemov, praktična usmerjenost na reševanje življenjskih vprašanj, red in organizacija, jasnost programa, nadzorstvo delavcev nad obsojenci) vedno dosegel zelo visoke vrednosti, saj je bil v večini primerov na drugem mestu, takoj za OO Ig (moški), razen pri sestavini red in organizacija, ko je bilo njihovo zadovoljstvo najvišje. Prav tako je bil OO Puščava na drugem mestu po vseh usmeritvah vzdušja (odnosi med delavci in obsojenci, rehabilitacijska usmeritev, vzdrževanje reda) (*ibid.*).

Primerjava zaposlenih z drugimi zavodi oziroma oddelki je pokazala, da je OO Puščava po posameznih sestavinah družbenega vzdušja skoraj vedno dosegel najvišjo vrednost, razen pri sestavini usmerjenost pri reševanju osebnih problemov, ko so padli na drugo mesto. OO Puščava je na prvem mestu tudi po vseh usmeritvah vzdušja (*ibid.*).

Pokazalo se je, da je nadzor delavcev na OO Puščava nad uporabniki velik, celo višji kot v zaprtem oddelku na Dobu, kar pa po mnenju avtorja ni v redu (*ibid.*). Težnje po rehabilitaciji in težnje po nadzoru naj bi se namreč izključevale. Torej, kjer je rehabilitacija visoka, naj ne bi bilo posebno velikega nadzora (Petrovec 2011). Na OO Puščava pa so vrednosti pri rehabilitaciji in nadzoru enako visoke.

Odprta, poštena in neposredna komunikacija je lahko neke vrste nadzor, ki je povsem drugačen po vsebini in obliki, saj lahko na tak način sproti preverjamo kakovost in zanesljivost informacij, zlasti pa zanesljivost izjav in vedenja vseh udeležencev. Tak način nadzora je lahko višje ocenjen na lestvici, zato je potrebno primerjati še vse ostale elemente, zlasti odprtost izražanja ali pomoč (*ibid.*: 228).

Wiener (1964 v Šugman Bohinc 1997) nadzora ni razumel linearno, vzročno posledično tako, da ima eden nadzor nad drugim, ampak bolj krožno, kar je značilno za kibernetiko II. reda.

Nadzor se vselej odvija med udeleženci, v njihovi interakciji, kjer je posameznikovo razumevanje nadzora kot enostranskega vplivanja zgolj izraz njegovega posebnega položaja, kota opazovanja, zanj značilne interpretacije (*ibid.*: 300).

Uporabnik vpliva, nadzoruje in usmerja svetovalno delavko, ona pa se ves čas odziva na njegove povratne informacije. Tako je njeno ravnanje vedno znova rezultat predhodnega

ravnanja uporabnika. Odnos je krožen, saj se uporabnik uči od svetovalne delavke in obratno. Nadzor torej ni absoluten.

Petrovec (Inštitut za kriminologijo, pogovor, 2. 10. 2012) pojasni rezultat velikega nadzora v odprtem oddelku še na drugačen način, ko pravi, da je lahko svoboda najboljši način nadzora. Na zaprtem oddelku se uporabniki vedejo tako, kot se morajo, torej po pričakovanjih. V primeru permisivnega, milejšega prestajanja kazni pa lahko gredo malo izven začrtanih okvirov. K temu prispevajo pogovori, majhne skupine itd. Možnost izražanja, vedenja je širša in večjih sankcij ni. Ugodnosti jim ne vzamejo takoj, ampak rešujejo konflikte s pogovorom in ne s kaznovanjem. Če je uporabnik svoboden, ga je lažje spoznavati, posledica tega pa je tudi večji nadzor nad njim.

V primerjavi družbenega vzdušja med delavci in obsojenci na OO Puščava so ugotovili, da oddelek deluje 'normalno' v vseh pogledih, saj so delavci na vseh sestavinah družbenega vzdušja, na celovitem družbenem vzdušju in na vseh njegovih usmeritvah, dosegli višje rezultate od obsojencev. Veliko presenečenje je velika skladnost med doživljanjem delavcev in obsojencev. OO Puščava je edini dosegel nižjo vrednost nadzora nad obsojenci kot na ostalih sestavinah in najvišjo vrednost na usmeritvi v dobre odnose med delavci in obsojenci, motnjo idealne podobe predstavlja samo že omenjeni nižji rezultat na področju rehabilitacijske usmeritve od rezultata na področju vzdrževanja reda. Višjo rehabilitacijsko usmeritev bo oddelek dosegel s povečanjem odprtosti izražanja, z višjo avtonomijo in reševanjem osebnih problemov uporabnikov. S tem bo oddelek dosegel idealno družbeno vzdušje po teoretičnih pričakovanjih za odprte oddelke in ohranil prvo mesto (Brinc 2011).

Avtor (*ibid.*) navaja, da so delavci oddelka v kratkem času ustvarili dober odprti oddelek in da se ta po vzdušju zelo približuje 'staremu' odprtemu oddelku Ig.

1.5 Strokovno delo v zaporih

Strokovno delo v zaporih, ki so ga izvajali psihologi in psihiatri, se je intenzivneje začelo leta 1955. Dve leti kasneje se jima je pridružil še socialni delavec, ki je prispeval k bolj strokovnemu in humanemu obravnavanju uporabnikov (Brinc 1994).

Delo temelji na interdisciplinarnem pristopu, skupinskih in individualnih metodah dela v skladu s sodobnimi spoznanji penološke stroke. Usmerjeno je v sodelovanje z zunanjim

okoljem. Cilj je usposabljanje uporabnikov za življenje po odpustu in reintegracija v družbo. Izvajajo ga socialni delavci, (socialni) pedagogi, psihologi in zdravstveni delavci. Organizirani so v strokovne time, katerih člani so tudi predstavniki pravosodnih policistov in inštruktorjev (Letno poročilo 2011: 37).

Uporabnika na OO Puščava obravnava oddelčna strokovna skupina, ki jo sestavlja vodja oddelka, svetovalna delavka in vodja pravosodnih policistov. »Za uporabnika načrtuje in izvaja individualno ter skupinsko obravnavo, ki je opredeljena v osebni načrtu« (Internet 2).

Uporabnikov podpis na osebni načrtu dokazuje, da se strinja z njegovo vsebino, vendar pa se mi zdi pomembno dodati, da je potrebno pri načrtovanju zagotoviti tudi njegovo udeležbo. Strokovni delavci ne bi smeli delati 'za' njega ampak načrtovati obravnave skupaj z njim.

Peteh Volf (2011) navaja, da je potrebno uporabnika vzpodbujati in motivirati, da sam aktivno sodeluje pri urejanju svojih zadev, da bi se lahko bolje vključil v družbo po odpustu s prestajanja kazni.

Strokovno delo z uporabnikom se začne s prvim dnem, ko pride v zapor. Za vsakega uporabnika se namreč ob začetku prestajanja kazni zgora ustvari osebni spis. Na prvi strani lahko najdemo njegove osnovne podatke: ime, priimek, kaznivo dejanje, višina kazni ... V zgornjem desnem robu je tudi njegova fotografija.

V nadaljevanju je spis sestavljen iz več delov in poročil strokovnih delavcev. Tako v njem najdemo večinoma vse zapise uvodnih pogovorov, ki so bili izvedeni ob začetku prestajanja kazni. To so: uvodni pogovor vodje oddelka, terapevta obravnave odvisnosti, psihologa, vodje oddelka za izobraževanje, vodja zaposlitvene in prostčasne dejavnosti, pedagoga, socialne delavke in vodje matičnega oddelka (Koncept uvodnih pogovorov z novo sprejetimi obsojenci 2003). Osebni spis dopolnjujejo tudi vsa poročila, mnenja, prošnje ..., zapisana med prestajanjem kazni. Osnutek osebnega spisa je v prilogi 8.2.

Socialno delo najdemo v t. i. poli 12 (IK-12), IK-7 pa je najpomembnejši del osebnega spisa, saj so tam zapisani osebni načrti in spremljevalne konference za določena obdobja, kar pa je v zaporu delo pedagoga.

Strokovno delo na OO Puščava opravlja samo ena svetovalna delavka, ki opravlja tako delo pedagoginje kot socialne delavke. V nadaljevanju bom okvirno predstavila naloge pedagoga in poudarila vlogo socialnega dela v zaporu.

Naloga pedagogov je, da za uporabnika pripravijo in oblikujejo celoten načrt prestajanja kazni, ki ga po potrebi preoblikujejo. Nato uporabnika usmerjajo v programe, ki jih potrebuje. Delo pedagoga je tudi pisanje vse potrebne dokumentacije, na primer odločbe, poročila in mnenja za druge organe ter zapisovanje vseh opravljenih razgovorov (uvodnih, informativnih, razbremenilnih, svetovalnih). Redno vodijo vse potrebne evidence in sodelujejo z ostalimi strokovnimi delavci. Individualno delo se kaže v različnih oblikah razgovorov, na pobudo uporabnika ali pedagoga. Pri pripravi osebnega načrta, načrtovanja ugodnosti, posredovanja in pridobivanja informacij za kakovostno pripravo na pogojni odpust ter na življenje po prestani kazni sodelujejo tudi z zunanjimi institucijami. Pedagoško mesto je hkrati tudi mesto uradnika, zato so podvrženi pripravam različnih dokumentov, poleg odločb in sklepov pišejo še dovolilnice za proste izhode, sezname za obiskovalce in dopisovalce. Prav zaradi omenjenega dela se ne morejo dovolj intenzivno ukvarjati z izvajanjem neposrednih aktivnosti z uporabniki (Letno poročilo 2011: 44–46).

V letu 2011 je bilo na OO Puščava največ razbremenilnih razgovorov, po pogostosti sledijo informativni razgovori in intervence,¹³ medtem, ko uvodnih razgovorov ni bilo. Sestanki oddelčnih skupnosti, skupaj s svetovalno delavko, komandirjem in vodjo oddelka, so potekali enkrat mesečno (svetovalna delavka, OO Puščava, pogovor, obdobje od 20. 1. 2012 do 3. 12. 2012).

Sestanki t. i. malih vzgojnih skupin, pod vodstvom svetovalne delavke so potekali enkrat tedensko, in sicer ob torkih. Na njih je bilo povprečno 13 uporabnikov (*ibid.*). Navadno se pogovarjajo o tekoči problematiki. V času moje prakse so reševali težave, povezane z odtujevanjem hrane in čiščenjem oddelka. Poleg reševanja aktualnih zadev pa je cilj svetovalne delavke na OO Puščava, da pripravi tudi kakšno zanimivejše srečanje. Tako je delo v skupini v času moje prisotnosti na oddelku vodil uporabnik. Predstavil je obliko

¹³ Intervence so pogovori, ki se izvajajo večinoma ob raznih izrednih dogodkih ali stiskah uporabnikov (Letno poročilo 2011).

pomoči, ki jo je obiskoval zunaj zapor, in sicer terapevtsko skupino na Inštitutu Antona Trstenjaka.¹⁴

Naslednji dve torkovi srečanja sem vodila jaz. Prvič smo ob glasbi izdelovali voščilnice. Poleg druženja je bil moj namen popestriti njihov vsakdan. Poleg tega sem v njihove prostore poskušala vnesti malo predprazničnega vzdušja, ker se je bližal čas praznikov, predvsem pa je bil moj namen, da bi izdelane voščilnice tudi nekomu poklonili in s tem na nek drugačen način ohranjali stik s socialno mrežo. Nekateri uporabniki kljub prostemu izhodu namreč ne gredo domov, ker so preveč oddaljeni in nimajo dovolj časa, da bi se pravočasno vrnili v zapor, drugih iz istega razloga ne obiščejo svojci. Stiki s socialno mrežo potekajo s pomočjo telefona in drugih komunikacijskih tehnologij. Poleg tega sem opazila, da uporabniki niso razvili najboljših medsebojnih odnosov, na kar po mojem mnenju vplivajo različne osebnosti, starost, kazniva dejanja, dolžina prestajanja kazni itd. Večina se jih srečuje in pogovarja samo ob kavi in cigareti ali na delovnem mestu. Tako sem omogočila druženje ob drugačni priložnosti in na drugačen način, kjer smo ob pripovedovanju življenjskih zgodb spoznavali drug drugega ter odkrivali mojstre oziroma vire moči vsakega izmed nas.

Delavnica se je razvila v cel projekt, ko so uporabniki prišli na idejo, da bi lahko izdelano smreko iz lesa prodali na dražbi, denar pa namenili v dobrodelne namene. Svetovalna delavka je po razmisleku idejo podprla, tako da smo jo lahko uresničili. Spomnila se je namreč na družino, ki je v tistem času zbiral denar za opremo, s katero bi omogočila lažje življenje svojemu otroku. Ko so vodilni v zaporu odobrili našo zamisel, se je začela prava proizvodnja. Tako sem z uporabniki cel teden izdelovala aranžmaje, predvsem venčke iz lubja, žirovih lupinic, želodovih kapic, storžev in pokovke, torej iz naravnega materiala, ki so ga v okoliškem gozdu nabrali sami. Med delom sem imela priložnost spoznavati uporabnike in njihove življenjske zgodbe. Izdelke smo podarili turističnemu društvu. V imenu okoliških turističnih društev sem izdelke ponosno prodajala na dveh predbožičnih stojnicah, zbrani denar pa smo predali družini. Prodajala sem jih z vednostjo, da so izdelke naredili uporabniki, ki prestajajo kazen zapor na OO Puščava. Na ta način sem želela predstaviti in pokazati skupnosti, da so uporabniki ljudje, ki so pripravljeni tudi pomagati sočloveku, da so to pravi umetniki in predvsem ljudje kot mi vsi. Tako je bil moj namen pri prodaji na stojnici ne samo

¹⁴ Na začetku so bili uporabniki zadržani in predvsem skeptični glede uporabnikove naloge. V začetku nekateri niso želeli sodelovati. Kasneje, ko smo pripovedovali dobre izkušnje preteklega tedna, je bil odziv že večji. V osrednjem delu, ko smo podelili svoje izkušnje s športom in kaj nam je le-ta prinesel, pa so sodelovali že vsi. Skozi zgodbe smo tako spoznavali prave športne navdušence. Vodja je bil zelo pozoren na to, da smo pripovedovali samo pozitivne izkušnje

zbrati čim več denarja, ampak tudi zmanjšati stigmatizacijo uporabnikov v skupnosti in predvsem vzbuditi v uporabnikih občutek, da so koristni.

Družina se je za zbrani denar zahvalila preko lokalnega časopisa in v poslani novoletni voščilnici. Povratna informacija družine je bila zelo pozitivna.

Septembra leta 2010, 2011 in 2012 je svetovalna delavka organizirala kostanjev piknik za uporabnike in njihove svojce, da bi se med seboj povezovali. V obeh letih sta decembra v oddelku, kot že rečeno, potekala izdelava novoletnih aranžmajev iz naravnega materiala in skupinsko okraševanje oddelka (*ibid.*).

Realitetni terapevt vodi v oddelku tudi terapevtsko skupino imenovano Učenje socialnih veščin, v katero je bilo v letu 2011 vključenih osem uporabnikov (*ibid.*).

Pod posebne oblike strokovnega dela je v letnem poročilu (2011: 59–63) navedena tudi obravnava odvisnosti od alkohola, ki jo izvajajo strokovni delavci znotraj zaporov v obliki izobraževanja in motivacije ali v sodelovanju z zunanjimi institucijami (npr. Inštitut Antona Trstenjaka), in drog. Obravnava poteka po medicinskem modelu pomoči znotraj zaporov v obliki individualne in skupinske obravnave oziroma v zunanjih zdravstvenih ustanovah ter nevladnih organizacijah.

Ta problematika se torej v zaporu rešuje po medicinskem in ne socialnem modelu. Socialni delavci se zato v zaporih pogosto ne ukvarjajo z obravnavo zasvojenosti od alkohola in drog.

1.5.1 Faze postpenalne obravnave v zaporu

Peteh Volf *et al.* (2011: 2) v smernicah izvajanja socialnega dela v zavodih za prestajanje kazni zapora in sodelovanja s centri za socialno delo piše, da je glavni cilj, v jeziku socialnega dela pa želeni izid socialnega dela v zaporih, [...] individualizirano iskanje poti posameznika za uspešno reintegracijo v družbo.

Osredotočeno je na uporabnika, njegovo socialno mrežo in okolje, iz katerega prihaja in v katerega se bo vrnil. Delo in sama priprava na odpust se začne že na samem začetku prestajanja kazni.

Peteh Volf *et al.* (ibid.: 3–35) opredeljuje naloge socialne delavke¹⁵ v zaporu skozi tri faze: nastop kazni, vmesna faza in faza pred odpustom, ki jih povzemam v nadaljevanju. V t. i. postpenalno obravnavo sodi še faza po odpustu, ki pa je v celoti v pristojnosti centrov za socialno delo (v nadaljevanju: CSD ali center). Poleg opisa posameznih faz bom ponekod navedla še podatke za OO Puščava, ki sem jih pridobila iz pogovorov s svetovalno delavko na OO Puščava v obdobju od 20. 1. 2012 do 3. 4. 2012.

1.5.1.1 Nastop kazni

Delovni odnos med socialno delavko in uporabnikom se začne z uvodnim razgovorom, v katerem socialna delavka pridobi podatke o socialnem in ekonomskem statusu uporabnika pred nastopom kazni in odnosu uporabnika do družine.

Uporabnik se z nastopom kazni zapora znajde v novem, neznanem okolju, zato je naloga socialne delavke, da ga v t. i. uvodnem razgovoru oziroma informativnem delu seznani z vsemi pomembnimi informacijami o bivanju v zaporu (Peteh Volf 2011).

Na začetku predstavi svojo vlogo oziroma vlogo socialne službe. Opiše mu prvo socialno pomoč, ki predstavlja pomoč pri prepoznavanju in opredelitvi socialnih stisk in težav, oceno možnih rešitev, možne aktivnosti, programe in predstavitev mreže, v okviru katere mu lahko nudijo pomoč. Njena naloga je tudi osebna pomoč med prestajanjem kazni in priprava na odpust, ki jo izvaja kot svetovanje, urejanje in vodenje z namenom razvijanja, ohranjanja in izboljševanja socialnih zmožnosti. Opredeli tudi namen in cilj socialne obravnave (*ibid.*).

Predstavi tudi vlogo oziroma način, namen in cilj sodelovanja s CSD, ki je nosilec postpenalne pomoči in ki pomaga pri načrtovanju aktivnosti med in po prestani kazni. Opiše tudi ostale institucije, ki so lahko akterji pomoči, predvsem Zavoda za zaposlovanje, javne zavode s področja zdravstva in izobraževanja, stanovanjske organizacije in druge nevladne in vladne organizacije (*ibid.*).

OO Puščava je v letih 2010 in 2011 najpogosteje sodeloval s centri za socialno delo. Stik so vzpostavili tudi z delovnimi organizacijami, v katerih so uporabniki zaposleni pogodbeno, zavodi za zaposlovanje, zdravstvenimi institucijami, zavodom za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, izobraževalnimi institucijami, stanovanjskimi organizacijami ...

¹⁵ Ženski sklon je v nadaljevanju diplomskega dela vedno zamenljiv z moškim in obratno.

V nadaljevanju socialna delavka uporabniku predstavi pravice, med katere sodi prijava začasnega bivališča in pravica do osebnih, telefonskih in pisnih stikov z ožjimi družinskimi člani. Seznani ga z vpisom dodatnih obiskovalcev, dopisovalcev in telefonskih števil ter z možnostjo prostovoljnega svetovanja¹⁶ in možnostjo stikov z nevladnimi organizacijami, ki pomagajo obsojencem, z obveznim in dopolnilnim zdravstvenim zavarovanjem in s pravicami in omejitvami pri uveljavljanju socialnovarstvenih storitev in denarnih socialnih pomoči (*ibid.*).

Poleg tega mu predstavi možnost zaposlitve v zaporu in posedovanja denarja (Koncept uvodnih pogovorov z novosprejetimi obsojenci 2003). ZIKS-1 določa, da se lahko uporabniki, ki prestajajo kazen zapora, razporedijo na delo v skladu z njihovimi duševnimi in telesnimi sposobnostmi in možnostmi zapora. Upoštevajo pa se tudi želje obsojenca. Delajo lahko v javnih gospodarskih zavodih (v nadaljevanju JGZ), na hišnih delih ali pogodbeno zunaj zapora, če je to skladno z osebnim načrtom.

54. člen ZIKS-1 navaja, da je osnova za izračun plačila za delo obsojencev 25 odstotkov osnove za obračun plače orientacijskega delovnega mesta v sistemu plač javnega sektorja. Pri oblikovanju kriterijev in meril za ocenjevanje uspešnosti se upošteva kakovost in količina opravljenega dela, obsojenčev prispevek k zmanjšanju stroškov proizvodnje, zahtevnost in težavnost dela ter delovni pogoji.

Zaradi omenjenih kriterijev prihaja do razlik v plačah. Najvišje plačilo v letu 2011 je v JGZ znašalo 241,90 evra, za hišna dela 143,52 evra in za delo zunaj zapora 231,07 evra mesečno (Letno poročilo 2011).

Uporabniki na OO Puščava so zaposleni v okviru hišnih del in pogodbeno zunaj zapora. Tisti, ki delajo zunaj odprtega oddelka, prejmejo za svoje delo 0,77 evra na uro, medtem ko delodajalci za opravljeno delo plačajo 3,5 evra na uro. Do julija so dobivali 0,83 evra, z zniževanjem plač v javnem sektorju pa se je znižala osnova tudi njim, čeprav niso javni uslužbenci.

V letu 2011 je bilo na OO Puščava 16 uporabnikov, ki so bili zaposleni pogodbeno zunaj oddelka.

¹⁶ Vlogo svetovalca opišem v nadaljevanju.

Socialna delavka seznani uporabnika tudi z že omenjenimi ugodnostmi. ZIKS-1 v 77. členu navaja, da lahko uporabnik pridobi ugodnosti z aktivnim prizadevanjem in doseganjem uspehov pri izpolnjevanju osebnega načrta ter spoštovanjem hišnega reda. 79. člen PIKZ pa našteva še dodatne pogoje, ki ji je potrebno upoštevati, in sicer uporabnikove osebnostne spremembe, njegov odnos do žrtve, povrnitev škode, povzročene s kaznivim dejanjem, prestani del kazni in morebitno odklonitev sodelovanja v programu obravnave.

Zadnji pogoj je temelj zagovornikov že omenjene tretmanske igre.

Ugodnosti so zavodske in zunajzavodske. Ker uporabniki odprtega oddelka uporabljajo zunajzavodske ugodnosti, navajam samo te. To so: nenadzorovan obisk zunaj zavoda, prost izhod iz zavoda, razen v okolje, kjer je obsojenec storil kaznivo dejanje, prost izhod iz zavoda, ki se lahko podeli do petkrat mesečno, delna ali popolna izraba letnega počitka zunaj zapora in do sedem dni brezplačnega počitka na leto.

Ko socialna delavka predstavi svojo in njegovo vlogo ter mu predstavi vse pravice, dolžnosti in možnosti, ki so na voljo, sledi intervju oziroma osebna predstavitev uporabnika. Strokovna delavka ga spodbudi, da podeli počutje ob namestitvi, zaupa morebitne težave itd. Zanima jo morebitno sodelovanje s CSD. Sledi socialna anamneza (status, otroci, morebitni stiki, (spolno) nasilje v družini, socialne mreža). Uporabnika vpraša o virih preživetja, lastništvu nepremičnin, obveznostih do preživljanja, stanovanjskih razmerah in bivalnih pogojih. Sledi aktualna socialna problematika, ko sprašuje po razvezi, otrocih, roditeljski pravici, stikih z otroki ... Zanima jo želja po svetovalcu. Uporabnik predstavi odnos do kaznivega dejanja, zlasti do oškodovancev (Peteh Volf 2011).

V okvir prve faze sodi še izdelava okvirnega načrta socialnega vključevanja po odpustu, kamor se zapišejo podatki o socialni mreži, podatki o bivališču in morebitna pomoč pri nastanitvi ter bivanje v času morebitnih zunanizavodskih ugodnosti, pomoč pri urejanju zaposlitve, stiki z mladoletnimi otroki in pomoč pri njihovem urejanju, program potrebnih ukrepov pri njegovi vključitvi v družbo po prestani kazni, želja po sodelovanju z zunanjimi institucijam, želja po podpori, razbremenilnih pogovorih. Načrt se vnese v uporabnikov osebni načrt, ki ga podpiše in prejme en izvod (*ibid.*).

Na OO Puščava so bili v letih 2010 in 2011 vsi uporabniki premeščeni, zato ni bilo na novo izdelanih načrtov. Osebni spisi in posledično okvirni načrti so izdelani ob prihodu uporabnika v zapor in ga spremljajo ves čas prestajanja kazni. Med bivanjem v zaporu se le dopolnjujejo.

V naslednjem koraku prve faze sledi soglasje uporabnika, da se o nastopu kazni obvesti pristojni CSD. V primeru, da uporabnik ne soglaša z obvestitvijo in ne želi sodelovanja, socialni delavec vseeno zaprosi za podatke in podkrepi zaprosilo na podlagi zakona. Na CSD menijo, da je to kršitev načela zaupnosti in svobodne izbire in ni v skladu z etičnim kodeksom delavcev v socialnem varstvu, zato nekateri ne posredujejo podatkov.

Poleg tega socialni delavec zaprosi center, da mu v roku enega meseca posreduje podatke o identiteti uporabnika in njegovem osebnem stanju, njegovih ožjih družinskih članih, podatke, ki jih bodo zbrali o njemu med prestajanjem kazni in o odzivu okolja, v katerem je bilo storjeno kaznivo dejanje, zlasti oškodovancev¹⁷. Poleg tega naprošajo za obisk socialnega delavca v zaporu zaradi programa potrebnih ukrepov v procesu socialnega vključevanja uporabnika, da bi mu, vsak na svojem področju, nudili pomoč pri vključitvi v družbo. Obenem zapor posreduje centru izdelan okvirni načrt socialnega vključevanja po odpustu, seveda v primeru, da uporabnik s tem soglaša.

1.5.1.2 Vmesna faza

V to fazo sodijo individualna socialna obravnava in razbremenilni oziroma motivacijski pogovori z obsojencem ter osebna pomoč. To je pomoč pri razvijanju, dopolnjevanju in izboljševanju uporabnikovih socialnih zmožnosti, pomoč v stiskah in težavah, ki jih sam ne zna ali ne zmore rešiti in je pripravljen spremeniti svoje vedenje, poiskati ustrezne rešitve in urediti odnose z drugimi.

Socialna delavka opravlja tudi razgovore s svojci, da bi spoznala družinske člane ter ugotovila, ali je družina sposobna in pripravljena sodelovati v procesu pomoči uporabnika, predvsem glede možnosti preživljanja prostih izhodov. Pozanima se tudi o njihovih pričakovanjih o vrnitvi uporabnika. Spremembe in dopolnitve vpisuje v že omenjeni načrt socialnega vključevanja po odpustu.

¹⁷ Podrobnejši opis zahtevnih podatkov opisujejo členi od 33. do vključno 36. ZIKS-1.

V letu 2011 je bilo na OO Puščava v socialno obravnavo vključenih 29 uporabnikov. Deset jih je potrebovalo pomoč na področju stika z družino, nihče pa ni potreboval pomoči na materialnem področju.

Socialna delavka sodeluje z različnimi organizacijami, ki lahko uporabniku nudijo pomoč med in po prestani kazni. Zaradi načrtovanja prostih izhodov prosi center za socialno delo z dopisom za podatke o možnosti preživljanja le-teh na naslovu stalnega bivališča, o prisotnosti žrtve v okolju, odnosu žrtve do uporabnika ter odmevnosti kaznivega dejanja v javnosti.

Priporočilo UIKS je, da svetovalna delavka pridobi mnenje centra, le-to pa je nujno v vseh primerih, kjer gre za kazniva dejanja z elementi nasilja ali spolnih deliktov, ki so storjena v družini, ali zaradi odziva okolja, kjer je bilo storjeno kaznivo dejanje, zlasti oškodovancev.

Zapor zaprosi center tudi za mnenje glede prekinitve kazni ali premestitve uporabnika, če je to potrebno.

Socialni delavec prijavi zaznano nasilje, če seveda pride do njega med obiskom v zavodu, med obsojencem in njegovim družinskim članom, sorodniki ali drugimi osebami, s katerimi ima stik ne glede na soglasje obsojenca. Njegova naloga je tudi predlog CSD za imenovanje svetovalca s soglasjem uporabnika.¹⁸ Poslan mora biti najkasneje en mesec pred odpustom uporabnika. Svetovalci so pomembni zlasti za osebe brez socialne mreže, uporabnike s težavami v duševnem zdravju in uporabnike zasvojene od drog in alkohola.

Svetovanje v postpenalni obravnavi je ena od posebnosti v slovenski zakonodaji (Letno poročilo 2011: 55). Opredeljuje ga 101.¹⁹ člen ZIKS-1. UIKS se zaveda, da je to obliko pomoči vedno težje ohranjati, kljub temu da bi morali CSD po ZIKS-1 imeti urejeno mrežo prostovoljcev, ki bi spremljali in predvsem pomagali uporabniku po prestani kazni.

V katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvaja CSD, je opredeljen namen svetovalca kot posredovanje pozitivnih izkušenj v medčloveških odnosih,

¹⁸ ZPKZ predlaga pristojnemu CSD svetovalca, če uporabnik sam prosi zanj in če strokovna skupina oceni, da bi le-ta prispeval k uspešni izvedbi osebnega načrta; če omenjena skupina oceni, da se uporabnik na prostosti ne bo znal ali zmoget vključiti v življenje in delo, osebni načrt ob odpustu še ne bo zaključen; če uporabnik potrebuje pomoč pri nadaljevanju splošnega in poklicnega izobraževanja, pri spremembi okolja, če nima urejenih osnovnih življenjskih pogojev (stanovanja, zaposlitve), če mu je bil izrečen ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja ali obveznega zdravljenja zasvojenosti od alkohola ali drog.

¹⁹ »Zavod predlaga pristojnemu centru, da obsojencu določi svetovalca, če je to potrebno za izvedbo osebnega načrta in če so za to podani objektivni pogoji. Svetovalci opravljajo svoje delo pod vodstvom pristojnega centra ob sodelovanju delavcev uprave.«

zmanjševanje čustvenih obremenitev, ki jih pogojuje položaj obsojenca. Slednje vključuje nudenje čustvene opore v kriznih položajih, ustvarjanje in krepitev celotne ali delno porušene socialne mreže (Internet 3).

Svetovalci naj bi bili socialni delavci, kader, ki je za to delo izobražen in usposobljen. Vendar pa jih je zelo malo, saj delo opravljajo prostovoljno. Ponekod so se kot svetovalci pridružili prostovoljci, večinoma študentje družboslovnih fakultet, ki opravljajo to delo že dlje časa in imajo pozitivne izkušnje (*ibid.*).

Ker na centrih za socialno delo ni dovolj svetovalcev, zapor sodeluje z Zaporniškim vikariatom, versko organizacijo Samarijan ter različnimi društvi, kot so Utrinek, Društvo za nenasilno komunikacijo, Društvo Projekt človek, Društvo Pelikan idr. (Letno poročilo 2010). Zaporniški vikariat deluje pod vodstvom vikarja Roberta Friškovca, ki med drugim tudi usposablja prepotrebne svetovalce za delo z uporabniki.

V letu 2010 je imelo prostovoljne sodelavce 79 uporabnikov (*ibid.*), leto prej pa samo 40. Zapori so v letu 2011 podali še 30 predlogov, ki pa jih centri niso odobrili (Letno poročilo 2011).

Na OO Puščava se v letih 2010 in 2011 svetovanje ni izvajalo, ker med uporabniki ni bilo želja po njem.

Naslednji sklop nalog v okviru vmesne faze je uradno vabilo pristojnemu CSD na skupni sestanek o sestavi programa pri socialnem vključevanju in načrtovanju pomoči, v primeru, da center na podlagi obvestila o nastopu kazni in zaprosila za podatke ne obišče uporabnika.

Ob obisku se napiše zapisnik, ki vsebuje konkretne oblike pomoči uporabniku med in po prestani kazni (vprašanje bivališča, zaposlitve po prestani kazni, zdravstvenega zavarovanja, denarne pomoči itd.).

Vseh 12 uporabnikov, ki so bili v letu 2011 odpuščeni iz OO Puščava, je imelo urejeno nastanitev. Urejeno zaposlitev je imelo deset uporabnikov, neurejeno pa eden.

1.5.1.3 Faza pred odpustom

Šest mesecev pred iztekom kazni lahko sledi postopek vključevanja uporabnika v programe aktivnega iskanja zaposlitve pri Zavodu za zaposlovanje. Vključevanje poteka po načrtu in sicer tako, da se uporabnika najprej prijavi v evidenco brezposelnih oseb. Z vpisom v

evidenco pridobi uporabnik kot brezposelna oseba vse obveznosti in pravice, ki izhajajo iz prijave. Po prijavi pripravita s svetovalcem zaposlitve tudi zaposlitveni načrt. Uporabnikom, ki se prijavijo v evidenco, je potrebno omogočiti proste ali namenske izhode za pripravo zaposlitvenega načrta na zavodu. Možna je tudi e-prijava. V tem primeru poteka identifikacija naknadno na območnem zavodu za zaposlovanje, kjer so uporabniki deležni tudi posebne obravnave, svetovanje pa je poglobljeno.

Trije uporabniki na OO Puščava so se v letu 2011 vključili v program aktivnega iskanja zaposlitve pri Zavodu za zaposlovanje in sklenili neposredno delovno razmerje z delodajalcem. Na podlagi 3. odstavka 99. člena²⁰ ZIKS-1 jim je bila dovoljena neposredna zaposlitev že med prestajanjem kazni.

Tri mesece pred odpustom se posreduje predlog centru o konkretnih oblikah pomoči, ki jo bo uporabnik potreboval po odpustu, predvsem v primeru aktualnih potreb, kjer uporabnik potrebuje pomoč ali nujne ukrepe centra, na primer v primeru pogojnega odpusta z varstvenim nadzorstvom, neurejene nastanitve, nasilja v družini, stikov z otroki, obravnave odvisnosti itd.

Zapor predstavi dejstva in mogoče predloge, kako naj center priskoči uporabniku na pomoč v težavah, s katerimi se bo srečal po prestani kazni. Z obiskom se zagotovi tudi neposreden stik socialne delavke s centra z uporabnikom.

Na OO Puščava je bilo v letu 2011 sedem uporabnikov, ki so izrazili željo oziroma je strokovna skupina s sodelovanjem uporabnika ocenila, da bodo potrebovali pomoč po vrnitvi v družbo, zato je svetovalna delavka poslala pristojnim CSD predloge o konkretnih oblikah pomoči.

V okviru Načrta socialnega vključevanja je konkretni predlog strokovne pomoči pogojni odpust z varstvenim nadzorstvom. Zapor mora center predhodno obvestiti o predlogu in načinu varstvenega nadzorstva z namenom, da pravočasno izvede ukrepe in omogoči obsojencu uspešno vključitev v okolje. V primeru odobrenega pogojnega odpusta z varstvenim nadzorstvom se sestanejo vsi udeleženi v problemu in rešitvi ter napišejo zapisnik.

²⁰ »Obsojenec, ki se v skladu z osebnim načrtom šest mesecev pred odpustom vključi v programe aktivnega iskanja zaposlitve pri zavodu za zaposlovanje, lahko v skladu z zaposlitvenim načrtom sklene neposredno delovno razmerje z delodajalcem [...].«

Svetovalec ima torej pomembno vlogo tudi v primeru pogojnega odpusta z varstvenim nadzorstvom.²¹

Pristojnost za odločanje o varstvenem nadzorstvu je z novelo KZ-1B prešla s sodišča na Komisijo za pogojni odpust. S tem je bilo odpravljeno neskladje z ZIKS-1, ki je odločanje že prej prepuščal Komisiji (Plesničar 2012).

Pogoji so v tem primeru drugačni kot za svetovalca iz 101. člena ZIKS-1. Tako je za to vlogo lahko imenovan samo strokovni delavec CSD ali druga oseba, ki ima tri leta delovnih izkušenj na področju socialnega varstva ali na področju dela s storilci kaznivih dejanj. Pri delu mu lahko pomaga pomočnik prostovoljec, ki pa mora tudi izpolnjevati določene pogoje, opredeljene v Pravilniku o izvrševanju varstvenega nadzorstva.

Sodišče lahko uporabniku za čas pogojnega odpusta naloži naslednje naloge: zdravljenje v ustreznem zdravstvenem zavodu, z njegovim soglasjem tudi zdravljenje odvisnosti od alkohola ali drog; obiskovanje ustrezne poklicne, psihološke ali druge posvetovalnice; usposabljanje za poklic ali sprejetje zaposlitve, ki ustreza njegovemu zdravju, sposobnostim ali nagnjenju; poraba dohodka v skladu s prežिवninskimi dolžnostmi; prepoved druženja z nekaterimi osebami; prepoved približevanja žrtvi ali kateri drugi osebi in prepoved dostopa na posamezne kraje (88. člen KZ-1).

Uporaba tega instituta še ni povsem zaživela, saj v letu 2009 v Sloveniji ni bilo uporabnika, ki bi bil pogojno odpuščen z varstvenim nadzorstvom, leto kasneje je bilo takih sedem. Za leto 2011 pa je zabeležen podatek, da je bilo pristojnemu sodišču posredovano 26 predlogov (Letno poročilo 2011). Na OO Puščava so bili v lanskem letu na tak način odpuščeni trije uporabniki.

Računsko sodišče predlaga povečanje uporabe pogojnega odpusta z varstvenim nadzorstvom, saj bi s tem prispevali k zmanjšanju prenapolnjenosti zaporov (Revizijsko poročilo 2012).

Ob odpustu in soglasju uporabnika se posreduje zaključno poročilo pristojnemu CSD, iz katerega mora biti razvidna dosežena stopnja usposabljanja za življenje na prostosti (oddelek, v katerem je prestajal kazen, delo, obiski, zunanjavodske ugodnosti) in nakazane smeri nadaljnjih prizadevanj pri usposabljanju pristojnega CSD (urejanje zaposlitve, ocena da bo

²¹ 106. člen ZIKS (Ur. l. RR, št. 22/2000) pravi: (6) »Komisija za pogojni odpust lahko predlaga sodišču prve stopnje, ki je izreklo kazen zavora, da pogojno odpuščenemu obsojencu postavi svetovalca, ki opravlja varstveno nadzorstvo [...]«.

potreboval pomoč po prestani kazni, urejanje zdravstvenega zavarovanja itd.), ki bo uporabniku pomagal pri vključevanju v življenje in delo na prostosti.

Zaključno poročilo je bilo izdelano za enajst uporabnikov OO Puščava, medtem ko je bilo deset takih, ki so potrebovali ali želeli nadaljnjo obravnavo centra po prestani kazni. Uporabniku se ob odpustu zagotovi obleko, obutev ter enkratno denarno pomoč,²² za katero mora izpolnjevati določene pogoje. Kadar je mogoče, se dodeli v funkcionalni obliki (plačilo nastanitve, boni za prehrano itd.).

Za konec se zabeležijo še podatki o izvedbi osebnega načrta ob odpustu iz zapor.

V Letnem poročilu (2011) lahko preberemo, da so bile vsebine dela prilagojene uporabnikovim potrebam. Najpogostejše vsebine so bile razreševanje aktualne socialne problematike, razbremenilni razgovori, socialno svetovanje po načrtu in dogovoru, razreševanje socialne problematike v domačem okolju in delo z družino, pomoč pri zaposlovanju med prestajanjem kazni in po odpustu, zagotavljanje materialne varnosti med prestajanjem in po odpustu, reševanje nastanitvene problematike, ugotavljanje zmožnosti za delo in invalidnost, sodelovanje pri obravnavi odvisnosti ter urejanje in financiranje nekaterih oblik izobraževanja. Pomembno vlogo imata tudi delo na terenu, predvsem z vidika socialnih mrež in reševanja težav, ter sodelovanje z zunanjimi institucijami.

Iz navedbe zgoraj opisanih faz in osnutka osebnega načrta (priloga 8.2.) lahko razberemo, da je zapisovanje informacij, mnenj, poročil ... v zaporu predpisano in formalizirano, saj imajo socialne delavke na voljo različne obrazce, v katere beležijo podatke. Dokumentiranje je obvezno, ker je zapor javna služba.

Zapisi omogočajo nadzor tako nad uporabniki kot nad strokovnimi delavci. Imajo moč kot dokazila, mnenja, zaznamki itd., zato je še toliko bolj pomembno, kako so omenjeni dokumenti zapisani. Opisan način kaže na nadzorstveni vidik zapisovanja. Z zapisi pa se lahko soustvarja tudi drugačne, nove zgodbe in krepi moč uporabnika (Urek 2005).

V sodobnem, postmodernem socialnem delu uporabnik in socialni delavec soustvarjata želene razplete v delovnem odnosu, zato je pomembno, da soustvarjata, konstruirata tudi zapise o delu. Ker je zapis njuna skupna last, je udeležba uporabnika nujna. Pojavi se tudi vprašanje

²² ZIKS-1 v 110. členu med drugim navaja, da obsojencu, ki ob odpustu s prestajanja kazni brez svoje krivde nima sredstev, nudi zavod nujno potrebno obleko in obutev ter enkratno denarno pomoč.

moči, ki pa se na podlagi soustvarjanja in etike udeležnosti razporedi med oba udeleženca. Uporabnik ima na ta način možnost odzivanja na zapise socialnega delavca in prevzemanja svojega dela odgovornosti. Lahko se odzove nanje, tako da pove svoje mnenje, dokazuje svoj prav, svojo interpretacijo in svoj pogled. Vsako zapisovanje je subjektivno, je posameznikova interpretacija, konstrukcija slišane in videne, kar pomeni, da objektivnega pisanja ni. [...] zapisovanje je »zapis o realnosti« obeh zapisovalcev, ne pa »zapis realnosti« (Poštrak 2008: 26).

Zapisi morajo odražati doktrinarna načela sodobnega socialnega dela, predvsem pa se mi zdi pomembno, da so napisani iz perspektive moči. Krepi morajo moč in ne izključevati oziroma stigmatizirati uporabnika, ki že prinese izkušnjo stigmatizacije v zapor. Namesto o zapornikih bi lahko govorili in pisali o uporabnikih, ki prestajajo kazen zapora in namesto o obsojencih o uporabnikih, ki so bili obsojeni ali zgolj o uporabnikih.

Urekova (2005) meni, da bi morali biti spisi uporabnikov sestavljeni tudi iz navedbe uporabnikovih virov moči, spretnosti, interesov, želja in razvitih načinov spopadanja s težavami.

1.6 Strokovni koncepti psihosocialne pomoči

Kako bo socialna delavka, ki mora biti uporabnikova spoštljiva in odgovorna zaveznica, izpeljala opisane naloge posameznih faz oziroma vodila pogovor, pa je seveda odvisno od njene epistemologije in znanja. Njena prva naloga je, da vzpostavi spoštljiv delovni odnos, ki ga vodi na socialnodelovni način. Elementi delovnega odnosa so ji v podporo in pomoč v procesu raziskovanja in soustvarjanja želenih izidov. Poleg njih so za proces dobrega, uspešnega sodelovanja z uporabnikom, ekspertom oziroma strokovnjakom iz svojih izkušenj med drugim pomembna načela, načini in metode dela oziroma t. i. hevrstike²³ sodobnega socialnega dela.

1.6.1 Elementi delovnega odnosa

Osnovni elementi delovnega odnosa so: dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema (Lüssi 1991) in soustvarjanje rešitev (Čaćinovič Vogrinčič) ter osebno vodenje

²³ »Konkretni postopki, ki se jih navadno naučimo uporabljati v terapevtskem usposabljanju« (Schiepek 2005:13).

(Bouwkamp, Vries 1995). Socialna delavka pa mora pri svojem delu uporabljati še štiri postmoderne konstruktivistične koncepte, ki utemeljujejo prve tri, in sicer: etiko udeležnosti (Hoffman 1994), znanje za ravnanje (Rosenfeld 1993), ravnanje s sedanjostjo oziroma koncept so-navzočnosti (Andersen 1994) in perspektivo moči (Saleebey 1997).

Povzemam jih po Čačinovič Vogrinčič *et al.* (2008: 9).

- dogovor o sodelovanju

Sodelovanje med socialno delavko in uporabnikom se začne z dogovorom, ki ga skleneta vsakokrat znova. Vsebuje pristanek na sodelovanje tu in zdaj ter sporazum o času in prostoru, ki ga imata na voljo. Poleg tega vsebuje dogovor o načinu dela, torej odgovor na vprašanje, »kako« bosta delala.

Dogovor o času sodelovanja med sogovornikoma v zaporu je na nek način že definiran z dolžino kazni, vendar pa morata za vsako srečanje posebej definirati časovni okvir, ki ga imata na voljo. Že prva faza (nastop kazni) opredeljuje nalogo socialne delavke, da predstavi vlogi obeh v zaporu, poleg tega pa je pomembno, da ju opredeli v njunem delovnem odnosu. Definira ju kot odgovornost za lastni delež pri soustvarjanju rešitve.

Ker soustvarjata zelene rešitve, morata biti v delovnem odnosu sogovornika, sodelavca, sopotnika, partnerja. Ravno način delovnega odnosa, sodelovanje, soustvarjanje in upoštevanje etike udeležnosti je odgovor na to, kako delati v delovnem odnosu (Čačinovič Vogrinčič 2011).

- instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev

Z definiranjem problema, ki ga socialna delavka in uporabnik postavita in nato preverita vsakokrat, hkrati že raziskujeta in soustvarjata tudi svoje deleže v rešitvi. Uporabnik namreč vstopi s svojo definicijo, videnjem problema, ob tem pa že začne razmišljati o svojem deležu v rešitvi. Pomembno je, da socialna delavka vedno znova preverja svoje razumevanje njegovega razumevanja problema in k temu doda še svoje videnje.

Uporabnik v zaporu definira širšo instrumentalno definicijo problema, ki je prestajanje kazni, ter hkrati že stremi k dolgoročnemu zelenemu razpletu, odpustu s prestajanja kazni. V vsakem razgovoru znova definirata problemsko situacijo, ki se razvija v času prestajanja kazni, na primer odnose z ostalimi uporabniki, zasvojenost od alkohola, drog, stike z družino, dolgove, ob tem pa uporabnik že razmišlja in načrtuje, kaj lahko stori in prispeva k definiranimu

želenemu razpletu. S socialno delavko raziskujeta, kje so njegovi viri moči in kdo mu lahko pomaga.

- osebno vodenje

Pomembno je, da celoten proces dela vodi socialna delavka, ki ga usmerja k uresničljivemu želenemu izidu, ki sta ga z uporabnikom opredelila skupaj. Svetovalna delavka v neposrednem razgovoru raziskuje uporabnikovo zgodbo tako, da že vodi pogovor k postopnemu oblikovanju rešitev, na način, da posreduje pomembne informacije, tehta preizkušene rešitve, predlaga raziskovanje novih poti ... Da je vodenje osebno, se kaže v njenem odzivanju, ko podeli svoje izkušnje ali zgodbo ter se odziva na dogajanja v odnosu.

Opisane faze socialnega dela v zaporu so od samega začetka prestajanja kazni naravnane k odpustu, k reševanju težav znotraj in zunaj zapora za čim boljše vključitev v družbo po prestani kazni. Socialna delavka v razgovoru posreduje informacije o življenju v zaporu, načinu dela, ugodnostih, dodatnih pomočeh ..., poleg tega pa se osebno odziva na uporabnikovo pripoved, posreduje izkušnje iz svojega življenja, pripoveduje zgodbe, izkušnje in dobre izide drugih uporabnikov.

- etika udeležnosti

Socialna delavka v delovnem odnosu ravna z vidika etike udeležnosti, v katerem je zajet koncept soustvarjanja pomoči. Element jo opozarja na to, da v sodelovanju nihče od udeleženi nima in ne potrebuje zadnje besede. Je pogovor, ki se nadaljuje, dokler s sogovornikom ne prideta do želenega razpleta. Socialna delavka v zaporu se poskuša odpovedati moči, da poseduje resnico ali rešitev. Njena naloga je, da zagotovi prostor, da se sliši glas uporabnika. Želeni izid, ki se mogoče zdi njej najboljši, ni nujno smiselni tudi za uporabnika.

V zaporu je statusne razlike težko spregledati, zato verjetno ni najbolje, da se strokovni delavci obnašajo, kot da jih ni, temveč delajo na tem, da bodo te čim manjše, in razmislijo, kako jih učinkovito uporabiti, da bodo prispevale tudi k moči uporabnika.

Menim, da lahko komunikacija med uporabnikom in socialno delavko v zaporu z upoštevanjem etike udeležnosti preide iz vertikalne na horizontalno raven.

- znanje za ravnanje

Ključen koncept za socialno delo je znanje za ravnanje. Govori o posebnosti znanja, razvitega v socialnem delu, in o posebnosti ravnanja z njim. Socialna delavka zna na osnovi tega elementa vzpostaviti in vzdrževati delovni odnos ter podeliti strokovno znanje in koncepte z uporabniki.

Socialna delavka z upoštevanjem tega elementa v razgovoru z uporabnikom, ki prestaja kazen zapora, vzdržuje delovni odnos na način, da uporablja vse elemente delovnega odnosa in druge hevrstike. Poleg tega zna podeliti strokovno znanje tako, da pove, da bosta, na primer, iz perspektive moči iskala vire, ki mu bodo v pomoč pri reševanju problema ...

- ravnanje s sedanjostjo ali koncept so-prisotnosti

Ta element opozarja na to, da je sedanjost čas, ko sta socialna delavka in uporabnik v delovnem odnosu, najbolj dragocen delovni čas v projektih pomoči, zato morata zdržati v sedanjosti. Vse prevečkrat ju namreč vleče v preteklost. Tam se počutita varna, ker tako ali tako ne moreta ničesar več spremeniti. Kljub temu pa je preteklost pomembna, vendar le toliko, da iz nje črpata vire moči, izjeme, dobre izkušnje ...

Ravnanje s sedanjostjo opominja socialno delavko, da raziskujeta, delata prve korake v sedanjosti za prihodnost.

Sem sodi koncept so-prisotnosti. To je prisotnost v poslušanju, kar pomeni, da je socialna delavka hkrati na voljo za sočutje in razgovor. Poslušalec ni le prejemnik temveč je s svojo navzočnostjo tudi soustvarjalec zgodbe.

Nekatere uporabnike, ki prestajajo kazen zapora, lahko preteklost zelo obremenjuje, saj zaradi dejanj, ki so jih storili, sedaj nosijo boleče posledice. Kako je preteklost mamljiva, sem se lahko prepričala sama na enem izmed timskih sestankov, na katerem sem bila prisotna med prakso. Uporabnikov oče se je vedno znova vračal v čas, ko se sin še ni vdajal alkoholu, in ga primerjal z obdobjem po kaznivem dejanju, ko je redno zahajal v gostilno. Svetovalna delavka ga je vedno znova usmerjala v sedanjost, v trenutek tu in zdaj ter v načrtovanje prihodnosti. Ko ni in ni šlo drugače, je v preteklosti iz perspektive moči iskala vire in s tem pokazala in opozorila tudi na pozitivne trenutke v preteklosti.

- perspektiva moči

Delo iz perspektive moči je zelo pomembno, saj omogoča, da socialna delavka v uporabnikovi zgodbi skupaj z njim išče, poudari in se opre na njegove vire moči. Poleg tega

sprašuje po zelenih razpletih, dobrih izidih, željah, sanjah in upanju, po opori v socialni mreži, dobrih izkušnjah iz preteklosti ... Ne išče šibkih točk, neuspeha, neznanja, temveč je pozorna na dobre izkušnje, uspehe, znanje, saj lahko potem podpre človeka tam, kjer je močan. Pomembno je, da je usmerjena na tisto, kar uporabnik zmore (Čačinovič Vogrinčič *et al.* 2011).

Socialna delavka, skupaj z uporabnikom, ki prestaja kazen zapora, v razgovoru išče, kaj zmore in zna, kakšne so njegove sanje, kdo mu lahko pomaga pri reševanju problema in soustvarjanju rešitev. Uporabniki pogosto ne vidijo svojih virov moči, zato je naloga socialne delavke, da jim to pokaže. Njena odgovornost je, da poskuša vse, kar uporabnik prinese v razgovor, interpretirat kot potencialni vir moči. Tako lahko tudi njegovo nefunkcionalno vedenje preokvirita in raziskujeta, v katerih drugih okoliščinah bi bilo to vedenje lahko funkcionalno.

V nadaljevanju predstavljam leksikon moči, ki socialni delavki služi kot dodatna pomoč pri delu v delovnem odnosu iz perspektive moči.

1.6.1.1 Leksikon moči

Povzemam ga po Saleebeyu (2009: 11–15).

- krepitev moči

Pojem se nanaša na pomoč, podporo posameznikom, skupinam, družinam in skupnostim, da odkrijejo in razširijo oziroma obnovijo vire in orodja v sebi in okoli sebe. Da bi odkrili moč v ljudeh in skupnosti, se moramo odreči slabšalnim nalepkam, zaupati intuiciji, perspektivi in energiji ljudi ter verjeti v uporabnikove sanje.

V delovnem odnosu z uporabnikom, ki prestaja kazen zapora, je ta element zelo pomemben, saj mu je odvzeta moč in dodana nalepka, stigma. Pomembno je, da socialna delavka skupaj z njim raziskuje, kaj so njegovi viri moči, kaj zna in te njegove vire, vedenje krepi. Tudi sama sem v pogovorih z njimi spoznavala prave eksperte za določena področja. Prav vsak je imel vsaj en vir moči. Tako so bili med nami glasbenik, ki je že posnel svojo pesem, tiskarski mojster, nekdanji olimpijec, lesar, uporabnik, ki je bil navdušen nad ročnimi spretnostmi ...

- članstvo oziroma včlanjenost

Ljudje potrebujemo izkušnjo, da smo odgovorni in cenjeni državljani oziroma spoštovani člani skupnosti. Če nismo včlanjeni, pomeni, da smo odtujeni, tvegamo, da bomo marginalizirani in zatirani. Perspektiva moči nas vodi k temu, da smo vsi, tudi uporabniki, člani človeške vrste, upravičeni do dostojanstva, spoštovanja in odgovornosti, ki izhaja iz takega članstva. Vendar pa uporabniki prevečkrat niti nimajo mesta ali občutka pripadnosti, zato je strokovna naloga socialnih delavcev omogočiti jim, da ostanejo ali znova postanejo vključeni.

Uporabniki, ki prestajajo kazen zapora, so iztrgani iz skupnosti. Družba jih marginalizira in zatira, zato je pomembno, da socialna delavka v zaporu pri uporabnikih krepí občutek včlanjenosti. To na OO Puščava med drugim zagotavljajo z vključevanjem uporabnikov v skupnost preko pogodbenega dela. Da je skupnost oziroma so nekateri ljudje uporabnike sprejeli medse, priča dejstvo, da so pogodbeno zaposleni zunaj zavoda in to v različnih podjetjih v bližnji okolici. Uporabniki, ki prestajajo kazen zapora ob dela prostih dnevih, pa so celo ostali zaposleni v svojem domačem okolju. Delodajalci zaradi dobrih izkušenj zaupajo uporabnikom in jih zaposlujejo ter jim s tem omogočajo, da ohranijo delovno razmerje, nekaj zaslužka, predvsem pa stik in včlanjenost v družbo. Vključenost v življenje krajanov in v dogajanje ožjega okolja pa uporabniki odprtega oddelka ohranjajo tudi z obiskovanjem knjižnice, predavanj, trgovine, skupine za starejše, svete maše ... S tem si krajšajo čas, na predavanjih poslušajo zanimive teme, lahko spoznavajo druge ljudi ter predvsem dobijo občutek, da so sprejeti v družbo.

- okrevanje (v kontekstu zapora: resocializacija, rehabilitacija, reintegracija)

Pravilo in ne izjema je, da ljudje in skupnosti v težavah okrevajo in premagujejo težke življenjske udarce. Zaupanje v okrevanje ne pomeni omalovaževanja uporabnikove travmatične življenjske izkušnje, ampak gre bolj za sposobnost okrevanja kljub težkim preizkušnjam.

Čačinovič Vogrinčičeva (2011) dodaja, da človek lahko okreva, če ima sočloveka in občutek smisla ali vsaj eno od teh dveh stvari. Pogoje za ta proces pa mora zagotoviti socialna delavka, ki mora verjeti, da bodo ljudje okrevali.

V kontekstu zapora bi bili namesto okrevanja primernejši izrazi resocializacija, rehabilitacija oziroma reintegracija. Za vse uporabnike namreč kaznivo dejanje ne predstavlja težke življenjske izkušnje, na primer rop, goljufija ipd.

Za marsikoga je kaznivo dejanje lahko težka življenjska izkušnja, na primer v primerih, kjer uporabnik obžaluje svoje ravnanje (npr. umor). V teh primerih je pomembno, da socialna delavka v delovnem odnosu skupaj z njim raziskuje, kdo mu bo pomagal pri okrevanju.

Ker je za ta proces potreben sogovornik, je zelo pomembna socialna mreža, če jo uporabnik ima, v nasprotnem primeru lahko vlogo sogovornika prevzamejo socialni delavci in svetovalci. Pomembno je tudi, da ima uporabnik občutek smisla. Eden izmed uporabnikov, ki prestaja dolgoletno kazen zapora na OO Puščava mi je zaupal, da če že od samega začetka ne bi videl smisla, ne bi bil na odprtem oddelku. V zaprtem delu zapora se je namreč zaposlil z delom na kmetiji in s tekom in tako preusmeril misli na pozitivne stvari.

- zdravljenje in celostnost

Zdravljenje se nanaša na prirojeno sposobnost telesa in uma, da se obnavlja, in na njegov upor, ko se sooči z bolečino in boleznijo. Zdravljenje in samoregulacija sta notranja podporna sistema, ki za večino ljudi delujeta ves čas in neodvisno od 'zunanjega' zdravljenja.

V delovnem odnosu mora socialna delavka zagotoviti dovolj časa, da se celjenje in spremembe lahko zgodijo (Čačinovič Vogrinčič 2011: 22).

V zaporu so uporabniki, ki prestajajo različne dolžine kazni zapora, vendar pa je pomembno, da v spremembah pri 'krajših' kaznih ne hitijo, zato si je treba vzeti dovolj časa, saj ta celi rane. Poleg tega pa je, kot bomo videli v nadaljevanju, v jeziku sinergetike pomembno, da socialne delavke zagotovijo zaupen in varen kontekst, da se spremembe lahko zgodijo.

- dialog in sodelovanje

Ljudje lahko obstajamo le skozi kreativen in ponavljajoč se nujen odnos z drugimi. Brez njega ni odkrivanja ter preizkušanja posameznikovih moči in znanja. V dialogu potrdimo pomembnost drugega in začnemo zdraviti razpoke med sabo, drugimi in institucijami. Dialog zahteva empatijo, identifikacijo z drugimi ljudmi in vključenost. Ideja sodelovanja ima bolj specifičen fokus. Ko sodelujemo z uporabniki, postanemo njihovi svetovalci, zaupniki v skupnih projektih, kar od nas zahteva, da smo odprti za pogajanje in da cenimo sogovornikovo avtentičnost pogledov in aspiracij. Naš glas mora biti utišan, da se lahko izrazi in sliši glas naših sogovornikov.

Še enkrat poudarjam, da je v delovnem odnosu, v razgovoru z uporabniki, ki prestajajo kazen zavora pomembno delo iz etike udeležnosti. Ko so poslušani in slišani, namreč uporabniki dobijo občutek, da so enakovredni.

- odpoved nejevernosti

Težka naloga je, odpovedati se temu, da ne verjamemo sporočilom in besedam uporabnikov. Nemogoče je pretiravati, ko govorimo o razširjenosti nejevere v odnosu do uporabnikovih besed in zgodb med strokovnimi delavci, saj je ta drža globoko zasidrana v pomagajočih poklicih. Enako globoko je zasidrano prepričanje, da strokovnjaki vedo več od uporabnikov.

Socialni delavci so strokovnjaki za vzpostavljanje delovnega odnosa in vodenje projektov pomoči. Uporabniki pa so strokovnjaki iz svojega življenja in izkušenj. V zaporu med uporabniki na splošno prevladuje prepričanje, da niso krivi za obsojeno kaznivo dejanje, da so zaprti po krivem. Naloga socialnih delavcev ni raziskovanje resničnosti teh izjav. Tako mnenje je pomembno za uporabnika, naloga socialne delavke pa je, da dela v sedanjosti za prihodnost. Torej, da išče in verjame njegovim virom ter prepričanju, da bo okreval oziroma prišel do zelenega razpleta. Skupaj z uporabnikom načrtuje in dela prve male korake na poti do cilja.

1.6.2 Metodična načela v socialnem delu

Načela socialnega dela izražajo Lüssijevo sistemsko pojmovanje socialnega dela. Čačinovič Vogrinčičeva (2006: 50) pravi, da jih potrebujemo zato, da bi izpolnili socialnodelovno ravnanje v delovnem odnosu. Povzemam jih po Lüssiju (1990).

- načelo instrumentalne definicije problema (opisano zgoraj)
- načelo vsestranske koristnosti

Načelo opozarja socialno delavko, da pri reševanju problema upošteva interese vseh udeleženi v problemu in rešitvi. Pozorna mora biti na to, da vsakomur prinese uresničljivo korist. Socialna delavka se v procesu pomoči trudi, da bi vsi udeleženi spoznali, da bo vsem kar v največjo pomoč, če bodo upoštevali želje in interese drug drugega.

To mora biti strokovna odločitev socialnega delavca, saj vsestranska korist ni samodejen in samoumeven izid. To načelo omogoči raziskovanje iz perspektive moči (Čačinovič Vogrinčič 2006).

Tako tudi v delovnem odnosu v zaporu poskuša socialna delavka z vsemi udeleženi soustvariti takšno želeno rešitev, da bo imela korist za vse. Na primer, na že omenjenem timskem sestanku se je to kazalo v tem, da bo uporabnik ob morebitni vrnitvi domov pomagal pri hišnih opravilih in prispeval nekaj denarja za stroške, saj bo prejemal celotno plačo. Tako bi imela korist starša kot tudi uporabnik.

- načelo interpozicije

Opređeljuje mesto socialne delavke med udeleženi v problemu in rešitvi ter si prizadeva tam ostati med celotnim delovnim odnosom. Źeli si priti čim bližje v stik z vsakim udeleženi v problemu kakor tudi ohraniti primerno oddaljenost. Bližina ji omogoča osebno vplivanje na odnos, oddaljenost pa ji daje prostor za ravnanje in preprečuje, da bi se identificirala z uporabnikom. To načelo mora upoštevati zlasti v začetnih fazah, ko jo hočejo uporabniki ali tretje osebe privabiti na svojo stran.

Socialna delavka z empatijo pristopi k vsakomur in si prizadeva pogledati na situacijo skozi njegove oči, se pa tudi od vsakega oddalji in pogleda na problem iz svoje perspektive (Čačinovič Vogrinčič 2006).

Tudi socialna delavka v zaporu se uporabniku približa in poskuša pogledati skozi njegove oči ter razumeti njegovo razumevanje. S tem, ko mu pokaže na primer sočutje v njegovem položaju, se mu lahko na nek način približa in poskuša ustvariti pristen odnos. Nato pa spet prevzame vlogo socialne delavke, da lahko konstruktivno rešujeta probleme in soustvarjata želene izide.

- načelo komunikacije

To načelo zavezuje socialno delavko k temu, da vzpostavi neposredno komunikacijo z vsemi udeleženi v problemu in rešitvi, tudi s tistimi, ki se poskušajo temu stiku izogniti. Le na tak način lahko pride do vpogleda v sistemske povezave udeleženi in se omogoči povezovanje in vključevanje vseh, zaradi česar je več možnosti, da se reši oziroma izboljša sistem vseh udeleženi.

Pri soustvarjanju rešitev je za uporabnika v zaporu zelo pomembna socialna mreža. Naloga socialne delavke je, da vzpostavi stik z vsemi pomembnimi akterji, ki bi lahko prispevali svoj delež v rešitvi. Med drugim so zelo pomembni družina, prijatelji, znanci, sorodniki, delodajalci, socialna delavka iz centra za socialno delo.

Načelo komunikacije se kaže tudi, na primer, pri reševanju težav (odtujevanje hrane, čiščenje skupnih prostorov), ki se pojavijo na OO Puščava. Pomembno je, da socialna delavka povabi vse udeležene v problemu in naredi prostor, da soustvarjajo deleže v rešitvi.

- socialno-ekološko načelo

Govori o tem, da socialna delavka najprej maksimalno aktivira, krepi in funkcionalizira primarno socialno mrežo. Uporabniku, ki je nima, pa jo pomaga oblikovati v njegovem življenjskem kontekstu. Pomemben je zadržan in skrben poseg v medsebojna življenjska razmerja in samo toliko, kolikor je to v danih okoliščinah nujno.

To načelo poudarja pomembnost socialne mreže, ki je za uporabnika v zaporu lahko ključnega pomena.

- načelo pogajanja – kraljevo načelo

Lüssi pravi, da je to centralno in fundamentalno načelo, kar mu daje prednost pred vsemi drugimi načeli opravljanja socialnega dela. Socialni delavec pristopa k socialnemu problemu predvsem s pogajanjem in poskuša ustvariti pogoje, da bi udeleženi v problemu tudi sodelovali v pogajanju. Prizadeva si dobiti ljudi za pogajalsko mizo, da bi problem in njegovo reševanje obravnavali neposredno. Kjer pa to ni mogoče, se problem obravnava s pomočjo posrednika.

V pogajanju je prisotnih več udeleženi v problemu in rešitvi, saj se lahko v pogajanje vključijo tudi tretje osebe. Cilj socialne delavke je ustvariti take okoliščine, da se disfunkcionalni sistem funkcionalizira in da se negativni odnosi spremenijo v pozitivne.

Čačinovič Vogrinčičeva (2006) dodaja, da vsak udeleženi vstopi v pogajanje z maksimalnimi zahtevami, vendar z zavedanjem, da bo vsak moral tudi nekaj prispevati k soustvarjeni rešitvi in da bo izid pogajanja dogovor, v katerem bodo vsi zmagali. Socialna delavka dela po načelu interpozicije. Dogovor je potrebno vsakokrat zapisati in ga podpisati s strani vseh udeleženi v pogajanjih, in ga tudi predati vsakemu posamezniku.

Načelo pogajanja predvideva več oseb v delovnem odnosu. Tako na primer socialna delavka v zaporu povabi k sodelovanju socialno mrežo, družino, kjer se pogajajo o tem, kje bo, na primer, uporabnik prestajal zunajzavodske ugodnosti, kje bo bival po prestani kazni. Na že omenjenem timskem sestanku se je načelo pogajanja jasno kazalo v tem, da se bo uporabnik

lahko vrnil domov pod pogojem, da ne bo pil. Uporabnik pa je streho nad glavo potreboval, če je želel pridobiti možnost prestajanja kazni ob vikendih.

- načelo sodelovanja

Socialni delavec skuša sodelovati z vsemi za problem pomembnimi tretjimi osebami, ki še niso udeležene v rešitvi. Prizadeva si aktivirati vse sile, ki morda še niso bile aktivirane, in usklajevati njihova prizadevanja in delovanja v smeri skupnega cilja.

Načelo socialnemu delavcu ne dovoli ostajati v pisarni in soustvarjati želene rešitve le v krogu udeleženih v problemu (Čačinovič Vogrinčič 2006).

Že v opisu faz socialnega dela v zaporu lahko razberemo, da je sodelovanje z drugimi organizacijami ključnega pomena. OO Puščava tako za reševanje težav in načrtovanje odpusta sodeluje s centri za socialno delo, z Zavodom za zaposlovanje, Inštitutom Antona Trstenjaka, Društvom za nenasilno komunikacijo, LAS Novo mesto, skupino za samopomoč starejših, z lokalnimi skupnostmi, delovnimi organizacijami ...

- načelo odpiranja problema

Lüssi opozori na tehnike ravnanja, ko se problem trdovratno zapira pred rešitvijo. Socialni delavec lahko uporabi eno izmed naslednjih taktik: ne pomaga več, loti se kakšne s problemom obremenjene osebe, sproži krizo, okrepi negativno, zahteva kaj nemogočega. Te tehnike imajo značilnost paradoksa, ki ustvarijo moč presenečenja, kadar jih socialni delavec uporabi. S tem želi ustvariti okoliščine, v katerih bi se uporabnikov problem destabiliziral, tako socialni delavec z omenjenimi tehnikami prispeva k preokvirjanju problema.

Čačinovič Vogrinčičeva (2006) dodaja, da to načelo dovoli socialni delavki, da svojo nemoč podeli z uporabniki ter zaprosi za pomoč njih ali strokovnjake. Ni narobe, če prizna, da ne zna naprej, narobe je, če tega ne upa priznati.

Glede na to, da so uporabniki, ki prestajajo kazen zapora, po večini neprostovoljni, se lahko večkrat zgodi, da prihaja do tega, da se sogovornika pri reševanju problema vrtita v krogu. Paradoks je lahko eden izmed načinov, kako spodbuditi uporabnika k nadaljnjemu aktivnemu reševanju problemov.

1.6.3 Načini ravnanja v socialnem delu

Peter Lüssi (1990: 92–94) je opredelil naslednje načine ravnanja v socialnem delu, ki temeljijo na sistemskem pogledu.

- svetovanje

Svetovanje se dogaja v delovnem odnosu, kjer se sogovornika dogovarjata o problemu in njegovem reševanju. Sodeluje lahko več oseb, vendar ne sme iti za konflikt. V tem primeru gre potem že za pogajalni pogovor. V središču reševanja problema so odnosi, ki negativno vplivajo na uporabnika. Socialni delavec želi uporabnika spodbuditi k sistemskemu funkcionalnemu ravnanju.

Čačinovič Vogrinčičeva (2006) pravi, da bi moral uporabnik v procesu svetovanja, ki naj zajema tako instrumentalno definicijo problema kot osebno vodenje, dobiti izkušnjo samospoštovanja in ravnanja s spoštovanjem drugih. Poleg tega pa mu delovni odnos omogoča učenje poslušanja, govorjenja, pogajanja ter skrbi zase in za druge. Vsak uporabnik naj bi skozi razgovor bolje razumel svoj problem in raziskal alternativne rešitve.

- pogajanje (opisano zgoraj)
- interveniranje

Lüssi opredeli interveniranje kot dejanje, ko socialna delavka poseže v problemsko situacijo proti volji njenih članov, in sicer z namenom, da bi varovala človeka. Tudi kadar gre za uporabnika, ki ogroža samega sebe, pomagajoča izvrši ukrepe pomoči, ne da bi uporabnik z njimi soglašal.

Odločitev za intervencijo je najtežja naloga socialne delavke, ker usodno poseže v življenje uporabnikov. Intervencija in delo po njej morata biti zato skrbno in premišljeno načrtovana, strokovnjak pa mora imeti pri tem dejanju podporo (Čačinovič Vogrinčič 2006).

O intervenciji lahko govorimo v primeru, ko se uporabnik ne javi sam na prestajanje kazni zapora, čeprav dobi pisni poziv. V zapor ga privedejo prisilno. V tem primeru gre za izvajanje posledice pravnomočne obsodbe in ne za varovanje človeka. Za varovanje ljudi gre v smislu pripora, ki se med drugim odredi tudi v primeru suma ponovitve kaznivega dejanja. V obeh primerih intervencije ne izvaja socialna služba ampak policija.

Interveniranje s strani socialnih delavcev pa se zgodi, ko uporabnik izraža samomorilske misli. Naloga socialne delavke je, da ga napoti v ambulanto, kjer mu omogočijo obisk psihiatra, ki poda oceno ogroženosti in predvidi nadaljnje ukrepe.

- zastopanje

Zastopnik v nekaterih pravnih situacijah nastopa namesto udeleženca v problemu nasproti drugim osebam. To dela po uradni dolžnosti ali na prošnjo uporabnika. Ne gre mu za to, da bi pridobil največ v korist uporabnika, ampak poskuša vzpostaviti čim bolj pravično razmerje med obema stranema.

Čačinovič Vogrinčičeva (2006) dodaja, da gre za ravnanje, ko presodimo, da uporabnik nima statusa oziroma dovolj socialne moči, da bi se slišal njegov glas oziroma da bi rešil svojo stisko ali obvaroval svoje pravice. Uporabnik potrebuje zagovornika, ki ima ugled in socialno moč, da obvaruje njegov prostor in da se sliši njegov glas.

Socialna delavka v zaporu v vlogi zastopnice in zagovornice velikokrat uredi formalne zadeve namesto uporabnika. Namesto njega pokliče v institucijo in zagotovi kakšno storitev, ki je mogoče ne bi bil deležen. Sodeluje s centri za socialno delo, z delodajalci se dogovarja za zaposlitev, pokliče v zdravstveni dom ... V vlogi zagovornika se znajdejo tudi večkrat omenjeni svetovalci, ki lahko prispevajo k temu, da so uporabniki slišani.

- priskrbovanje

Opređeljeno je kot ravnanje, s pomočjo katerega socialna delavka uporabnikom nekaj priskrbi bodisi iz lastnih sredstev ali od t. i. tretjih oseb. To so lahko denar, stvar, izobraževanje, delo ali kakršna koli usluga. Oblika pomoči naj bi bila usmerjena na daljše časovno obdobje, da se uporabnik lahko ponovno vključi v družbeni sistem. Predvsem poskuša mobilizirati vire na področju naravne socialne mreže.

Čačinovič Vogrinčičeva (2006) pravi, da ta pomoč zajema več kot samo dajanje materialne pomoči.

Vsakemu uporabniku na prestajanju kazni zavora sta na voljo delo in izobraževanje. Poleg tega se mu ob odpustu lahko priskrbi denarna pomoč, obleka, vozovnica ... Socialna delavka pa ponudi svojo pomoč tudi pri iskanju zaposlitve zunaj zavoda, stanovanja itd.

- oskrbovanje

Socialna delavka stoji uporabniku ob strani v vsakdanjem življenju pri premagovanju ovir tako, da zanj opravlja finančne in druge zadeve, ki zadevajo materialno eksistenco, sprejem odločitev, mu nudi manjše usluge pomoči, je pozorna na to, kako mu gre, vzdržuje stik in mu je v oporo. V posebnih primerih organizira tudi oskrbovanje s strani tretjih oseb.

Čačinovič Vogrinčičeva (2006) dodaja, da je to eno izmed ravnanj, kjer je potreben sočlovek.

Svetovalna delavka na OO Puščava je uporabnikom priskrbelo zunanjo strokovno pomoč, ko je k sodelovanju povabila realitetnega terapevta, ki vodi skupino učenje socialnih veščin. V primeru pogojnega odpusta z varstvenim nadzorstvom priskrbi svetovalca, sočloveka, ki je uporabniku v pomoč in oporo tudi zunaj zapora.

1.7 Sinergetika

»Sinergetika je veda o samoorganizaciji, ki opisuje in pojasnjuje procese oblikovanja in spreminjanja struktur v živi in neživi naravi« (Schiepek *et al.* 2005: 25).

Zaradi neomejenosti na teorije in metode določene discipline ter uporabe jezika, ki ga za preučevanje procesov samoorganiziranja nelinearnih sistemov uporabljajo strokovnjaki iz različnih področij, je to transdisciplinarna znanost. Govori o spontanem porajanju novih vzorcev organiziranosti sistema, s katerimi sistem odgovori oziroma se prilagodi na spremenjene življenjske, bivanjske, delovne, družinske, socialne, zdravstvene idr. okoliščine (Šugman Bohinc 2011: 37).

Z dnem nastopa prestajanja kazni zapora se, kar naenkrat za določen čas, spremenijo tudi življenjske okoliščine uporabnika. Razvijejo se novi vzorci organiziranosti sistema.

Sinergetika se je najprej razvila na področju matematične fizike, kasneje pa se je njena teorija začela uporabljati pri bioloških in psiholoških sistemih (Schiepek *et al.* 2005).

Kot bomo lahko videli v nadaljevanju, lahko teorijo sinergetike uporabljamo tudi v pomagajočih poklicih, tako je že prisotna v psihoterapiji in socialnem delu.

Sistem se samoorganizira samo pod določenimi pogoji. Prisotne morajo biti goste interakcije, ki morajo potekati nelinearno, v vseh smereh. Tretji pogoj pa je vnašanje energije in njen pretok od zunaj. Potrebujemo kontrolni/nadzorni parameter (*ibid.*). Znanstveniki pri eksperimentih spreminjajo specifične pogoje stimulacije oziroma kontrolni parameter, da sprožijo destabilizacijo trenutnih obstoječih vzorcev in porajajo zasnove za nove vedenjske

vzorci. Pri človeku pa se, za razliko od zgoraj omenjenih poskusov, kontrolni parametri, ki so zelo redko pod vplivom eksperimentatorja, porajajo in spreminjajo v notranjosti organizma. Informacija, ki nastane v smislu pomena šele v notranjosti človeka, je zanj pomemben kontrolni parameter. Informacija se poraja, pri čemer imajo pomembno vlogo predhodne izkušnje, potrebe, pričakovanja in čustva. To so sistemski pogoji, ki iz senzoričnega inputa ustvarijo uporabne kontrolne parametre (Schiepek 2007).

Šugman Bohinčeva (2011: 39) opisani kontekst samoorganizacije primerja s kontekstom v procesih podpore in pomoči. V delovnem odnosu socialne delavce zanima, katere spodbudne okoliščine potrebuje uporabnik, da bi se nanje začel prilagajati s spontanim opuščanjem manj zadovoljivih delovanj in jih nadomestil z razvojem alternativnih, uspešnejših načinov delovanja, se pravi, s samodejnim reorganiziranjem oziroma samoorganiziranjem svojega delovanja. V ustreznih razmerah bo sistem tiste nove odzive, s katerimi se je učinkovito odzval na aktualno situacijo, utrjeval do stopnje, na kateri lahko njegovo alternativno vedenje interpretiramo kot njegov nov, prevladujoči, njemu lastni vzorec delovanja.

Sinergetiki pravijo, da je nemogoče enosmerno spreminjati druge ljudi. Dolga desetletja se je enosmerno spreminjanje vedenja, čustvovanja, mišljenja izvajalo, ko so bili ljudje v različnih vlogah: otroci v vrtcu, učenci in študentje v izobraževalnih ustanovah, pacienti, uporabniki socialnovarstvenih storitev itd. Posledično se sinergetiki ne strinjajo s tem, da je naloga in odgovornost pomagajočih poklicev vliti predpisano znanje, popraviti moteče in družbeno nesprejemljive oblike vedenja, spremeniti nefunkcionalne vzorce vedenja in čustvovanja, jih prepričati ali pripeljati do uvida (Šugman Bohinc 2011).

Še enkrat lahko omenim prevzgojo uporabnikov v zaporu. Kot smo lahko videli, nekateri strokovnjaki zagovarjajo idejo, da je naloga osebja v zaporu spremeniti, prevzgojiti uporabnika, da bi se ta po prestani kazni vedel družbeno primerno. Po teoriji sinergetike je to nemogoče.

Naloga strokovnih delavcev je, da skupaj z uporabniki soustvarjajo okolje, kontekst, pogoje, v katerih se bodo lahko udeleženci začeli spontano spreminjati in bodo pogoji dovolj spodbudni (energizirajoči, motivirajoči), da bodo uporabniki lahko tvegali korak v neznano (*ibid.*: 41).

1.7.1 Sinergetična generična načela

Schiepek *et al.* (2005) navaja osem sinergetičnih generičnih načel. Njihovo upoštevanje v delovnem odnosu prispeva k ustvarjanju pogojev za prehode med vzorci, ki se organizirajo sami od sebe. Generična načela razlikuje od t. i. hevristik oziroma metod. S tem izrazom ne označuje samo postopkov, ki temeljijo na teoriji, ampak tudi tiste, ki temeljijo na izkušnjah.

Generična načela organizirajo in utemeljujejo izbor posameznih hevristik, ki jih je precej več kot načel. S pomočjo ene hevristike lahko uresničimo več generičnih načel in eno generično načelo se odraža v več hevristikah (*ibid.*).

Schiepek *et al.* (2005: 30–31) navaja osem sinergetičnih generičnih načel:

1. ustvarjanje pogojev za stabilnost

Uporabnik lahko začne s spreminjanjem svojih neustreznih, nefunkcionalnih, ustaljenih in starih vzorcev delovanja ter začne z utrjevanjem novih, če se počuti varno in ima trdna tla pod nogami. Vzpostavljen mora torej biti nek kontekst stabilnosti, saj v nasprotnem primeru oseba vso energijo porabi za stabiliziranje nestabilnih okoliščin in nima moči za spremembo destruktivnih vzorcev. Le-ti so se razvili v preteklosti kot smiseln odgovor na takratno situacijo. Ker se človek z njimi ne odziva več ustrezno na trenutne življenjske okoliščine, je potrebna sprememba (Šugman Bohinc 2011).

Uporabnik se z vstopom v zapor znajde v nestabilnih okoliščinah. Za večino je to neznan prostor, kjer vladajo drugačna formalna in neformalna pravila. Prva naloga socialne delavke je stabiliziranje teh novih okoliščin tako, da poskuša ustvariti varen prostor za uporabnika, vsaj za čas njunega razgovora. Pogoje za stabilnost lahko doseže z vzpostavljenim delovnim odnosom. Socialna delavka mora delati iz etike udeležенosti in perspektive moči, s čimer prispeva k uporabnikovi minimalni motivaciji za sodelovanje. Občutek varnosti je v zaporu, po mojem mnenju, ključnega pomena, zato mora biti zagotovljen vsaj v njunem delovnem odnosu. Pomembni so tudi krepitev uporabnikovega občutka lastne vrednosti, zaupanje v lastne kompetence, veselje do učenja iz napak, do eksperimentiranja, pričakovanje, da se bo sodelovanje razvijalo v smeri zelenega razpleta, motivirajoča in osmišljajoča usmerjenost na želeno prihodnost.

Menim, da so za ustvarjanje pogojev za stabilnost v delovnem odnosu z uporabniki v zaporu pomembni verbalni in neverbalni postopki. Uporabniku se socialna delavka lahko pridružuje

na način, da, med drugim, zrcali njegovo govorico telesa ali povzema njegove metafore (Šugman Bohinc 2007). Poleg tega pa so, s strani socialne delavke in tudi v odnosu med sogovornikoma v zaporu, pomembni spoštljivost, točnost, dostopnost, varovanje podatkov, upoštevanje dogovorov (Flaker 2003).

Za stabilizacijo okoliščin lahko uporabimo ogromno hevristik. Usmerjenost na vire lahko dosežemo z eksternalizacijo, postavljanjem reke življenja, postavljanjem kipov ... S pomočjo teh metod se lahko človek v svoji domišljiji premakne v prihodnost in tako doživi občutek, ko bo problem rešen, kar ga lahko še bolj spodbudi k njegovemu sodelovanju (Šugman Bohinc 2011).

2. razpoznavanje vzorcev relevantnega sistema

V procesu pomoči je pomembno, da razlikujemo problemske in potencialno rešitvene vzorce. Torej tiste vzorce vedenja in delovanja, ki uporabniku povzročajo težave, in tiste, ki jih lahko uporabimo kot zametek novih vzorcev. Vzorce trenutnega in bodočega delovanja skupaj z uporabnikom raziskujemo z že znano instrumentalno definicijo problema in soustvarjanjem rešitev (Šugman Bohinc 2011).

Hevristike, ki jih socialna delavka uporablja pri tem načelu, ki ga lahko uporablja vedno znova, so predvsem vprašanja, s katerimi uporabnika spodbuja, da razmisli, če se je v preteklosti na določen problem, situacijo odzval kako drugače, če je uporabil drugačno možnost za rešitev težave, kdo mu je pri tem pomagal in kaj je bilo ob opisanem vedenju drugače. Z vprašanji izjem raziskujemo tista dejanja, vedenje v preteklosti, ki bi lahko bila alternativna podlaga za novo vedenje (*ibid.*).

Da bi socialna delavka spodbudila spremembe, ni potrebno natančno analizirati problemskih stanj. Če se preveč usmerja nanje, tvega njihovo utrjevanje, stabilizacijo. Namesto tega je njeno spremljanje prehodov med redi bistvenega pomena, da prispeva k ustvarjanju pogojev za nastajanje kvalitativno novega (Schiepek *et al.* 2005: 29).

Kljub temu pa menim, da je smiselno dodati tudi metode preokvirjanja neučinkovitih vzorcev. Socialna delavka to naredi na način, da z vprašanji preusmeri uporabnikovo žarišče od problemov k rešitvam, od usmerjenosti na preteklost k sedanjosti in v prihodnost, od opisovanja virov nemoči k iskanjem virom moči, od vprašanj zakaj h kako (Šugman Bohinc 2007).

Uporabi pa lahko tudi specifična terapevtska vprašanja, ki imajo potencialno preokvirjajoč učinek. Z njimi usmeri uporabnikovo pozornost od splošne razlage k osebni, od abstraktnega opisovanja h konkretnemu, od prevladujočega načina vedenja k vedenju, ki je bilo drugačno, izjemno, od občutka nesmiselnosti k občutku smisla itd. Uporabi spodbujajoče, podpirajoče vprašanje, usmeri fokus od prevladujočega načina vedenja k vedenju, ki je bilo drugačno, izjemno, vprašanje s pomočjo lestvic, s katerim usposablja uporabnika, da prepozna majhne razlike v procesu reševanja problema. Uporabno je tudi humorno vprašanje, vprašanje 'več o tem', 'bolj konkretno' in vprašanje dvojne vezi (*ibid.*).

3. upoštevanje smiselnosti/dajanje priznanja za sinergetiko

To generično načelo predvsem utrjuje odnos med sogovornikoma in opozarja na to, da je pomemben uporabnikov občutek, da je delo na spremembah smiselno. Da je vredno iz znanih vzorcev tvegati korak v neznano in da ima smisel vztrajati (Šugman Bohinc 2011).

Čačinovič Vogrinčičeva (2011) je pri Saleebeyevev konceptu okrevanja dodala, da je občutek smisla ena izmed glavnih točk. Tudi sinergetično načelo nas opozarja na to. Tako mora socialna delavka pri uporabniku, ki prestaja kazen zavora, krepiti občutek, da so spremembe na področju, kjer je storil kaznivo dejanje, smiselne in nujne, saj je mogoče, da se bo v nasprotnem primeru znova vrnil v zapor, ker bo ponovil kaznivo dejanje zaradi reševanja težav po starem vzorcu.

Tudi za strokovnega delavca je pomembno, da verjame, da je skupaj z uporabnikom vredno narediti korak v neznano. V zaporu je socialna delavka omejena z zakonskimi predpisi, vendar sta z uporabnikom svobodna v načinu izvajanja nalog (*ibid.*).

4. razpoznavanje parametrov nadzora/omogočanje energiziranja

Vsak sistem potrebuje svoj specifični kontrolni parameter, kar pomeni, da če nekaj deluje za en sistem, ni rečeno, da bo tudi za drugega. Poleg tega so parametri nadzora nespecifični glede svojih učinkov, saj samo spodbujajo, ne pa direktno in natančno oblikujejo procesov ustvarjanja reda v notranjosti (Šugman Bohinc 2011).

Ko soustvarimo načrt mobilizacije teh potencialno motivirajočih dejavnikov, lahko utemeljeno pričakujemo, da bo načrt udejanjen. Kakšni bodo ti učinki, ne moremo napovedati, zaupamo le, da jih bodo uporabniki prepoznali. Pričakovanje pozitivnih učinkov še dodatno krepí proces samoorganiziranja, saj zbuja upanje, da je delo za spremembe smiselno (*ibid.*).

Za reorganizacijo sistema je potrebna dodatna energija, saj bi z obstoječo energijo bolj ali manj vzdrževali svoje stare vzorce. V delovnem odnosu z uporabnikom tako raziskujemo, kaj bi lahko bil dejavnik za spodbujanje spontanega opuščanja manj funkcionalnih vzorcev in razvoj uspešnejših (*ibid.*).

Metode dela so tukaj neskončne. Skozi razgovor lahko socialna delavka išče izjemne izkušnje oziroma redke zelene dogodke v preteklosti, ko mu je uspelo drugače rešiti problemsko situacijo in iz katere bi se lahko česa naučil oziroma jo preizkusil sedaj. Sprašuje po kratkoročnih in dolgoročnih ciljih, ki bi ga lahko tako motivirali, da bi se lotil dela za spremembe in zmoget vztrajati pri njih. To so energizirajoči dejavniki, ki prihajajo iz notranjosti organizma. Na primer orientacija na zelene izide, viri moči, vizije, sanje, želje, občutek smisla itd. V primeru uporabnika, ki prestaja kazen zapora, je lahko to želja po svobodi (*ibid.*).

Ali pa je to želja izogniti se neprijetnostim omejitev, ki jih določajo druge osebe torej energizirajoči dejavniki, ki prihajajo iz okolja, ki pa so spet raznoliki: prijatelji, sodelavci, ekonomske možnosti ... To so spremembe v okolju, ki zahtevajo od človeka, da se spremeni, zato niso to samo klasični viri moči. So tudi grožnje, prepovedi; strah pred kaznijo, volja uporabnika dokazati, da zmore narediti nekaj, česar mu ne pripisujejo. Socialna delavka si prizadeva ustvariti okoliščine, ki bodo spodbudile motivacijo uporabnika za doseganje njegovih zelenih ciljev, razmere, ki bodo prispevale k aktiviranju njegovih virov. V primeru uporabnika, ki prestaja kazen zapora, je nadzorni parameter, ki prihaja iz okolja, tudi kazen, ki od njega zahteva, da se spremeni, lahko je družina ali druga socialna mreža, ki čaka na njegovo vrnitev, služba, če jo ima, itd.

5. destabiliziranje/krepitev nihanj

Odkrite potencialno energizirajoče dejavnike aktiviramo in s tem ustvarimo kontekst, na katerega bi se uporabnik lahko odzval s spremembo svojega ustaljenega, nefunkcionalnega načina delovanja. Socialna delavka mora prepoznati vsake najmanjše premike, da se 'usede' nanje in jih ne izpusti (hvali, se čudi, komentira, občuduje ipd.). Pokaže nanje, če jih uporabniki ne vidijo, ali pa jih paradoksalno zavira. S temi dejanji dodatno krepí uporabnika in druge člane, da zdržijo spremembo običajnega vzorca. Poleg tega ta dejanja socialne delavke varujejo pred tem, da bi se vzpostavile preveč ogrožajoče, nestabilne okoliščine, na katere bi se uporabniki namesto z vztrajanjem pri novostih odzvali z vračanjem v staro, nezaželeno, a domače stanje (*ibid.*).

Prispodoba s pokrajino zelo nazorno prikaže proces in strahove. Kroglica na podlagi spoznavnih, čustvenih in vedenjskih izkušenj izoblikuje vdolbino ustaljenega obnašanja, razmišljanja, čustvenega odzivanja. Za premik žogice iz te vdolbine je potrebno več energije, kot jo ima sistem na voljo, saj jo dno vdolbine kot atraktor priteguje k sebi. Določena posameznikova interpretacija okoliščin, v katerih je, nanj deluje energizirajoče, kar kroglico potisne iz ravnovesne lege na dnu vrtače, energija destabilizira utečeni vzorec. Da pride kroglica do točke kritične nestabilnosti na vrhu, je potrebno ogromno energije. Tam je zelo nestabilna in malo je treba, da pade na dno, v staro ležišče, kamor jo vleče sila starega, znanega, varnega (*ibid.*: 65).

»'Recidivi' in 'napake' v fazah kritične nestabilnosti so še kako smiselni in ljudje ob recidivih in napakah potrebujejo od terapevtov in drugih ljudi podporo [...]« (Schiepek *et al.* 2005: 29).

Zaradi tega je potrebno soustvariti varovalne scenarije za obdobje kritične nestabilnosti na prehodu med starimi in novimi vzorci. Tako lahko v delovnem odnosu z uporabnikom, ki je v zaporu, preigavamo alternativne možnosti, vzorce reševanja problema, če bi se slučajno na prostem izhodu znašel v podobnih okoliščinah, ali načrtujemo situacije v prihodnosti, kjer bo lahko ponovno doživel izjemo, kot jo je v preteklosti.

V tem obdobju je potrebno podpreti sistem, ko se zdi, da se je že osvobodil železnega objema navad, da je to zahtevno delo že opravljeno. Potrebno si je prizadevati, da bo kroglica šla iz kritično nestabilne točke in si ustvarila novo vdolbino, kjer se bo stabilizirala kot nov prevladujoč vzorec. Šugman Bohinčeva (2011: 66) meni, da stari vzorci vedno ostanejo z nami kot ugasli, mirujoči vulkani. Mogoče bo stari vzorec v neki drugi situaciji v prihodnosti spet postal uporaben, vulkan bo izbruhnil.

6. upoštevanje 'kairósa'/resonance/sinhronizacije

V delovnem odnosu se včasih zgodi posebna uglasenost med udeleženi v problemu in rešitvi. Schiepek *et al.* (2005) govori o časovni usklajenosti in koordinaciji med hevrističnimi postopki in komunikacijskimi slogi. Govori o 'kairósu', kot enkratni priložnosti. Možina (2003) in Čačinovič Vogrinčičeva *et al.* (2008) pravita, da so ti trenutki nepričakovani in spontani. To je trenutek, v katerem se moramo odločiti, ali ostati v starem vzorcu ali izbrati nov odziv. Če te trenutke v procesu zamudimo, gre za 'mimohodko' (*ibid.*).

To so trenutki v delovnem odnosu, ko se vsi, na primer, ustavimo ob žalosti, se spogledamo, smejimo ... To so zelo energizirajoči trenutki, ki jih telesno ali besedno usidramo in postanejo

vodilna misel ali metafora za premike v želeno smer. Čim manj 'mimohodk' prispevajo izkušnje, pozornost in učenje (Šugman Bohinc 2011: 66).

7. omogočanje ciljane prekinitve simetrije

S simetrijo med vzorci definiramo stanje, ko ima uporabnik za svoje razmišljanje, čustvovanje, vedenje poleg obstoječih starih vzorcev na voljo tudi že alternativne izkušnje, ki se zgoščajo v vzorec. Naloga socialne delavke je omogočiti, da se ta simetrija prekine in da uporabnik izbere alternativno ravnanje. Hevrističnih postopkov za ta namen je veliko: usmerjenost na želene cilje, k povečanju motiviranosti uporabnika, da izbere alternativno vedenje, prispeva predstavljanje, kako bo. Skupaj oblikujemo načrt korakov. Predstavljamo si situacijo doseženega cilja in postopke, ki so privedli do tja. Želene rešitve je treba opredeljevati v trdilnih oblikah, si jih zamišljati, opisovati, kot da so se že zgodile (Šugman Bohinc 2011: 67).

Sinergetika daje smisel našim osebnim in delovnim izkušnjam, da osredotočanje na problemske vzorce prispeva k njihovem stabiliziranju, zato smo v delovnem odnosu pozorni na ta vidik in vedno poskušamo izvedeti, kaj se je uporabnik naučil iz negativne izkušnje, kaj bo naslednjič drugače (*ibid.*).

Na tej stopnji naj bi uporabnik že lahko izbral med starimi in novimi vzorci vedenja, saj je uporabil tudi že nove načina delovanja. Naloga socialne delavke je prispevati k temu, da uporabnik prekine s starimi in uporablja pretežno nove vzorce vedenja (*ibid.*).

8. ponovno stabiliziranje

Schiepek *et al.* (2005) meni, da zadnje sinergetično generično načelo potrebuje posebno pozornost. Uporabnik potrebuje veliko pozitivnih povratnih sporočil (pohvale, besedni komplimenti, spodbude z govorico telesa, spoštljiv odnos, upoštevanje dogovora, dajanje ugodnosti, zavzet odnos) in potrjevanj s strani svoje socialne mreže, pomembnih bližnjih in ostalih udeleženih v problemu in rešitvi. Preizkušati mora nove vedenjske vzorce v različnih situacijah, kot tudi integrirati in preplesti nove vedenjske vzorce in koncepte o sebi v obstoječe odnose in opise samega sebe (Šugman Bohinc 2011: 68).

Za stabilizacijo novih vzorcev vedenja potrebuje ustrezne okoliščine in čas, kot je potreboval čas in pogoje, da je v preteklosti razvil stare, zdaj nezaželene vzorce. Potrebno je udejanjanje koncepta ekološke vednosti. Keeney (1983 v Šugman Bohinc 2007: 59) pravi, da so strokovni

delavci ekološko nevedni, kadar zanemarijo ali spregledajo posledice kritičnega procesa, ki spremlja načrtovanje in uresničevanje zelenih sprememb. Vsaka sprememba namreč poruši dosedanje uporabnikovo ravnovesje. Zato je pomembno, da strokovni delavci vsakokrat, ko so osredotočeni na spremembo, obenem že pripravljajo okoliščine za njeno čimprejšnjo stabilizacijo.

Uporabnik, ki prestaja kazen zapora, je v preteklosti razvil določeno vedenje oziroma je storil enkratno dejanje, ki je imelo zanj v tistem trenutku smisel. Ker to vedenje v sedanjih okoliščinah ni več funkcionalno, je potrebna sprememba. Za proces samoorganizacije vedenja so potrebne stabilne odnosne okoliščine. Uporabnik potrebuje občutek varnosti, motivacijo, podporo ..., ki jo dobi v delovnem odnosu s socialno delavko. Le-ta poskuša v razgovorih odkriti zametke novega vedenja, ki bi ga uporabnik lahko razvil. Raziskuje, kako bi lahko v podobnih okoliščinah ravnal na drugačen način. Spremljati ga mora občutek smiselnosti novih vzorcev vedenja, k čemur prispeva kontrolni parameter. Velik vpliv ima predvsem kazen, ki jo mora prestati, energizirajo pa ga tudi drugi 'notranji' in 'zunanji' parametri: želja po svobodi, družina, služba ... Potrebno je načrtovati, kako bo, na primer, ravnal ob naslednjem prostem izhodu, da ga ne bo atraktor starega vzorca povlekel v vedenje, ki mu je znano, domače. Pomembna je opora socialne mreže, da bo krepil novo vedenje in da ne pade v stari vzorec reševanja problemov. Vseskozi je pomembna stabilizacija tega novega vedenja, ki ga krepi tudi socialna delavka s pohvalami, varovalnimi scenariji itd.

1.8 Uporabniki, ki prestajajo kazen zapora, kot neprostovoljni mandatni uporabniki

Sogovornike v delovnem odnosu socialnega dela lahko poimenujemo glede na vstopni pogoj kot prostovoljne ali neprostovoljne oziroma govorimo o prostovoljnih in neprostovoljnih transakcijah socialnega dela. Rooney (2009: 4–9) neprostovoljne uporabnike nadalje razvrsti na mandatne in nemandatne. V prvo skupino sodijo tisti, ki so to postali zaradi formalnega pritiska zakonske odločbe. Socialni delavci se zavedajo njihovega neprostovoljnega vstopa v sistem, zato je zelo pomembno, da ob prvem stiku predstavijo svojo odgovornost in uporabnikove pravice. V drugo skupino pa sodijo tisti, ki so uporabniki socialnih storitev zaradi neformalnega pritiska tistih, ki imajo moč, da jim pripišejo težave in tako vplivajo nanje, da privolijo v sodelovanje.

Po zgoraj opisani razvrstitvi so uporabniki, ki prestajajo kazen zapora, neprostovoljni mandatni, saj jim je bila kazen zapora predpisana z zakonom, posledica tega pa je tudi storitev socialnega dela.

Šugman Bohinčeva (2006) navaja, da so za mandatne neprostovoljne uporabnike nekateri cilji sodelovanja, podpore in pomoči določeni že vnaprej, tudi če se z njimi ne strinjajo. Vendar je stopnja ujemanja med mandatnimi cilji in osebnimi cilji uporabnika zelo pomembna za nadaljnji proces sodelovanja. Večja usklajenost poveča motiviranost za sodelovanje v procesu podpore in pomoči. Kljub prizadevanjem socialne delavke, da ustvari tak socialnodelovni odnos, v katerem bi neprostovoljni uporabnik sčasoma postal prostovoljni, kar se v praksi velikokrat zgodi, pa lahko njeno ravnanje izzove nasprotni učinek, odpor in odhod uporabnika iz delovnega odnosa.

Na osnovi teh razlogov so se oblikovala vodila, načini, modeli dela z neprostovoljnimi uporabniki.

Etična vodila za socialne delavce v neprostovoljnih transakcijah določajo, da je treba uporabniku zagotoviti pravico do samoodločanja, ki jo lahko omejimo le, če morebitna dejanja lahko povzročijo resno tvegaje zanj ali za druge. Ravnamo dobronamerno s predstavo, da je to v njegovo dobro, če se strinja ali ne. Zakonska vodila pa dajejo konkretna priporočila v smislu, da socialni delavec jasno in brez presojanja opredeli razlog za stik, opiše, kaj zahteva tako od socialnega delavca kot od uporabnika, vendar ne na način pogajanj in groženj, temveč v stvarnem, poslovnem tonu, da naj socialni delavec v celoti predstavi uporabnikove zakonske pravice in pojasni cilje ter namene posredovanja storitve, zlasti pa logiko teh ciljev, o katerih ne soglašata (Rooney, Bibus 2001 v Šugman Bohinc 2007).

Šugman Bohinčeva (2006) navaja, da je v razgovoru, kjer imata sogovornika različne poglede že na lastno vlogo v sistemu, toliko bolj potrebna veščina pogajanja, da skleneta dogovor o vzpostavitvi delovnega odnosa.

V delovnem odnosu z neprostovoljnimi uporabniki je torej veščina pogajanja lahko ključna, zato v nadaljevanju po Roneyu in Bibusu (2001 v Šugman Bohinc 2007) povzemam korake v pogajanju in dogovarjanju.

1. Socialna delavka mora najprej raziskati uporabnikovo razumevanje obstoječih problemov.

Pomembno je, da ustvari varen prostor za pogovor, kjer bo uporabnik, ki prestaja kazen zavora, pripravljen podeliti svojo definicijo problema.

2. Nadalje razišče možnosti preokvirjanja na način strategije 'sprejemljivega mandata' oziroma pooblastila, o katerem se je mogoče pogajati.

Uporabnik mora v zaporu preživeti določeno obdobje, zato se lahko s socialno delavko dogovarjata, na kakšen način bosta v tem času sodelovala.

3. Socialna delavka nato raziskuje možnosti 'quid pro quo' (to za ono) oziroma pogodimo se. Vloga pogajalca poveča občutek svobode, moči in prispeva k večji motiviranosti uporabnika.

Ta korak spodbuja socialno delavko k pogajanju z uporabnikom, ki pa je učinkovit le v krajšem časovnem obdobju. Kažejo se karakteristike že omenjene tretmanske igre, ki je za nekatere sporna. Če bo uporabnik sodeloval, spoštoval hišni red ..., bo dobil ugodnosti.

4. V delovnem odnosu raziskujeta možnosti, da bi se uporabnik znebil zunanjega pritiska ali mandata.

Zapor je vrsta kazni, zato je brez pomena, da socialna delavka uporabniku dokazuje nasprotno. Šugman Bohinčeva (2007) navaja, da včasih mandatni neprostovoljni uporabniki pristanejo na sodelovanje, če to povežejo s ciljem, da se znebijo pritiska drugih ljudi. Te vrste dogovor je sprejemljiv za socialnega delavca, če se bo uporabnikova motivacija za delo s časoma povečala (bolj zaupen odnos ipd.).

5. Socialna delavka razišče možnosti, da bi uporabnik dosegel 'privolitev po pojasnitvi'.

V primeru, da ne pristane na dogovor o prostovoljnem sodelovanju, je socialni delavec uporabnika dolžan seznaniti z nadaljnjimi ukrepi, ki izhajajo iz pooblastila, ter pojasniti posledice. S tem poskuša pridobiti njegovo sodelovanje. Socialna delavka uporabnika v zaporu že v uvodnem razgovoru seznani z vsemi informacijami. Uporabnik pa se odloči, če bo sodeloval.

Če se ji uspe pogoditi o sodelovanju, sledita še dve dodatni načeli.

6. Socialna delavka in uporabnik se dogovorita o dokončanju nalog, o katerih se ne strinjata.

Uporabnik se včasih strinja s celoto ali delom dogovorjenih želenih razpletov, ne pa s posameznimi nalogami. Socialna delavka ga lahko spodbudi tako, da mu prepusti vrstni red korakov (*ibid.*). S tem lahko doseže njegovo zaupanje, večjo motivacijo za sodelovanje, ker ima možnost izbire. Lahko pa ga opomni na določene posledice, ki sledijo posamezni nalogi. Če se bo udeležil skupine, dela, bo imel prej možnost prostih izhodov in srečanja z družino.

7. Zadnji korak je dogovarjanje o specifičnih dogovorjenih želenih razpletih.

Pomembno je, da socialna delavka, če začuti, da se uporabnik ne počuti enakovrednega, k prvotnemu dogovoru ne dodaja novih zahtev in pričakovanj (kar je navada, kadar uporabniki kršijo zakon). To kaže na nemoč uporabnika. Temu se izogneta, če jasno definirata kazalce uspešnosti, ne pa da jih bo socialna delavka vedno znova spreminjala in dopolnjevala (*ibid.*).

Cingolani (1984 v Šugman Bohinc 2006: 347) navaja, da lahko socialni delavec zavzame različne vloge posrednika med neprostopoljnim uporabnikom in socialnim okoljem. Vloga vsiljevalca se kaže takrat, ko vidno uporablja moč okoliščin ali institucije za doseg uporabnikove privolitve. Kot pogajalec se v imenu države ali ustanove pogaja z uporabnikom in pri tem upošteva tudi njegove pravice in njegovo zmožnost sprejemanja odločitev ter sklepanja dogovorov. V obeh vlogah zastopa interese države oziroma socialnovarstvene ustanove. Socialni delavec kot mediator je nevtralen med obema stranema, saj želi poskrbeti za oba in za kakovost njune interakcije. Ko se postavi na uporabnikovo stran, je lahko v vlogi zagovornika, kjer tudi javno nastopi in zagovarja njegove pravice. Pri tem je potrebno, da uporabnik vsaj minimalno sodeluje v procesu dela ali pa je manj viden, skrit v vlogi svetovalca.

Socialni delavci bi morali na nesodelovanje, nasprotovanje in odpor neprostopoljnih uporabnikov, uporabnikov v zaporu pogledati iz drugega zornega kota in te vstopne okoliščine vzeti kot perspektivo. Njihovo vedenje bi morali videti kot nekaj normalnega v zanje novih, neznanih, stresnih okoliščinah v zaporu.

Ljudje, ki so pristali v zaporu, so izgubili pomembno svoboščino, kar je vsekakor velika frustracija. Manj kot ima človek možnosti izbire, večja je njegova stiska in večja je verjetnost, da bo odgovoril z odporom. V zaporu imajo uporabniki res malo izbire, zato je še toliko bolj pomembno, da se usmeri pozornost na tiste možnosti, ki jih imajo. Tako uporabnik kot socialna delavka sta omejena z zakoni, predpisi in nalogami, nihče od njiju nima popolne

izbire, lahko pa, na primer, znotraj omejenega okvirja skozi dialog izbirata način izvedbe nalog, kako bosta to naredila.

Zagovornika konstruktivnega socialnega dela (Bandler in Grinder v Parton, O'Byrne 2000 v Mešl 2007: 252), menita, da ni uporabnikov, ki se upirajo, so le nefleksibilni pomagajoči. Za Shazerja (*ibid.*) nekaj takega, kot je odpor, ne obstaja, so le različni načini sodelovanja in strokovnjakova vloga je, da dela v skladu s tem. Če se zdi, da ljudje ne sodelujejo, s tem sporočajo strokovnim delavcem, kako mislijo, da se spremembe dogajajo, delavci pa morajo razumeti njihove ideje in se nanje primerno odzvati.

O'Connor in Seymour (1996: 165) navajata Ericksonove besede: »Za vsakim, še tako nemogočim vedenjem, je pozitiven namen in vsakdo izbere najboljše med tistim, kar je trenutno na voljo.« Erickson (*ibid.*) si je prizadeval, da bi klientom omogočil večjo izbiro hkrati pa je predpostavljal, da ima vsak posameznik na določeni ravni vse vire moči, ki jih potrebuje za spremembo. Menil je, da je odpor mogoč samo zaradi pomanjkanja dobrega stika. Zanj so bili torej vsi sogovornikovi odzivi koristni in uporabni. Po Ericksonu ni upornih klievov, so samo neprožni terapevti.

2 PROBLEM

OO Puščava kot dislocirana enota ZPKZ Dob deluje tri leta in dosega zelo dobre rezultate. Iz zadnje raziskave o družbenem vzdušju v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu Radeče leta 2010 (Brinc 2011) je namreč razvidno, da najugodnejše družbeno vzdušje doživljajo obsojenci v odprtih oddelkih Ig, Puščava in Rogoza. OO Puščava je imel poleg Odprtega oddelka Ig najvišje vrednosti glede na skoraj vse raziskovalne kriterije, kar kaže na to, da so delavci v kratkem času ustvarili dober oddelek. Je eden izmed najbolj socioterapevtsko usmerjenih oddelkov, ki se po vzdušju približuje nekdanjemu odprtemu oddelku Ig.

V času svoje enomesečne prakse sem imela priložnost na lastne oči videti in spoznati strokovno delo na OO Puščava. Mojo pozitivno izkušnjo dobrega strokovnega dela je potrdila zgoraj omenjena raziskava.

V raziskavi sem poskušala preučiti proces svetovalnega dela na OO Puščava s strokovnega vidika. Zanimalo me je torej, kako poteka psihosocialna pomoč oziroma katere strokovne koncepte uporablja svetovalna delavka pri svojem delu, da je oddelek dosegel tako dobre rezultate.

Poleg tega me je zanimalo, ali je mogoče teorijo sinergetike uporabiti tudi za kontekst zapora.

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave

Raziskava je kvalitativna, interpretativna socialnodelovno sinergetska analiza singularne študije primera svetovalnega dela. Gre za analizo svetovalnega dela po vnaprej opredeljenih kriterijih.

Kvalitativno raziskavo sestavljajo osnovno izkustveno gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, besedni opisi ali pripovedi, v katerih je to gradivo tudi obdelano in analizirano v besedni obliki brez uporabe merskih postopkov, ki dajejo števila, in brez operacij nad števili (Mesec 1998: 26).

Študija primera je celovit opis posameznega primera in njegova analiza, opis značilnosti primera in dogajanja in opis procesa odkrivanja teh značilnosti, to je procesa raziskovanja samega (*ibid.*: 45). Gradivo za analizo sestavlja sekundarno gradivo, ki ni bilo zbrano z raziskovalnim namenom, npr. podatki iz osebne spisa uporabnika in primarno gradivo, zbrano posebej za raziskavo, npr. intervjuji (*ibid.*: 383).

3.2 Spremenljivke oziroma teme

Teme raziskave so bile: elementi delovnega odnosa, načini in načela ravnanja v socialnem delu ter sinergetična generična načela.

3.3 Viri podatkov

Primarne vire podatkov sem pridobila s pomočjo dveh nestandardiziranih intervjujev, za katera sem smernice pred tem sestavila sama (priloga 8.3) in odkritim opazovanjem z delno udeležbo. Sekundarne podatke sem pridobila iz spisne dokumentacije, uporabnikovega osebnega spisa.

3.4 Populacija

Raziskava je bila študija enega primera.

3.5 Zbiranje podatkov

Za izvajanje raziskave sem najprej pridobila dovoljenje ZPKZ Dob, strokovne delavke OO Puščava in uporabnika.

Podatke sem zbirala na kombiniran način, primarno in sekundarno. Primarne podatke sem pridobila z intervjuvanjem svetovalne delavke 20. 1. 2012 in uporabnika 27. 6. 2012 ter z opazovanjem z delno udeležbo na razgovoru med svetovalno delavko in uporabnikom 10. 2. 2012 in na timskem sestanku svetovalne delavke OO Puščava, socialne delavke CSD in uporabnika 27. 6. 2012. Sekundarne podatke sem pridobivala iz uporabnikove spisne dokumentacije v obdobju od 20. 1. 2012 do 27. 6. 2012. Prepisala in uporabila sem relevantne podatke iz različnih vsebinski sklopov, predvsem pa iz osebnega načrta, glavne diagnostične in spremljevalnih konferenc, raznih dopolnitev teh dokumentov, zapisnikov, izjav, poročil, zaznamkov itd. Pogovor med uporabnikom in socialno delavko, timski sestanek ter oba intervjuja sem z dovoljenjem udeležениh sproti zapisovala.

3.6 Obdelava in analiza podatkov

Obdelava podatkov je bila kvalitativna socialnodelovna sinergetska analiza. Vse zabeležene podatke sem vnesla v računalnik. Zaradi zaupnosti sem prikrila vse podatke, ki bi odkrivali identiteto uporabnika. Sekundarne podatke sem združila v časovna obdobja po letih. Kvalitativno sem gradivo analizirala s pomočjo vnaprej določenih strokovnih konceptov. Iz sinergetskega vidika sem analizirala vse podatke tako iz zaprtega kot odprtega oddelka, medtem ko sem elemente delovnega odnosa, načela in načine ravnanja analizirala samo za čas prestajanja kazni zapora na odprtem oddelku. Sinergetična generična načela sem v besedilu označila z ležečo pisavo in v stolpec pripisala ustrezno kodo v ležeči obliki. Elemente delovnega odnosa, načela in načine socialnega dela sem podčrtala in v stolpec pripisala ustrezno kodo. Sekundarne podatke in njihovo analizo sem zaradi boljšega razumevanja poteka prestajanja kazni zapora in razumevanja primera umestila v obdelavo in analizo podatkov, primarne podatke in njihovo analizo pa v prilogo 8.3.

V nadaljevanju sem rezultate povezala s teoretičnim delom v razpravi, iz nje izluščila sklepe in izoblikovala predloge.

Strokovni pojmi, naštetih spodaj, so bile moje kode.

Elementi delovnega odnosa:

- dogovor o sodelovanju
- instrumentalna definicija (ID) problema (IDP) in soustvarjanje rešitev (pod ta pojem sem uvrstila tudi načelo instrumentalna definicija problema in način socialno svetovanje)

- osebno vodenje
- etika udeležnosti
- znanje za ravnanje
- ravnanje s sedanjostjo ali koncept so-prisotnosti
- perspektiva moči

Načela:

- vsestranske koristnosti
- interpozicije
- komunikacije
- socialno-ekološko
- pogajanja
- sodelovanja
- odpiranje problema

Načini:

- pogajanje
- interveniranje
- zastopanje
- priskrbovanje
- oskrbovanje

Sinergetična generična načela:

- Ustvarjanje pogojev za stabilnost (SGN1)
- Razpoznavanje vzorcev relevantnega sistema (SGN2)
- Upoštevanje smiselnosti/dajanje priznanja za sinergetiko (SGN3)
- Razpoznavanje parametrov nadzora/omogočanje energiziranja (SGN4)
- Destabiliziranje/krepitev nihanj (SGN5)
- Upoštevanje 'kairósa'/resonance/sinhronizacije (SGN6)
- Omogočanje ciljne prekinitve simetrije (SGN7)
- Ponovno stabiliziranje (SGN8)

Vzorec vedenja 1 – pitje alkohola, popivanje

Vzorec vedenja 2 – agresija

Primer analize:

Predstavila bom način analize zbranih podatkov. Samo okvirno bom prikazala elementa perspektiva moči in ravnanje s sedanjostjo.

Tabela 3.1: Primer analize podatkov

glavni podatki/dejavnosti	kode
Socialna delavka iz CSD je na timskem sestanku seznanila udeležene, da je <u>hči</u> podala izjavo, da <u>želi</u> , da ima uporabnik <u>izhode in da prihaja k njej</u> . Posredovala je <u>pozitivno mnenje okolja</u> . <u>Stanovalci bloka</u> so mu v lanskem letu poslali <u>voščilnico za rojstni dan</u> .	SGN 3, 4, 5 vzorca vedenja 2 vira moči vključenost krepitev moči
Svetovalna delavka: » <u>Vam verjamem, zaupam, da boste speljali stvari, da se zavedate, kje ste in zato bo to lažje narediti. Najin odnos doživljam kot pristen.</u> «	odpoved nejevernosti krepitev moči krepitev novega vzorca vedenja 1 in 2 perspektiva moči
Svetovalna delavka: »Ne, <u>kaznivo dejanje ni vplivalo na najin odnos in sodelovanje</u> . Z vsebino sodbe se nisem seznanila. <u>Najprej sem se z njim pogovarjala</u> in šele kasneje prebrala sodbo, izvedeniško mnenje.	dogovor o sodelovanju ravnanje s sedanjostjo
Svetovalna delavka: » <u>Delam skupaj z njim, danes za jutri, včeraj uporabljam le za razumevanje.</u> «	ravnanje s sedanjostjo
Svetovalna delavka: »Bom <u>socialno delavko s CSD poklicala</u> , da ji omenim in da povabimo še <u>Zavod za zaposlovanje</u> , pa da nam oni povedo, kaj se da storiti.«	ravnanje s sedanjostjo načelo sodelovanja

Kot sem omenila že pri obdelavi podatkov, sem pridobljene podatke vnesla v tabelo in pripisala ustrezne vnaprej definirane strokovne koncepte (kode). Nato sem v rubriki rezultati v razpravi vsako kodo opisala na način, da sem z opisi ali dobesednimi citati nakazala, kje v podatkih sem jo prepoznala.

V zgornji tabeli je razvidno delo svetovalne delavke iz perspektive moči in uporabnikovi viri moči: pozitivno mnenje okolja, sprejetost oziroma vključenost so sosedje izkazali s poslano

voščilnico, hči pa z željo, da prihaja k njej. Delo iz perspektive moči je jasno razvidno tudi iz njunega pogovora, ko je svetovalna delavka rekla, da mu verjame in zaupa ter da doživlja odnos kot pristen.

Iz tabele je razviden tudi element ravnanje s sedanostjo. Svetovalna delavka mi je povedala, da se je najprej pogovorila z uporabnikom in šele kasneje prebrala sodbo sodišča. Rekla je, da dela danes za jutri. Element je uporabila tudi v moji prisotnosti v pogovoru z uporabnikom, ko je ob pojavu problema rekla, da bo poklicala socialno delavko.

3.6.1 Opis primera na podlagi vpogleda v osebni spis uporabnika

Uporabnik je kot otrok živel v petčlanski družini. Ima dva brata, starša pa sta mu umrla. Dokončal je šest razredov osnovne šole. Delal je kot delavec, ob storitvi kaznivega dejanja je bil brezposeln. Na prestajanju kazni zapora je prvič in ni v kazenskem postopku.

Prestaja 14 let kazni zapora zaradi storitve kaznivega dejanja po 127/I členu KZ decembra 2004. Sodba sodišča navaja, da je uporabnik kriv, da je vzel življenje svoji partnerki, tako da jo je ustrelil s pištolo. Mesec pred kaznivim dejanjem sta se partnerka in hči izselili iz skupnega stanovanja. Z njunim odhodom se ni mogel sprijazniti zaradi simbiotične navezanosti na ženo, zato jo je po odhodu večkrat zasledoval, klical po telefonu in ji grozil. Pregovarjal jo je, naj se vrneta domov.

V nadaljevanju povzemam iz sodbe sodišča bistvene okoliščine in sam potek kaznivega dejanja za boljše razumevanje primera. Za začetek bom opisala uporabnikov zagovor na sodišču.

Nekaj dni pred odhodom partnerke in hčere iz stanovanja, so bili na obisku pri njenih starših. Tam je prišlo do prepira zaradi kredita, ki ga je vzela partnerka, da so lahko kupili avto. Uporabnika je njeno obsojanje zaradi denarja zelo prizadelo, saj je kljub temu, da ni bil zaposlen in kredita ni mogel vzeti, nekaj zaslužil z občasnim delom. Navedel je, da ji je po vrnitvi domov očital njene besede. Naslednji dan naj bi bilo vse v redu, drugi dan pa je partnerka želela narediti samomor. S hčerjo sta jo komaj rešila. Popoldan se je želel pogovoriti z njo, v nasprotnem primeru pa si je nameraval prerezati žile. Poklicali sta policijo, ki ga je odpeljala v psihiatrično bolnišnico. Ko se je še isti dan vrnil domov, ju ni bilo več v stanovanju.

Navedel je, da ni bilo prvič, da sta odšli. V času skupnega življenja se je to zgodilo najmanj petkrat. Prvič je odšla sama, nato je vedno s sabo vzela tudi hčer. Izostala je kakšen mesec in se nato vedno vrnila, kar je pričakoval tudi tokrat. Večkrat je klical obe in tudi sorodnike.

Rekel je, da sta se dobro razumela in da boljše žene ne bi mogel najti. Zelo lepo je skrbela za oba. Vedno je bil sit in opran. Partnerke ni pretepal, v preteklosti jo je udaril samo enkrat. Šlo je za zadevo, zaradi katere je bil obsojen na sodišču. Ni grozil in ni bilo nasilja.

V času odsotnosti sta se dvakrat vrnila po materialne stvari in obakrat mu je partnerka obljubila, da se bo vrnila, zato jo je čakal. Na dan kaznivega dejanja je spil kavo z žganjem, *mogoče štiri (vzorec vedenja 1)*. Ne more reči, da se je vdajal alkoholu (*nezavedanje vzorca vedenja 1*). V stanovanje so prišle žena, hči in ženina kolegica. Pregovarjal jo je, naj se vrneta domov. Ne ve, da bi prišlo do prepira. Spominja se, da je bil zunaj, da je pištolo nosil proti žrtvi in da je počilo. Ni vedel, kam je zadel. Nato je počilo še enkrat. Po dogodku je zbežal. Ne ve, kje je izgubil pištolo in kje ga je kolega pobral.

Iz prebrane hčerine izjave, pričevanja žrtvine sestre, prijateljice in drugih prič, lahko dogajanje opredelim še iz njihovih zornih kotov.

Hči je povedala, da naj bi oče ob njihovem prihodu v stanovanje deloval živčno. Ko je mati pakirala, se nista kregala, samo povedala mu je, da se ne bosta vrnila. Po njenem mnenju ni bil vinjen. Zunaj je mater še dvakrat vprašal, če se bosta vrnila, ko je rekla ne, je potegnil pištolo in streljal.

Žrtvin bratranec je povedal, da sta ga s prijateljem šla iskat. Videl je, da je v stiski. Niso se veliko pogovarjali. Uporabnik je govoril, da želi na policijo, da se namerava predati, zato ga je tja tudi odpeljal. Ničesar ni znal pojasniti. Zdel se mu je nekoliko *vinjen (vzorec vedenja 1)*, ampak ne ve, koliko. Ena izmed prič je povedala, da se je *občasno vdajal alkoholu*, da je večkrat *prihajal vinjen domov (potrjevanje vzorca vedenja 1)* in da je obe psihično maltretiral.

V nadaljevanju povzemam izvedeniški psihiatrični mnenji, ki sta bili pomembni v kazenskem postopku in v obravnavi uporabnika med prestajanjem kazni zapora.

Iz dveh psihiatričnih mnenj o uporabnikovi prištevnosti izhaja, da razen zelo verjetne *odvisnosti od alkohola (vzorec vedenja 1)* in depresije ni bilo prisotnih drugih duševnih motenj. Zapisano je, da izvedenka ni ugotovila disocialnih osebnostnih potez, *nasilje, ki ga je izvajal, pa je posledica nekih drugih dejavnikov (vzorec vedenja 2)*.

Označila ga je kot neodločno, nesamostojno, odvisno, podredljivo ter sugestibilno osebo. Poleg tega je navedla, da je *agresivno zavrt, pri tem pa so možni impulzivni preboji (vzorec vedenja 2)*. Tudi druga izvedenka je menila, da v času kaznivega dejanja osebnostna motnja in blažja opitost skupaj nista bistveno vplivali na njegov razum in voljo. V času kaznivega dejanja je bila njegova sposobnost razumeti pomen svojega dejanja in imeti v oblasti svoje ravnanje zmanjšana, vendar ne bistveno.

Obe sta prišli do zaključka, da je obtoženec ravnal premišljeno, načrtovano, z direktnim naklepom.

Predal se je policiji in odšel v pripor. Bival je v skupni sobi s še *štirimi uporabniki*, s katerimi je *prihajal v konflikte (ponavljanje vzorca vedenja 2)*. Upošteval je PIKZ in imel do delavcev korektne odnose. V priporu je delal. Obiskali so ga sorodnik, hči in prijatelj. V stiku z njimi je bil tudi preko telefona.

3.6.2 Potek prestajanja kazni zapora v okviru ZPKZ Dob

Z dnem prestajanja kazni zapora v ZPKZ Dob se je začelo izvajanje socialnega dela po opisanih fazah v teoretičnem delu. Strokovnega oziroma socialnega dela v nadaljevanju ne bom opisovala po fazah, temveč bom kronološko predstavila bistvene podatke prestajanja kazni zapora in delo z vseh področij strokovnega dela.

Uporabnik je bil po pravnomočni obsodbi januarja 2006, po 409 dneh, torej dobrem letu dni, premeščen v ZPKZ Dob. Kazen se mu izteče decembra 2018.

Nastanjen je bil v skupinski sobi. Prostočasnih dejavnosti se ni želel udeleževati, vključil pa se je v glasbeno skupino, kjer naj bi igral klarinet. Obiskovali so ga ožji sorodniki. Psihološke pomoči ni potreboval. Izrazil je željo po nadaljnjem izobraževanju za peka, v primeru, da mu ne bi bilo potrebno dokončati programa osnovne šole. Na osnovi mnenja sodne izvedenke so načrtovali *vključitev v obravnavo odvisnosti od alkohola (možnost za SGN 1–8 vzorca vedenja 1)*.

V uvodnih razgovorih je povedal, da je zaradi dogajanja v družini poskušal poiskati pomoč na CSD v obliki pogovora vseh udeleženih v problemu, vendar so mu rekli, da naj se pogovorijo sami.

Zapor je z uporabnikovim dovoljenjem CSD posredoval osebni načrt. V poročilu CSD je navedeno, da sta se zunajzakonska partnerka in hči oglasili na CSD mesec pred storjenim

kaznivim dejanjem na prvi socialni pomoči zaradi težav z bivšim partnerjem. Povedali sta, da sta večkrat zapustili dom, ker naj bi uporabnik *izvajal pritisk in nasilje nad njima. Bilo je veliko prepirov in nasilja (vzorec vedenja 2)*. Hči je takrat obiskovala drugi letnik srednje šole, kjer je bila, kljub razmeram, zelo uspešna. Partnerka je delala kot čistilka. V času razgovora sta živeli pri sestri. CSD jo je napotil v ustrezne ustanove.

V glavni diagnostični konferenci je navedeno, da je prihajalo do *trenj z obsojenci (vzorec vedenja 2)*.

Do zaposlenih je imel *primeren odnos in upošteval je določila hišnega reda (SGN 2 vzorca vedenja 2)*. Na individualne pogovore k pedagogu je hodil po potrebi v primerih aktualne problematike med prestajanjem kazni. Udeleževal se je tudi sestankov male skupine in oddelčne skupnosti. V nadaljevanju je bil cilj strokovnih delavcev, da ga *motivirajo za strpno bivanje v skupinski sobi in mu osvetlijo možnost razbremenilnih pogovorov pri psihologu (potencialne okoliščine za SGN 1 vzorca vedenja 2)*.

Tabela 3.2: Kronološki pregled prestajanja kazni

glavni podatki/dejavnosti v časovnem obdobju	kode (sinergetična generična načela)
leto 2006 Uporabnik je prosil za premestitev v manjšo sobo, ki pa je zaradi pomanjkanja prostora ni dobil. Odločil se je, da bo delal, zato je bil razporejen na delo v JGZ. Delal je redno in ni zapuščal mesta. Kasneje je na svojo željo začel delati v drugi izmeni in nadure. Koriščenja zunajzavodskih ugodnosti niso načrtovali zaradi neizpolnjevanja pogoja iz 4. odstavka 79. člena PIKS. Na podlagi ponovne prošnje je bil nastanjen v <i>manjšo sobo</i>. V drugem polletju se je vključil v skupino pevcev. Prosil je za samsko sobo ali sobo z dvema uporabnikoma, vendar je bila prošnja zaradi pomanjkanja sob zavrnjena. V decembru ga je obiskala socialna delavka.	<i>potencialni pogoji za SGN 1 vzorca vedenja 2</i>

leto 2007 Zabeleženo je poročilo o <i>fizičnem konfliktu v jedilnici, ker mu je eden od obsojencev zasedel stol</i>. Sledilo je soočenje, pomiritev in vrnitev v oddelek. V tem letu je začel delati na drugem delovnem mestu. Konec leta so začeli z <i>usmerjanjem v alkoholno obravnavo</i>, s čimer se je strinjal.	vzorec vedenja 2 okoliščine za SGN 1–8 vzorca vedenja 1
leto 2008 Septembra je CSD poslal poročilo o koriščenju zunajzavodskih ugodnosti, v katerem so navedli, da so bili odzivi ožjega in širšega okolja zelo deljeni. Predsednik hišnega sveta je povedal, da nekateri niso imeli zadržkov in da so se za uporabnika občasno zanimali. V širšem okolju pa so se še vedno pojavljala negativna mnenja, da se ne bi smel vrniti, ker je spomin na dejanje še preveč boleč. Sorodnica X se je v razgovoru na CSD strinjala, da bi ugodnosti koristil pri njih. Konec leta je podal vlogo za subvencijo za stanovanje. Želel je imeti stike s <i>hčerjo</i>, vendar pa jih je ona odklanjala.	potencialen SGN 4
leto 2009 Meseca februarja je <i>bil vključen v obravnavo odvisnosti od alkohola</i>. Junija je potekal razgovor s <i>hčerjo, sorodnico X in njenim sinom o pričetku koriščenja nenadzorovanih obiskov zunaj zavoda</i> (v nadaljevanju NOZZ) v času 5 ur. <i>Hči</i> se je strinjala, da bi oče koristil zunajzavodske ugodnosti ter povedala, da <i>nima zamer do njega</i>. Povedala je, da ga ne obiskuje, ker ima premalo časa. Iz meseca junija je podatek, da je v prvem polletju <i>zaključil obravnavo odvisnosti od alkohola</i>. Preden je začel s koriščenjem zunajzavodske ugodnosti, je bilo potrebno poravnati dolgove. X mu je bila pripravljena pomagati. V nadaljevanju so načrtovali koriščenje <i>zunajzavodskih</i>	okoliščine za SGN 1–8 vzorca vedenja 1 SGN 3,4 vzorca vedenja 1, 2 mogoče SGN 5,8 novega vzorca vedenja 1 SGN 5 vzorca vedenja 2

ugodnosti NOZZ.	
december 2009 Decembra je na podlagi prošnje začel prestajanje kazni zapora na OO Puščava. Premestili so ga, ker si je <u>aktivno prizadeval za izpolnitev osebnega načrta</u>. <u>Upošteval je določila hišnega reda, redno hodil na delo v JGZ Pohorje, kjer je dobro delal, udeleževal se je skupnostnih in skupinskih oblik dela in na njih primerno sodeloval</u>. Med prestajanjem zaporne kazni niso zaznali disciplinske problematike, imel je kritičen odnos do kaznivega dejanja, <u>uspešno je zaključil obravnavo odvisnosti od alkohola</u>. Ocenjevali so, da <u>ne bo zlorabil milejšega režima</u>.	perspektiva (viri) moči SGN 1,2 vzorca vedenja zametki SGN 1 vzorca vedenja 2 perspektiva (vir) moči mogoče SGN 8 novega vzorca vedenja 1 odpoved nejevernosti
leto 2010 Januarja je lahko <u>začel s koriščenjem zunajzavodskih ugodnosti</u>. Koristil je prosti izhod (v nadaljevanju PI) 12 ur in 1 PI, februarja 2 PI in PI 53 ur, marca 2 PI do 53 ur, aprila 2 PI 53 ur, maja 2 PI 53 ur, od junija do septembra 3 PI 53 ur. Ugodnosti prostega izhoda in letnega dopusta je koristil na naslovu stalnega bivališča, <u>pri sorodnici in pri hčeri</u>, kjer je pomagal pri urejanju stanovanja. <u>Vesel je bil, da je lahko pomagal hčeri in da je z njo navezal stike</u>. Redne stike je ohranjal tudi z bivšim <u>delodajalcem</u>, ki mu je ponudil pomoč pri socialnem vključevanju. Le-ta ga je pripravljen <u>zaposliti po prestani kazni</u>. Nudil mu je tudi <u>finančno podporo</u>. Od oktobra do decembra je imel 3 <u>mesečne ugodnosti prostih izhodov v trajanju do 53 ur</u>. S februarjem <u>se je pogodbeno zaposlil v bližnji mesnici in na kmetiji</u>. Na OO je bil <u>vklučen v torkovo skupino</u>. Dolžan je bil ohranjati abstinenco, ki so jo z <u>alkotesti</u> preverjali ob vračanju z dela, in podeljenih zunajzavodskih ugodnostih. Ob PI v maju <u>se je oglasil na CSD</u>, kjer je urejal vlogo za izredno denarno socialno pomoč za plačilo neporavnanih obveznosti do stanovanja. <u>Dobil je izredno denarno socialno</u>	perspektiva (krepitev) moči, včlanjenost odpoved nejevernosti okolščine za SGN 4, 5 novega vedenja 1, 2 SGN 8 novega vzorca vedenja 1 vira moči SGN 3, 4, 5 vzorca vedenja 2, načelo komunikacije SGN 3, 4, 5 za nov vzorec vedenja 1 in 2 načelo komunikacije včlanjenost, vir moči želeni razplet priskrbovanje SGN 4, 5, 7 vedenja 2 in SGN 8 novega vzorca vedenja 1 včlanjenost, priskrba, načelo sodelovanja, krepitev moči potencial za SGN 1–8 vzorca vedenja 2 SGN 4, 5 vzorca vedenja 1 vir moči

pomoč za plačilo dela neporavnane stanarine in elektrike za stanovanje. Tekoče obveznosti je poravnava od nagrad iz dela. Meseca julija se je pogodbeno zaposlil v drugem podjetju, iz katerega so poročali, da je dober delavec. Vključeval se je v *skupinsko delo, kjer je primerno sodeloval*. Hodil je na individualne pogovore, prosil za pomoč pri urejanju plačil za neporavnane obveznosti do stanovanja s pristojnim CSD. V prostem času se je aktivno vključeval v urejanje okolice oddelka. *V oddelku ga je občasno obiskovala hči in dovoljeni dodatni obiskovalci*. Koristil je NOZZ kot obliko obiska.

V začetku meseca decembra je OO Puščava od policijske postaje prejel obvestilo, da preiskujejo 3 kazniva dejanja ogrožanja varnosti v mesecu novembru. Uporabnik naj bi med vožnjo v avtomobilu izrekel *grožnjo sorodniku po partnerkini strani, ko je bil na PI*. Rekel naj bi, da bo enkrat vse postrelil, nato pa ubil še sebe. Sorodniki so podali kazensko ovadbo, saj naj bi se zaradi rednih izhodov uporabnika počutili resno ogroženi.

S tem so bili utemeljeni razlogi, da je zlorabil svobodnejši režim in zunajzavodske ugodnosti, zato so ga decembra premestili v *oddelek s strožjim režimom, zaprti del zavoda*.

Iz uradnega zaznamka povzemam besede njegove hčere po telefonu, ki pojasnjujejo okoliščine dogodka.

Uporabnik je bil določenega dne namenjen k njej, ker ji je pomagal pri določenih stvareh. Med potjo je pobral sorodnika, otroka s posebnimi potrebami. Ko sta prispela k njej, se je le-ta obnašal normalno. Prepričana je, da je v ozadju sorodnica, ki očeta ne sprejema. Sorodniki so jezni nanjo, ker je navezala stike z njim. Oče ji stoji ob strani, sama pa gleda sedaj na kaznivo dejanje drugače. Navedla je, da je uporabnik *drugačen kot pred kaznivim dejanjem*. O dejanju se še nista pogovarjala, ker on še ne zmore, ne zna. Po vrnitvi domov jo je poklical in rekel, če ne bo šla na mamin grob. Bil je potr in jo prosil, če prižge še svečo

priskrbovanje

včlanjenost, perspektiva (krepitev) moč
SGN 4, 5, 7 vzorca vedenja 2
načelo sodelovanja krepitev moči
krepitev (viri) moči
SGN 3, 4, 5 za vzorec vedenja 2

točka kritične nestabilnosti – mogoč padec v star vzorec vedenja

destabilizacija okoliščin
načelo kontakta
socialno-ekološko načelo
vir moči

nova vzorca vedenja 1 in 2

namesto njega. Ve, da mu je žal, da je storil, kar je storil.	
leto 2011 V obdobju, ko je bil na zaprtem delu, je bil razporejen na delo, kjer so <u>poročali, da je priden, ubogljiv in da je upošteval navodila</u>. Nastanjen je bil v manjši sobi še s tremi uporabniki. Upošteval je <u>hišni red in imel primeren odnos do vseh</u>. Hodil je na sestanke male skupine in se po potrebi udeleževal <u>razgovorov</u>. V prostem času se je udeleževal bivanja na prostem, občasno spremljal TV in bral. <u>Obiskovala ga je hči s partnerjem</u>. Koristil je proste obiske v trajanju 240 min. Zunajzavodske ugodnosti mu niso bile ponovno dodeljene. Septembra je prosil za <i>premestitev na OO Puščava</i>. Navedel je, da se nahaja v nevzdržni situaciji in da mu sorodniki hočejo namerno škodovati. Želel je delati, da bi plačal stroške za stanovanje in se vključiti v skupino za nenasilno komunikacijo, predvsem zaradi <u>svoje osebne stiske</u>. Želel se je s kom pogovoriti, izmenjati izkušnjo, saj se je zavedal, da se situacija s sorodniki lahko ponovi. Napisal je, da je njegova edina želja, da bi <u>delal, da bi imel stike s hčerko in družino</u>. Najbolj pa se je <u>veselil vnukovega prihoda</u>. <u>Oddelčna strokovna skupina premestitve ni podprla</u>, ker niso mogli utemeljeno pričakovati, da milejšega režima ne bo zlorabil. Sorodnica je <i>umaknila kazenski pregon, zato je sodišče ustavilo kazenski postopek</i>. Novembra je še enkrat napisal prošnjo za prestajanje kazni na OO Puščava. Utemeljeval jo je s tem, da se je zaradi krive ovadbe znašel v veliki stiski.	perspektiva moči nov vzorec vedenja 2 vira moči SGN 3, 4, 5 vzorca vedenja 2 možne okoliščine za SGN 1–8 novega vzorca vedenja 2 ID vir moči SGN 3, 4, 5 vzorca vedenja 2 negativna povratna informacija SGN 5 novega vzorca vedenja 2 – koncept ekološke stabilnosti

november 2011 <u>Premeščen je bil konec novembra.</u> Ob prihodu na OO Puščava je bil razporejen na <u>hišna dela</u>. Imel je <u>željo po zaposlitvi zunaj zavoda, vendar ni bilo prostega delovnega mesta.</u> Skupaj s <u>socialno delavko iz CSD</u> so izdelali program potrebnih ukrepov za pomoč uporabniku. V fazi odpusta so načrtovali vključitev v <u>Društvo za nenasilno komunikacijo</u>. Poleg tega so v času prostih izhodov načrtovali <u>osebno pomoč s CSD</u>. Decembra je zopet začel s <u>koriščenjem zunajzavodskih ugodnosti</u>, in sicer 3 PI v času do 53 ur. <i>Proste izhode bo preživel pri hčeri, bratu in sorodnikih.</i> Decembra 2011 se je vključil v <u>skupino učenja socialnih veščin</u>, ki je potekala v oddelku vsakih 14 dni, poleg tega je začel tudi z <i>individualno obravnavo</i>. Socialna delavka iz CSD je na timskem sestanku seznanila udeležene, da je <i>hči</i> podala izjavo, da <i>želi</i>, da ima uporabnik <i>izhode in da prihaja k njej</i>. Posredovala je <u>pozitivno mnenje okolja</u>. <u>Stanovalci bloka</u> so mu v lanskem letu poslali <u>voščilnico za rojstni dan</u>. Na timskem sestanku je uporabnik povedal, da s sorodniki, ki so podali lažno ovadbo, nima stikov in jih ne bo imel. <i>Poskušal se jih bo izogibati. Do njih ne goji sovraštva niti jih ne bo tožil zaradi lažne ovadbe.</i> <u>Od februarja do junija je imel do 5 PI do 53 ur.</u> V decembru je <u>prestal 50 % kazni</u>, zato je <i>načrtoval v letu 2012 zaprositi za pogojni odpust.</i>	perspektiva (vir) moči krepitev moči ID in soustvarjanje rešitev načelo sodelovanja etika udeležnosti načelo sodelovanja oskrbovanje vključenost odpoved nejevernosti krepitev moči SNG 3, 4, 5, 7, 8 vzorca vedenja 1, 2 načelo sodelovanja SGN 1–8 vzorca vedenja 2 SGN 3, 4, 5 vzorca vedenja 2 vira moči vključenost krepitev moči SGN 2–5,7–8 vzorca vedenja 2 SGN 4, 5, 7, 8 vzorca vedenja 2 včlanjenost, krepitev moči želeni razplet SGN 8 vzorca vedenja 1 pripomogel k SGN 1 vzorca vedenja 2
leto 2012 Meseca maja je vložil prošnjo za <u>pogojni odpust</u>, ki pa je bila s strani internih pogojnih, na podlagi izvedeniškega mnenja, da bi bilo <u>potrebno zdravljenje oziroma korekcija socialnih in čustvenih konfliktov in blažitev osebnostnih motenj</u>, zavrnjena. Zapor je podal mnenje, da še <i>ne morejo podati ocene, da ne bo</i>	želeni razplet ID <i>mnenje za nedosežen</i> SGN 8 vzorca vedenja 1

ponovil kaznivega dejanja in da načrtujejo še vključitev v obravnavo v zvezi s korekcijo socialnih in čustvenih konfliktov.

Iz poročila izhaja, da bi lahko živel na naslovu stalnega bivališča, zaposlil bi se pri bivšem delodajalcu, s katerim ohranja redne stike. Načrtoval je delo v tujini, kjer je že delal. Vzpostavljen odnos s hčerko vzdržuje in si želi, da bi ji bil v oporo, tudi finančno.

Vzdržuje abstinenco. Od decembra 2011 je vključen v terapevtsko skupino učenje socialnih veščin, obravnavan je tudi individualno.

V nadaljevanju sta načrtovala premestitev in vključitev v ustrezno obravnavo v zvezi s korekcijo socialnih in čustvenih konfliktov. Začel je sodelovati s psihologom pristojnega CSD in vložil prošnjo za premestitev, ki je bila načrtovana in ugodena.

Julija je odšel iz OO Puščava.

včlanjevanje, viri moči
SGN 3 za vzorec vedenja
2
krepitev moči

stabiliziran nov vzorec vedenja
1
okolščine SGN 1–8 vzorca
vedenja 2

soustvarjanje rešitev
želeni razplet
krepitev moči
dosežen cilj
načelo sodelovanja

dosežen želeni razplet

4 REZULTATI Z RAZPRAVO

4.1 Strokovni pojmi socialnega dela

Na veliko mestih, tako v intervjuju s svetovalno delavko kot kasneje v sodelovanju z uporabnikom, sem zasledila uporabo **dogovora o sodelovanju**. Tega uvodnega elementa delovnega odnosa svetovalna delavka v razgovoru sicer ni ubesedila, je pa iz njenega dela jasno razviden. Z uporabnikom sta sklenila dogovor o tem, kako bosta delala. Dogovorila sta se, da se bo vključil v skupino učenja socialnih veščin in individualno sodeloval s terapevtom, se izogibal sorodnikov po žrtvini strani itd. Svetovalna delavka je rekla: »Vedno izhajam iz človeka, kako si on predstavlja sodelovanje, prestajanje kazni, kaj pričakuje.« Dogovor o sodelovanju smo delno sklenili tudi v obeh razgovorih ob moji prisotnosti. Predvsem je socialna delavka v obeh primerih postavila časovni okvir (»Bomo počasi kar začeli, ker imam potem jaz še en sestanek.«). Poleg tega je predstavila način dela znotraj posameznega srečanja, in sicer v razgovoru z uporabnikom (»Povzela bom najin načrt.«) ter na timskem sestanku, ko je povedala, da bodo naredili zapisnik za načrt potrebnih ukrepov po prestani kazni.

V podatkih se velikokrat pojavi tako njena kot tudi uporabnikova **instrumentalna definicija**. Tudi tega elementa delovnega odnosa svetovalna delavka ni ubesedila, vendar pa ga je jasno uporabila. Njuna glavna instrumentalna definicija problema je bila prestajanje kazni zapora in soustvarjena rešitev, pogojni odpust z varstvenim nadzorstvom. Ko je interna komisija ZPKZ Dob za pogojni odpust podala negativno mnenje za uporabnikov pogojni odpust, se je pojavila nova instrumentalna definicija problema. Tako sta na podlagi mnenja komisije načrtovala vključitev v psihološko obravnavo na CSD in zaradi njegove oddaljenosti premestitev v drug odprti oddelek.

Med sodelovanjem sta uporabnik in svetovalna delavka instrumentalno definicijo problema postavljala vsakič znova za problem, ki se je pojavil na poti k želenemu razpletu. Ena izmed instrumentalnih definicij problema se je pojavila ob povratku na odprti oddelek. Uporabnik je želel delati pogodbeno zunaj zapora, vendar ni bilo prostega delovnega mesta. Njuna soustvarjena začasna rešitev je bila delo na hišnih delih. Problem so predstavljali tudi žrtvini sorodniki, ki so ga kazensko ovadili, zato je bila njuna soustvarjena rešitev, da se jih izogiba. Instrumentalne definicije problema so bile povezane predvsem z njegovimi vzorci vedenja, rešitve, ki sta jih soustvarjala, pa so bile uporabnikove vključitve v različne oblike pomoči.

Instrumentalno definicijo problema sem lahko jasno prepoznala tudi iz njunega razgovora, na katerem sem bila prisotna. Uporabnik je videl težavo v tem, da nima poklica za opravljanje dejavnosti, ponudb za delo po prestani kazni pa dovolj. Definirala sta vsak svoj delež v rešitvi. Socialna delavka je rekla, da bo na zavodu za zaposlovanje preverila, kaj se da storiti, uporabnik pa je kot možnost navedel, da bi lahko hči pridobila ustrezno izobrazbo in prijavila, na primer, obrt, dejavnost.

V delovnem odnosu med uporabnikom in svetovalno delavko je izrazita uporaba elementa **osebno vodenje**. Svetovalna delavka je med celotnim procesom njunega sodelovanja vodila k največjemu zelenemu razpletu, pogojnemu odpustu z varstvenim nadzorstvom. Vodila je na način, da sta si postavljala majhne cilje ter načrtovala in delala majhne korake. Tako sta s pomočjo CSD poravnala stroške za stanovanje, poiskala mu je pogodbeno delo, vključila ga je v skupino za učenje socialnih veščin, organizirala timska sestanka s socialno delavko CSD itd. Da je bilo vodenje osebno, je mogoče razbrati iz osebne zgodbe, ki jo je podelila z uporabnikom in govori o tem, kaj si mislijo ljudje o zapornikih. Poleg tega pa mu je v razgovoru povedala, da doživlja njun odnos kot pristen in da mu zaupa.

V procesu dela sem na veliko mestih zasledila element **etike udeležnosti**. Najbolj je razviden iz pripovedovanja svetovalne delavke, ko mi je opisovala cilje, ki sta jih dosegla z uporabnikom. Govorila je v dvojini, kar kaže na to, da upošteva uporabnikovo vključenost pri soustvarjanju rešitev. Element sem prepoznala tudi iz naslednjih njenih besed: »Predlagala sem mu, povedala, zakaj bi bila zanj vključitev v skupino primerna, na njem pa je, da se odloči. [...] Pri delu vedno izhajam iz človeka, kaj bi obsojenec rad, kaj si on želi, [...] vedno preverjam, če se z dogovorjenim strinja, če je zanj sprejemljivo.« Svoje besede je podkrepila s primerom. Na začetku prestajanja kazni na odprtem oddelku mu je predlagala premestitev v drug odprti oddelek, pa je ni želel. Etiko udeležnosti je uporabila tudi v samem razgovoru z uporabnikom: »Ne ocenjujem, da bi k sodelovanju povabila tudi hčer.« Uporabnik pa je odgovoril: »Na to tudi jaz ne bi pristal.« Poleg tega mu je povedala, da načrtuje sestanek, na katerem bi se srečali predstavniki določenih institucij in seveda on. Tudi vsi drugi timski sestanki so potekali v njegovi prisotnosti.

Sama je povedala, da včasih uporablja tudi moč: »Ne pustim, da kar plava, ker bi se utopil.« Menim, da upoštevanje elementa etike udeležnosti prispeva k horizontalni komunikaciji ta pa k socioterapevtski usmerjenosti oddelka.

Iz pridobljenih podatkov in analize sicer ni jasno razvidno, vendar pa uporabnik ni bil prisoten na zasedanju interne komisije ZPKZ Dob, kjer so odločali o njegovem pogojnem odpustu. Zapor oziroma zakonodaja ne upošteva etike udeležенosti, ko odloča o pogojnih odpustih uporabnikov s prestajanja kazni zapora. Komisija se je pogovarjala o njem in sprejela odločitve oziroma oblikovala mnenje brez njegove prisotnosti. Uporabnik ni mogel izraziti svojega mnenja ali pojasniti določenih stvari.

Element **znanje za ravnanje** sem prepoznala na mestih, kjer svetovalna delavka uporabniku posreduje ustrezno informacijo.

Pri svojem delu delno uporablja jezik socialnega dela, predvsem v primerih, kjer mi je opisovala svoj in njun način dela. Rekla je: »Metoda dela, ki jo uporabljam, je socialno delo s posameznikom. Z uporabnikom imava individualne, svetovalne, razbremenilne in informativne pogovore,« in nadalje, »sem njihova zagovornica, poskušam jih opolnomočiti.« Poleg tega jih zastopa oziroma uredi določene stvari namesto njih, ker niso slišani. Za dosego zelenega razpleta si vedno postavljata manjše cilje in korake.

V pogovorih med svetovalno delavko in uporabnikom nisem zasledila, da bi svetovalna delavka uporabljala jezik socialnega dela. Tudi nisem zaznala, da bi uporabnik začenjal na svoj položaj gledati skozi jezik socialnega dela.

Svetovalna delavka se zaveda, da je strokovnjakinja iz svojih izkušenj dela. Pravi, da ima znanje za ravnanje in da lahko glede na staž in izkušnje, ki si jih je pridobila v 18 letih, naredi marsikaj na področju vključevanja obsojencev v življenje. Prizna, da naredi tudi ona včasih kakšno napako, vendar pa jo zna tudi popraviti in se opravičiti.

Element **ravnanje v sedanjosti** se v delovnem procesu pojavlja na več mestih. Razviden je predvsem iz tistih delov procesa dela, kjer sta svetovalna delavka in uporabnik načrtovala majhne korake v sedanjosti za prihodnost. Zadnji tak primer je razviden, ko sta po zavrnitvi pogojnega odpusta z varstvenim nadzorstvom že načrtovala vključitev v psihološko obravnavo na CSD in posledično premestitev v drug odprti oddelek. Svetovalna delavka dela tu in zdaj za prihodnost, na kar kažejo tudi njene besede: »Delam skupaj z njim, danes za jutri, včeraj uporabljam le za razumevanje.« Poleg tega se z vsebino sodbe pred prvim srečanjem z uporabnikom ni seznanila, temveč se je prej pogovorila z njim in šele kasneje prebrala sodbo sodišča in izvedeniško mnenje. Poleg tega meni, da je odprti oddelek končna

faza prestajanja kazni zapora, saj je vse še bolj usmerjeno v pripravo na pogojni odpust. Element ravnanje s sedanjostjo je torej bistvenega pomena.

Koncept so-prisotnosti se udejanja v stalni svetovalni prisotnosti: »Srečujeva se dnevno ... če ne drugega, izmenjava nekaj besed, opazim, ali je napet, slabe volje.« Tudi uporabnikove besede na drugi strani to potrjujejo: »V bistvu greš kadar koli dol, potrkaš, poveš, se pogovoriš...,« kar kaže na njeno prisotnost in dostopnost.

Uporabniki v zaporu so navadno s strani družbe stigmatizirani, zato je delo iz **perspektive moči** zelo pomemben element v procesu delovnega odnosa. Pri svetovalni delavki na OO Puščava je ta element zelo izrazit. Uporabnika in njuno sodelovanje mi je opisovala iz perspektive moči. Povedala je, na primer: »Znanje za ravnanje že ima, [...] sva se dobro ujela, [...] doživljam ga, da deluje pristno, [...] sprejema odgovornost ...« Poleg tega se ta element opazi tudi v razgovoru z njim: »Vam verjamem in zaupam, da boste speljali stvari, [...] v podjetju vas čakajo, [...] najin odnos doživljam kot pristen, [...] super, da ste pripravljeni sprejeti tudi druga mnenja ...« V analizi podatkov sem na veliko mestih zasledila uporabnikove vire moči, na katere je bila pozorna tudi svetovalna delavka (sorodniki, stanovanje, delodajalec, delo in denar, pozitiven odziva okolja ...) Tudi sam se zaveda nekaterih virov moči: »V bloku jih je tako strah, da me na kavo kličejo.« Vir moči je tudi delodajalec in sorodnik, za katerega je socialna delavka iz CSD rekla: »Vedno pove kaj pozitivnega.«

Največji vir moči za uporabnika predstavljata hči in vnuk. V celotni analizi podatkov sta v ospredju. To dejstvo kaže na pomembnost socialne mreže uporabnikov, ki prestajajo kazen zapora.

V okviru perspektive moči sem prepoznala tudi nekatere Saleebeyeve elemente iz leksikona moči. Svetovalna delavka daje velik poudarek uporabnikovemu občutku **članstva oziroma včlanjenosti**. Tako je bil uporabnik v času prestajanja kazni zapora na odprtem oddelku vključen v že omenjene skupinske in individualne oblike pomoči, kar je krepilo njegov občutek včlanjenosti. Poleg tega je večino časa prestajanja kazni na odprtem oddelku delal pogodbeno, kjer so poročali, da je dober delavec. Sprejetost oziroma včlanjenost uporabnika v okolje, kjer je storil kaznivo dejanje, so sosedje izkazali s poslano voščilnico za rojstni dan. Tudi že omenjena izjava uporabnika, da jih je tako strah, da ga na kavo kličejo, potrjuje njegovo ponovno sprejetost v domače okolje. K občutku članstva prispevajo tudi sorodniki, ki

se oglasio vedno, ko je na prostem izhodu. Uporabnik se je lahko v okviru OO Puščava udeleževal kulturnih prireditev, šel k maši ali v knjižnico. Na tak način bi se lahko krepila njegova včlanjenost v skupnost, vendar je rekel, da se tega ne udeležuje, da je včasih šel k maši, sedaj ima takrat prosti izhod, branje mu pa ne leži. Menim, da so prosti izhodi pri uporabniku tisti, ki mu omogočajo in dajejo občutek včlanjenosti.

Kljub temu, da je zagotoviti občutek uporabniku, da je včlanjen v družbo, ena izmed prioritet svetovalne delavke, pa meni, da je potrebno dati še večji poudarek obravnavi pri uporabnikih za vključevanje po prestani kazni, ki so za pogojni odpust.

Z vključitvijo v vse že omenjene skupinske oblike pomoči je uporabnik **krepil svojo moč**, pridobival nova znanja in izkušnje. Svetovalna delavka je navedla, da je tudi njen cilj pri vseh vključevanjih uporabnikov, da bi videli, da jim je to v pomoč, da lahko zrastejo in se socialno krepijo. Poleg tega je navedla, da je njihova zagovornica in da jih tudi sama poskuša 'opolnomočiti'. Socialna delavka iz CSD je krepila njegovo moč, ko je na timskem sestanku povedala, da se ga razveseli in da tudi vse sam ureja.

Iz pridobljenih podatkov sem prepoznala element **okrevanja**, na katerega je opozorila tudi svetovalna delavka. Na uporabnikovo okrevanje kaže njena izjava: »Je eden izmed redkih, ki govori o kaznivem dejanju in sprejema zanj odgovornost ter poskuša storjeno 'popraviti'.« Poleg tega je navedla, da mu obravnava v skupini socialnih veščin koristi, da se počuti varnega, zato sta se dogovorila, da bo s terapevtom sodeloval še individualno. Željo po okrevanju pa sem prepoznala tudi iz njegovih besed, ko je omenil, da je v zaporu tako ali tako; s tem, ko se kam vključi, gre, sodeluje, pomaga sam sebi in v tem ne vidi nič slabega.

Za proces okrevanja je pomembna zlasti socialna mreža, ki pa jo uporabnik ima. Vir moči oziroma smisel za okrevanje mu predstavljata hči in vnuk. Tega se zaveda tudi svetovalna delavka, saj je navedla, da mu hči in vnuk, ki se je rodil pred kratkim, pomenita največ. Občutek smisla je bil za uporabnika pomemben zlasti v letu, ko se je moral vrniti v zaprti del zavora. Rekel je, da je bilo zelo težko, sploh zato, ker ni bil kriv. V tistem času se je zamotil z delom. Smisel mu je predstavljal tudi vnuk, saj je uporabnik v prošnji za premestitev navedel, da se najbolj veseli njegovega prihoda.

Zadnji izmed elementov leksikona moči, ki je razviden iz dela svetovalne delavke, je **odpoved nejevernosti**. Prepoznala sem ga v naslednjih svetovalnih besedah: »Drži se vseh dogovorov, ki jih dorečeva, doživljam ga, da deluje pristno, [...] zaupam in verjamem vam,

da boste speljali stvari.« Poleg tega se odpoved nejevernosti kaže tudi v tem, da so ga premestili v odprti oddenek, na podlagi ocene strokovnih delavcev, da ne bo zlorabil milejšega režima, odpoved nejevernosti pa je bila potrebna tudi pri podeljevanju zunajzavodskih ugodnosti.

Po drugi strani pa se zapor kot sistem ni odrekel odpovedi nejevernosti, ko so dobili kazensko ovadbo s policije. Takoj so ga premestili na zaprti del, kjer je moral leto dni dokazovati svojo nedolžnost. Tudi svetovalna delavka je v neki točki rekla: »Eno rečete, drugo pa potem naredite.«

V socialnem delu so pomembni tudi zapisi in nekateri zapisi z zaprtega dela zopora, predvsem pa z odprtega oddelka so napisani iz perspektive moči. Težko je to razbrati iz povzetkov, kljub temu pa lahko navedem nekaj primerov: »Zaključil je obravnavo odvisnosti, [...] poročajo, da je dober delavec, [...] prestal je 50 % kazni zopora«. Iz poteka timskega sestanka in pisanja zapisnika lahko nadalje beremo: »Ni negativnega odziva okolja, [...] samoiniciativno se javlja na pogovor na CSD, [...] ima podnajemniško stanovanje, [...] možnost zaposlitve pri bivšem delodajalcu« itd.

Načel vsestranske koristnosti, interpozicije in pogajanja nisem prepoznala. Vsa načela se navadno uporabljajo v primerih, kjer je več ljudi udeleženih v problemu in rešitvi, zato sem tudi v analizi te zgodbe iskala take primere. V opisanem primeru ni bilo priložnosti, da bi prisostvovala razgovoru, kjer bi bilo prisotnih več udeleženih v problemu in rešitvi, iz pisne dokumentacije pa načel nisem zasledila.

Primer **načela odpiranja problema** v svojem spremljanju procesa dela svetovalne delavke nisem zasledila, je pa svetovalna delavka sama povedala: »Pomagam, delam, pride tudi točka, ko ne morem več, ko ne sodeluje več, noče in potem rečem, sedaj pa plavajte, žabico, kravelj, karkoli, ali pa se utopite.« Na tak način podeli težavo z uporabnikom. Po pomoč pa se obrne tudi drugam: »Velikokrat se pri svojem delu soočim, da ne vidim poti naprej, poiščem pomoč pri sodelavcih, zunanjih institucijah, tudi že na Fakulteti za socialno delo, ko sem potrebovala pomoč pri iskanju terapevta.«

Načelo komunikacije v analiziranem primeru ni najbolj pogosto uporabljeno načelo. Svetovalna delavka je povabila k sodelovanju akterje, ki so bili pomembni za soustvarjanje določene rešitve. Uporabnik je navedel, da je svetovalna delavka stopila v stik s hčerjo, da sta

se pogovorili o nekaterih zadevah. Poleg tega je vzpostavil stik tudi z nekdanjim delodajalcem. S sorodnico pa so soustvarjali rešitve že v zaprtem delu zapora, ko so načrtovali prve proste izhode.

Opisano načelo sem iskala predvsem v sodelovanju z uporabnikovo socialno mrežo medtem, ko sem stik z ostalimi institucijami štela za načelo sodelovanja.

Med raziskavo se je izkazalo, da svetovalna delavka izrazito uporablja **načelo sodelovanja**, saj je za soustvarjanje rešitev k sodelovanju povabila vse tiste organizacije, ki bi lahko prispevale svoj delež k uporabnikovi rešitvi. Uporabnik se je vključil v terapevtsko skupino in individualno obravnavo pri LAS Novo mesto. Aktivno sodeluje s CSD, ki je sicer glavni nosilec postpenalne obravnave. Predvsem socialna delavka CSD mu stoji ob strani skozi celotno prestajanje kazni, tako z izredno denarno pomočjo kot možnostjo svetovalne vloge v primeru pogojnega odpusta z varstvenim nadzorstvom. Uporabnik sodeluje tudi s psihologom s CSD. Svetovalna delavka in uporabnik sta načrtovala sodelovanje z Društvom za nenasilno komunikacijo in Zavodom za zaposlovanje. Velikega pomena, predvsem za uporabnika, pa je tudi sodelovanje s pogodbenimi delodajalci.

Kljub številnim sodelovanjem pa svetovalna delavka pravi, da bi še bolj poudarila sodelovanje z zunanjimi institucijami.

Uporabo **socialno-ekološkega načela** sem zasledila enkrat, v nadaljevanju pa se ni več pojavilo. Socialna delavka je posegla v primarno socialno mrežo, kar za uporabnika predstavlja hči z družino, ko sta stopili v stik zaradi premestitve uporabnika v zaprti del. Posegla je le toliko, kolikor je bilo potrebno.

Interveniranje se je na odprtem oddelku zgodilo enkrat, in sicer, ko je bil uporabnik premeščen v zaprti oddelek, vendar pa to ni bilo socialnodelavno ravnanje ampak delo pravosodnih policistov.

Uporabniki v zaporu navadno nimajo moči, zato je pomembno **zastopanje**. Svetovalna delavka je iz izkušenj povedala, da ima večina uporabnikov težave s tem, da jih sprejmejo. V delovnem odnosu z uporabnikom na odprtem oddelku Puščava je ta način dela svetovalne delavke razviden na več mestih. Sama je v intervjuju navedla, da je njihova zagovornica. Meni, da včasih dela namesto njih. Njene besede je kasneje potrdil tudi uporabnik, ko je rekel,

da veliko naredi, kar ne bi bilo treba. Uporabniku je, na primer, pomagala in uradno napisala dopis na Elektro. Največjo vlogo zastopnice je odigrala tudi v obravnavi za pogojni odpust, kjer je zastopala uporabnika in dala pozitivno mnenje. Uporabnika je zastopala tudi tik pred odhodom, saj se je dogovorila za srečanje s psihologom na CSD, ko je, kot se je izrazil uporabnik, »nekaj kompliciral«. Nepripravljenost za sodelovanje z zaporom in uporabniki, potrjujejo tudi svetovalnine besede: »Sama sem ga poklicala in ga prosila, da vam pomaga, institucije se obsojencev otepajo.«

Svetovalna delavka je v procesu pomoči marsikaj tudi **priskrbela**. Med celotnim spremljanjem in analizo primera je očitno, da je uporabnikov vir moči delo. Tako mu je vedno znova priskrbela pogodbeno delo in s tem tudi denar, da je pokril stroške za stanovanje. Poleg tega mu je pomagala, da je pridobil izredno denarno socialno pomoč za plačilo neporavnanih obveznosti do stanovanja. Priskrbela je tudi potrebne informacije oziroma podatke, ki ji je potreboval, kar sem prepoznala v besedah: »Bom se pozanimala o tem.«

Eden izmed načinov socialnega ravnanja je tudi **oskrbovanje**, kjer so pomembni predvsem ljudje. Svetovalna delavka je uporabniku priskrbela realitetnega terapevta, ki je z uporabnikom sodeloval tako v skupini učenja socialnih veščin kot individualno. Glede na njegov problem je rekla: »Bo dobro, da bo terapevt sodeloval.« Da se je v skupini dobro počutil, kažejo uporabnikove besede v intervjuju: »Tam mi je všeč. On je 'fer' človek. Te posluša. Lahko odstopiš.« Poleg tega sta načrtovala vključitev v Društvo za nenasilno komunikacijo in sodelovanje s socialno delavko s CSD. Zlasti slednja mu je med prestajanjem kazni, kot že rečeno, ogromno pomagala. Poleg tega je v zadnjem delu njunega sodelovanja uporabnika oskrbela še s psihologom s CSD, za katerega uporabnik pravi: »Super je bilo,« kljub temu, da mi je v nadaljevanju povedal, da se mu zdi sodelovanje z njim, po osmih letih, nesmiselno. Vlogo oskrbovalke je prevzela tudi socialna delavka iz CSD, s katero uporabnik sodeluje že od vsega začetka, in pa sama svetovalka OO Puščava, ko je uporabniku stala ob strani, opravljala zanj določene zadeve, iskala druge oskrbovalce ...

Uporabnikove besede: »Ko kaj rabim, grem,« pa najbolje opišejo oba omenjena načina njenega dela.

Elementi delovnega odnosa, načini ter načela socialnega dela so osrednje orodje, ki jih uporablja svetovalna delavka na OO Puščava pri svojem delu. Po izobrazbi je socialna

delavka, uporablja znanje za ravnanje tako, da dela na socialnodeloven način, kar prispeva k tako dobremu vzdušju uporabnikov v oddelku.

4.2 Poskusna teorija samoorganiziranja skozi sinergetična generična načela

S pomočjo teorije sinergetike sem prepoznala in analizirala dva uporabnikova nefunkcionalna vzorca reševanja težav. Prvi vzorec vedenja je bilo vdajanje v alkohol. Drugi vzorec reševanja težav pa se kaže tako, da uporabnik ne izrazi svoje jeze sogovorniku, temveč jo zadrži v sebi, pri tem pa njegova jeza, agresija naraste do točke, ko nenadzorovano izbruhne.

Oba vzorca vedenja je razvil v preteklosti kot zanj normalen odgovor na nenormalne okoliščine, v katerih se je znašel. Takrat sta bila vzorca vedenja smiselna in uporabna načina reševanja težav, kasneje pa sta postala neuporabna, nefunkcionalna, saj se z njima ni več ustrezno odzival na konkretne življenjske okoliščine.

Pri prvem vzorcu vedenja je prišlo do reorganizacije, medtem ko pri drugem procesi samoorganizacije še niso končani, kar kaže na večjo ustaljenost, ukoreninjenost vzorca.

Življenje v priporu in kasneje v zaporu je za človeka velika sprememba, saj se znajde v novih, neznanih, nestabilnih okoliščinah, stran od doma, svoje socialne mreže, vsakdanje rutine, skratka daleč stran od svojih stabilnih okoliščin. Uporabnik porabi vso energijo za navajanje na nove razmere, v katerih se je znašel. Da se začne proces samoorganizacije vzorcev vedenja, so potrebne stabilne odnosne okoliščine in dodatna motivacija, kar pa je v kontekstu zapora težko doseči.

Do samoorganizacije sistema je prišlo pri vzorcu vedenja, ko je uporabnik prevečkrat in preveč posegal po alkoholu. V zagovoru na sodišču je navedel, da ne more reči, da se je vdajal alkoholu, kar kaže na to, da problemskega vzorca takrat ni prepoznal. Na ta njegov vzorec vedenja kažejo drugi dejavniki. Alkohol je bil v uporabnikovi krvi ob kaznivem dejanju, priče na sodišču so izjavile, da se je občasno vdajal alkoholu, da je večkrat prihajal vinjen domov, poleg tega pa je bilo tudi v izvedeniškem mnenju navedeno, da je bila odvisnost od alkohola zelo verjetna. Na podlagi opisanih dejstev so ga v zaporu usmerili in vključili v obravnavo odvisnosti od alkohola.

Z obravnavo je začel po treh letih prestajanja kazni zapora. Glede skupine je rekel: »Tja sem rad hodil [...], pri njem je bilo fajn [...]«. Sklepam, da je zaupal terapevtu in se v skupini

počutil varnega. Očitno so bili ustvarjeni tako dobri pogoji za primarno odnosno stabilnost, da se je lahko začelo spreminjanje neustreznih, starih vzorcev vedenja.

Iz zbrane dokumentacije nisem neposredno zasledila, kako je v procesu dela prišlo do razlikovanj problemskega vzorca in vedenjskega vzorca rešitve, prav tako nisem prepoznala situacije, v kateri bi bil razviden t. i. 'kairós'. Tudi uporabnikov občutek smiselnosti za spremembo vedenja ni jasno opredeljen. Glede na to, da si je želel stike s hčerjo, na katere je pristala, sklepam, da je bil njegov smisel vztrajati pri spremembah predvsem v tem, da bo lahko deležen tudi drugih ugodnosti. Sprva so to bili nenadzorovani obiski zunaj zavoda, kasneje pa je v času prostih izhodov pomagal hčeri pri urejanju stanovanja. Poleg tega je verjetno načrtoval odhod na odprti oddelek.

Opisanih generičnih načel nisem uspela neposredno prepoznati, ker sem ta del procesa dela, ki je potekal v zaprtem oddelku, lahko razbrala samo iz podatkov v njegovem osebnem spisu.

Jasno razvidni so parametri nadzora, ki so prispevali k destabilizaciji ustaljenega, nefunkcionalnega vzorca vedenja. Po eni strani parameter nadzora predstavlja že kontekst zapora. Vključili so ga namreč v obravnavo odvisnosti, kjer velike izbire ni imel. Po drugi strani je največji energizator predstavljala hči, s katero je zopet vzpostavil odnos, in želja, da ga ohrani in ji pomaga pri urejanju stanovanja.

H krepitvi nihanja od starega vzorca vedenja je pripomogla tudi uspešna zaključitev obravnave odvisnosti od alkohola ter iz tega izhajajoče ugodnosti, najprej v obliki nenadzorovanega obiska zunaj zavoda in kasneje prosti izhodi. Udejanjanje koncepta ekološke vednosti prepoznavam v načrtovanju prostih izhodov. Preživel jih je pri sorodnici ali hčeri. Z načrtovanjem so prispevali k temu, da v točki kritične stabilnosti ni padel v star vzorec delovanja, nov vzorec vedenja pa so utrjevali z alkotesti ob vrnitvi v zapor.

Ciljana prekinitev simetrije v procesu dela ni jasno razvidna, vendar pa je prišlo do stabilizacije novega vedenja, kar dokazuje njegova izjava: »[...] že osem let nič ne pijem.« Nov vzorec vedenja so krepili s pozitivno povratno informacijo tako, da so ga premestili na OO Puščava, mu podelili vse ugodnosti in načrtovali pogojni odpust z varstvenim nadzorstvom. Svetovalna delavka je rekla: »Najin največji cilj je pogojni odpust z varstvenim nadzorstvom v drugi polovici letošnjega leta.« Sklepam, da je orientacija na jasen zeleni razplet v določenem časovnem obdobju, ki sta ga načrtovala s svetovalno delavko, nanj

delovala energizirajoče. Tudi svetovalna delavka je stabilizirala vzorec vedenja z delom in perspektivo moči na način, da je poudarjala tisto, kar mu je že uspelo: »Nekatere stvari ste uvideli [...], vam zaupam.«

Drugi vzorec vedenja, ki se kaže kot nefunkcionalno izražanje jeze oziroma agresivna zavrtost uporabnika, pri kateri so mogoči impulzivni preboji, ki se kažejo kot nasilje, se med prestajanjem kazni v ZPKZ Dob ni uspešno reorganiziral. Da je to njegov vzorec vedenja, sem ugotovila iz različnih podatkov. CSD je v svojem poročilu navedel obisk hčere in partnerke pred kaznivim dejanjem, ko sta povedali, da uporabnik izvaja pritisk in nasilje nad njima. Podatki iz pripora, da je z uporabniki v sobi prihajal v konflikt, in kasneje iz zaprtega dela ZPKZ Dob, da je prišlo do trenj z obsojenci, kažejo na to, da je nadaljeval s takim načinom reševanja težav.

Sklepam, da v zaprtem delu niso bili ustvarjeni pogoji za primarno stabilnost, na kar kažejo omenjeni konflikti in prošnje uporabnika, da bi ga premestili v manjšo sobo. Le-to je kasneje dobil, vendar so se konflikti nadaljevali zunaj nje (fizični konflikt v jedilnici, ker mu je eden od uporabnikov zasedel stol). V nadaljevanju prestajanja kazni sem prepoznala zametke alternativnega vzorca vedenja oziroma so se očitno ustvarjali pogoji za primarno stabilnost, saj so poročali, da niso zaznali disciplinske problematike. Menim, da je h krepitvi zametkov alternativnega vedenja prispevala premestitev uporabnika na OO Puščava, saj je s tem dobil pozitivno povratno informacijo na svoje vedenje (aktivno prizadevanje za izpolnitev osebnega načrta, upoštevanje določil hišnega reda, delo, udeležba in primerno sodelovanje v skupnostnih in skupinskih oblik dela, zaključek obravnave odvisnosti od alkohola).

Delovni odnos, ki sta ga vzpostavila s svetovalno delavko na OO Puščava, je prispeval k stabilizaciji okoliščin za proces spreminjanja ustaljenega vzorca vedenja. »V odnos je sicer vstopil zelo previdno, ocenjujoče, ali mu lahko škodim ali je varen,« je rekla svetovalna delavka. Menim, da je kasneje delo svetovalne delavke iz etike udeležnosti in perspektive moči prispevalo k stabilizaciji okoliščin. Usmerjenost na želeni razplet, pogojni odpust s prestajanja kazni zapora z varstvenim nadzorstvom in soustvarjeni dogovori o majhnih korakih do cilja ter že doseženi cilji pa so še krepili motivacijo uporabnika za spremembe in prispevali k večji stabilizaciji okoliščin.

Ponovna premestitev v zaprti del zavoda, je bila velika sprememba, ki je ponovno prispevala k destabilizaciji okoliščin in prekinila začetni proces samoorganizacije. Premestitev se je

zgodila zaradi podane kazenske ovadbe žrtvinih sorodnikov. Uporabnik naj bi v času prostega izhoda grozil enemu izmed sorodnikov. Da je bila sprememba velika, potrjujejo uporabnikove besede: »Šok je bil petkrat večji kot prvič, ko sem šel sploh tja.« Enoletno bivanje na zaprtem oddelku je bila negativna povratna informacija na njegovo vedenje v času prostega izhoda, ki se je izkazala za neresnično. Če bi bila grožnja sorodniku izrečena, bi to v jeziku sinergetike pomenilo, da je prišlo v točki kritične nestabilnosti do padca v star, znan vzorec vedenja, vendar se je izkazalo, da ni bilo tako. Svetovalna delavka je upoštevala koncept ekološke vednosti, saj se dejanje ni zgodilo, kar kaže na to, da sta proste izhode skupaj z uporabnikom dobro načrtovala. Uporabnik je ugodnosti vedno preživel z ljudmi, ki so ga podpirali, predvsem pa s hčerjo in vnukom, ki sta njegova glavna energizatorja in obenem ustvarjata take okoliščine, da uporabnik ne pade v star vzorec vedenja.

Kljub negativni povratni informaciji na uporabnikovo neutemeljeno, pripisano vedenje uporabnik v zaprtem delu zopora ni padel v star vzorec vedenja. Iz poročil namreč izhaja, da je bil priden, ubogljiv, upošteval je navodila in imel primeren odnos do vseh. Po prekinitvi kazenskega postopka in drugi uporabnikovi prošnji za premestitev, se je vrnil na odprti oddelek. Ponovna premestitev je bila zanj pozitivna povratna informacija na njegovo vedenje zunaj zopora, ko padca v star vzorec vedenja ni bilo, in pozitivna povratna informacija na njegovo vedenje v zaprtem delu zopora. Predvidevam, da je uporabnik tako kljub zelo negativni izkušnji ohranil občutek, da si je smiselno prizadevati za spremembe in za nov vzorec vedenja.

Mogoče je, da je v procesu njunega sodelovanja že pred premestitvijo v zaprti oddelek prišlo do razlikovanja vzorcev sistema, sama pa sem problemski vzorec opazila v procesu dela po uporabnikovi vrnitvi na odprti oddelek. Svetovalna delavka njegov nefunkcionalen vzorec vedenja razume tako: »V tistih trenutkih se izolira, premišljuje samo tem in s tem agresija pri njem narašča. Agresije ne zna sproščati/reševati na drugačen, družbeno sprejemljiv način. On je tak, da se hitro ujezi. Primer je, ko je eden od obsojencev prišel v njegovo sobo in vprašal, kdo mu je pojedel sendvič, on pa mu rekel: 'Marš ven'!« Svetovalna delavka je prepoznala tudi potencialne za nov vzorec vedenja, saj je rekla, da se obsojenec zaveda nekaterih svojih neprilagojenih, nepravilno izraženih, nesprejemljivih reakcij in jih želi spremeniti. Se naučiti, kako ravnati, da ne bo preobremenjen... Rekla je, da se trudi in počasi napreduje. Iz njunega razgovora sem zasledila, da tudi sam razlikuje svoje problemske in alternativne vzorce

vedenja: »Mislim, da bom naredil kaj narobe, pa se raje zaprem.« Socialna delavka je pokazala še na njegovo zamerljivost ter mu obenem pokazala drugačen način reakcije: »Nekdo drug bi mogoče čez čas na ta konflikt pozabil, vi pa podoživljate tako, kot bi bilo včeraj.«

Zametek novega vzorca vedenja je razviden zlasti iz situacije, ko je rekel, da do sorodnikov, ki so podali lažno ovadbo, ne goji sovraštva, niti jih ne bo tožil zaradi lažne ovadbe. Nima stikov in jih ne bo imel, poskušal se jih bo izogibati.

Najbolj izrazito sinergetično generično načelo v procesu dela je razlikovanje parametrov nadzora. Vključitev v skupino učenja socialnih veščin je bila pogoj, da se je lahko vrnil na odprti oddelek, zanj pa je predstavljala parameter nadzora iz okolja, saj se je z vključitvijo izognil neprijetnostim. Kljub temu, da je bil na začetku to pogoj, pa mi je povedal, da mu je bilo tam všeč: »On je fer človek. Te posluša.« Poleg tega sta s terapevtom v nadaljevanju sodelovala tudi v individualni obravnavi.

K spreminjanju vzorca vedenja so ga motivirali tudi kratkoročni, manjši cilji, ki so vodili do zelenega dolgoročnega, najvišjega cilja, odpusta s prestajanja kazni zopora. Predvsem pa so ga motivirale zunajzavodske ugodnosti, prosti izhodi. Le-te je preživljal, po mojem mnenju z največjima energizatorjema za njegove spremembe, hčerjo in vnukom.

Uporabnik je večino časa prestajanja kazni delal, zato je eden izmed energizatorjev tudi delo. K spremembi vedenja bi lahko prispevala tudi načrtovana in obljubljena zaposlitev pri bivšem delodajalcu po prestani kazni: »Napisal je papir, da če pridem pogojno ven, da me bo zaposlil,« in želja po delu v Nemčiji. Pričakovanje pozitivnih posledic namreč še dodatno krepi proces samoorganiziranja. Motiviralo ga je tudi domače okolje, saj ga je okolica sprejela medse.

Krepitev odklona s pomočjo parametra nadzora je v procesu dela mogoče malo manj razvidna. Povečevanje števila prostih izhodov je bil največji energizator, saj jih je preživljal s hčerjo in vnukom, ki sta njegova glavna motivatorja. Krepitev odklona so povečevali tudi premiki v zeleno smer: vključitev v skupino in individualno sodelovanje, možnost pogodbenega dela in sprejetost okolja. Pomembno je, da se na tej točki zavaruje okolje, ker je vzorec vedenja še zelo nestabilen. Tako sta se s socialno delavko dogovorila, da se bo žrtvinih sorodnikov, ki so podali kazensko ovadbo, izogibal, proste izhode pa preživljal na svojem

domu ali pri hčeri. V tem dogovoru sem prepoznala udejanjanje koncepta ekološke vednosti svetovalne delavke.

Jasno sem zasledila omogočanje prekinitve simetrije med starimi in novimi vzorci z že omenjenimi definiranimi in doseženimi cilji (vključitev v skupino učenja socialnih veščin, individualno sodelovanje s terapevtom ...).

Tudi v razreševanju tega vzorca vedenja nisem zasledila 'kairósa', omogočanja časovne uglasenosti med uporabnikom in svetovalno delavko. Menim, da je to posledica večjega vpogleda v dokumentacijo kot pa v njuno sodelovanje. Pomagajoči še niso navajeni, da bi beležili takšne, pogosto nebesedne trenutke stika in uglasenosti z uporabniki.

Svetovalni delavci so upoštevali koncept ekološke vednosti, saj so načrtovali prve nenadzorovane obiske zunaj zavoda s hčerjo, sorodnico in njenim sinom. Tudi svetovalna delavka na OO Puščava je, kot že rečeno, upoštevala ta koncept, saj sta z uporabnikom načrtovala vključitev v Društvo za nenasilno komunikacijo in imenovanje svetovalke v primeru pogojnega odpusta z varstvenim nadzorstvom. Vse to je prispevalo k prekinitvi simetrije med starimi in novimi vzorci s pomočjo definiranja ciljev in doseganjem majhnih, a mogočih korakov.

Zadnje sinergetično generično načelo govori o stabiliziranju novega vzorca vedenja. Interna komisija za pogojni odpust je ocenila, da uporabnikov novi vzorec vedenja ni stabiliziran. Navedli so, da zavod ne podaja mnenja, da je uporabnik dosegel take vedenjske in osebne spremembe, da ne bo ponovil kaznivega dejanja. Zavrnitev pogojnega odpusta z varstvenim nadzorstvom je bila za uporabnika negativna povratna informacija, nad katero je bil zelo razočaran. »Imel sem upanje [...] sedaj sploh ne bom pisal kakšno leto ali dve,« je rekel. Tudi svetovalna delavka je navedla, da je zelo slabo sprejel odločitev komisije. Rekla je: »Je odklonilen, ne vidi realne slike, trenutno je noče videti in je zelo napet.« Predvidevam, da je padel v star vzorec vedenja. Kljub oviri pa je uvidel, da ima smisel vztrajati. V nadaljevanju si je postavil nov želeni razplet, in sicer vključitev v psihološko obravnavo in posledično premestitev v drug odprti oddelek. To sta bila nova energizatorja. Rekel je: »Tukaj sem že osem let, kamor koli kam grem, tudi če na slabše, bo to zame dobra sprememba.«

Uporabnika je atraktor večkrat povlekel iz točke kritične nestabilnosti v stari vzorec vedenja. Že opisane primere lahko dopolnim s primerom socialne delavke, ko je navedla, da se je

zaradi telefona zapletel v konflikt z enim uporabnikom, on pa je odgovoril, da se kolegu ni dalo dopovedati. Poleg tega sem padec v stari vzorec vedenja opazila tudi sama na tiskem sestanku. Socialna delavka je rekla uporabniku, da bi rada videla prošnjo za premestitev na drug odprti oddelek, če je potrebno še kaj dodati, ker včasih eno govori, drugo pa dela. Sledila je obrambna vloga uporabnika, saj je rekel: »Kdaj se je pa to zgodilo,« in potem, »povejte mi primer, dokažite, kaj sem naredil narobe.« Menim, da je reakcija posledica razočaranja nad zavrnitvijo pogojnega odpusta.

Opisani način vedenja kaže na to, da se problemski vzorci ne razkrojijo popolnoma in novi vzorci jih ne nadomestijo v celoti, ampak se ti ohranijo kot potencial v ozadju.

V konflikt z žrtvinimi sorodniki sicer ni prišel, kar pomeni, da upošteva dogovor in nov način reševanja težav z njimi. Skozi proces dela se je izkazalo, da je njegov star vzorec vedenja zelo vsidran in tog. Za stabilizacijo novega, drugačnega vedenja, predvsem o načinu izražanja svoje jeze, pa bo uporabnik potreboval čas in ustrezne okoliščine, tako kot je bil potreben čas v preteklosti za stabilizacijo zdaj nefunkcionalnega vzorca vedenja.

S teorijo sinergetike lahko lažje prepoznamo in razumemo vedenjske vzorce uporabnikov, ki prestajajo kazni zapora. Pomembno je, da ustvarimo okoliščine oziroma pogoje, v katerih pride do samoorganizacije sistema. Iz opisane sinergetske analize je razvidno, da je te okoliščine mogoče ustvariti tudi v zaporu. Menim, da bi lahko s pomočjo sinergetike lažje razumeli tudi t. i. povratnike in mogoče na tak način zmanjšali problem povratništva. Tudi oni imajo vzorec vedenja, zanje je to ponavljanje kaznivega dejanja, na primer kraje. Pri delu z njimi bi bilo potrebno upoštevati sinergetična generična načela, predvsem pa koncept ekološke vednosti, da ob povratku na svobodo ne bi vedno znova padli v star vzorec delovanja.

4.3 Drugi izstopajoči podatki

Med analizo omenjenih dveh raziskovalnih vprašanj sem prek spremljanja primera in analize zbranih podatkov na več mestih zasledila, da je uporabnik v procesu psihosocialne pomoči prostovoljni uporabnik, z vidika prestajanja kazni zapora pa neprostovoljni mandatni uporabnik. Njegova 'prostovoljnost' je jasno razvidna iz njegove navedbe, da je glede dogajanja v družini pred kaznivim dejanjem poiskal pomoč na CSD, v času prestajanja kazni je zaprosil za izredno denarno pomoč na CSD, poleg tega se je oglasil pri socialni delavki na

CSD, pa ni ničesar potreboval. Tudi svetovalna delavka je povedala: »Od vsega začetka je pripravljen na sodelovanje.« Sam je v intervjuju navedel, da v sodelovanju ne vidi nič slabega.

Med prestajanjem kazni zapora je bil uporabnik vključen v obravnavo odvisnosti od alkohola, v torkovo skupino (sestanki malih vzgojnih skupin), v terapevtsko skupino učenja socialnih veščin, s terapevtom je sodeloval tudi individualno, sedaj pa sodeluje še s psihologom na CSD. Razen torkovih skupin, za katere je navedel, da so prostovoljni 'mus' in da ima raje, da se o kakšnem problemu pogovori na samem, mu je bilo delo v ostalih skupinah všeč. Omenila sem že, da se je dobro počutil v skupini obravnave odvisnosti od alkohola, všeč mu je bila skupina učenja socialnih veščin in tudi obravnava pri psihologu, ko je rekel: »Super je bilo [...] eno uro sem bil pri njem [...] zaupam mu,« kljub temu, da je v intervjuju dodal, da se mu ne zdi ravno koristna, ker bi se moral vanjo vključiti na začetku prestajanja kazni in ne šele po osmih letih.

Izkazalo se je, da je bil z večino vključitev zadovoljen, četudi so bile nekatere izmed njih pogoj za pridobitev določene ugodnosti. Predvidevam, da je potreboval dobro izkušnjo sodelovanja v skupini in občutek varnosti. Sodelovanja ne jemlje več izključno kot pogoj za pridobitev drugih ugodnosti.

Uporabniki so na Odprti oddelek Puščava med drugim prišli na podlagi vključevanja in nadaljnje pripravljenosti za sodelovanje, zaupanja ... Njihova želja je, tako kot želja vseh, da pridejo čim prej ven, poleg tega pa so pripravljeni na sodelovanje, da mogoče spremenijo nefunkcionalen vzorec vedenja, se nekaj novega naučijo in spoznajo. Ne moremo pa mimo dejstva, da so verjetno v veliki meri prostovoljne izbire uporabnikov v kontekstu zapora bolj navidezne kot dejanske, ker so njihove možnosti izbire zelo majhne. Kot sem že omenila v teoriji lahko uporabniki s sodelovanjem pridobijo določene ugodnosti. Tako menim, da ima sodelovanje vlogo nadzornega parametra, ki pa na nek način spodbuja uporabnike k spremembi njihovega vedenja.

Med mojim spremljanjem procesa dela, analizo zbranih podatkov in pogovora z uporabnikom izstopa uporabnikov vir moči, in to je delo. Delo v življenju uporabnika predstavlja še en vzorec vedenja, ki je v primerjavi z zgoraj opisanima funkcionalen. Delo zanj, poleg finančnega vidika, predstavlja tudi smisel. Rekel je: »Denar vedno prav pride, saj moram

plačevati položnice. Poleg tega pa ne vem, kaj bi bilo, če tu ne bi imel kaj delati. Sem človek, ki je vedno nekaj delal, navajen sem tega.«

Iz raziskave je razvidno, da se je vključil v delo takoj, ko je imel možnost. Začel je že v priporu, nadaljeval v zaprtem delu in potem na odprtem oddelku, ko je bila njegova želja, da dela pogodbeno zunaj zapora. Delo pri nekdanjem delodajalcu ga je, in predvidevam, da ga bo tudi v nadaljnje, čakalo tudi ob morebitnem pogojnem odpustu s prestajanja kazni zapora. Vključitev v delo sta s svetovalno delavko načrtovala tudi že na novi lokaciji, kamor je bil premeščen, saj naj bi delal na kmetiji.

Kljub temu, da je delo uporabnikov, ki prestajajo kazen zapora, na splošno zelo slabo plačano, pa za uporabnika vseeno predstavlja glavni vir dohodka, s katerim lahko pokrije nekatere stroške. Uporabnik za enourno delo prejme 0,77 evra, medtem, delodajalci za njegovo delo plačajo 3,5 evra. Njegove besede najbolje opišejo to problematiko: »To je zame bolj nagrada kot plačilo. S tem, da moram jaz za ta denar, ki ga dobim, delati kot vsi drugi 'navadni' delavci. Tam te nihče ne vpraša.« Težava je tudi v tem, ker jim ne teče delovna doba. Pravi: »Jaz ne bom mogel teh deset let nikjer nadoknaditi. Plačaš si lahko leto, dve, ne pa desetih let.« In pa: »Cene bencina gredo gor, povrnjeni potni stroški pa ostanejo vedno enaki. Tudi bolniške ne dobim.«

Uporabniki, ki delajo pogodbeno zunaj zapora, delajo v podjetjih, kjer so težji delovni pogoji kot pa na delovnih mestih v JGZ in na hišnih delih. Delati morajo tako kot ostali delavci v podjetju, s to razliko, da ti za enako delo prejmejo 'primerno' plačilo, teče jim delovna doba in dobijo bolniško nadomestilo. Uporabniki, ki prestajajo kazen zapora, so, kljub enakim pogojem dela, za te prejemke prikrajšani.

Iz vseh zbranih podatkov strokovnega dela skozi celotno prestajanje kazni zapora, v okviru ZPKZ Dob je razviden obseg dela z uporabniki v posameznih letih. Podatki kažejo (besedni opis v točki 3.6.1), da je v času prestajanja kazni zapora v odprtem režimu potekalo več dejavnosti, sodelovanja z drugimi organizacijami oziroma programi in veliko več je bilo načrtovanja kot v zaprtem delu. Verjetno je takšen rezultat posledica različnih dejavnikov. Poleg tega, da je to odprti oddelek, je to navadno tudi faza pred odpustom, kjer pa je posledično potrebnih več aktivnosti, saj je potrebno načrtovanje po odpustu s prestajanja kazni. Svetovalna delavka pravi: »Lahko rečem, da je odprti oddelek neka končna faza prestajanja kazni zapora, saj je vse še bolj usmerjeno v pripravo na pogojni odpust. Še bolj

intenzivno je vključevanje uporabnika v širšo socialno mrežo in okolje.« Poleg tega je k temu prispeval tudi že delež prestane kazni zapora, saj je imel uporabnik posledično tudi več ugodnosti, prostih izhodov. Svetovalna delavka pravi: »Na odprtem oddelku imam več možnosti dela oziroma vključevanja uporabnikov.« Kljub temu pa menim, da ne gre spregledati zavzetosti in dela svetovalne delavke, ki je uporabniku vedno znova priskrbela želeno pogodbeno delo, poskrbela za izvedbo skupine učenja socialnih veščin in individualno obravnavo, se dogovorila za sodelovanje pri psihologu itd. Poleg tega je organizirala timsko sestanko, načrtovala vključitve v oblike pomoči po prestani kazni. Veliko prispeva tudi pri krepitvi moči uporabnika, povezuje odderek s skupnostjo, organizira kosanjev piknik ... Uporabniki se lahko udeležujejo kulturnih prireditvev, tedenskih seminarjev, svete maše. Poleg tega se brez njene zavzetosti ne bi udeležili že omenjene novoletne zabave pri pogodbenem delodajalcu. Nadrejenim je posredovala tudi željo uporabnikov in s tem omogočila obisk novoletne stojnice v Šentrupertu, kjer sem v okviru opisanega projekta prodajala novoletne aranžmaje. S tem se je krepila včlanjenost uporabnikov v skupnost, destigmatiziranost in občutek koristnosti, saj smo zbrani denar namenili družini, ki je bila v stiski.

Predstavljeni rezultati so izraz moje epistemologije, mojega pogleda na svet, znanja in sposobnosti prepoznavanja različnih strokovnih konceptov in njegove konkretne uporabe.

5 SKLEPI

Svetovalna delavka na Odprtem oddelku Puščava dela na socialnodelovni način, saj v sodelovanju z uporabnikom, ki prestaja kazen zapora, uporablja vse elemente delovnega odnosa. Večinoma uporablja tudi vsa načela in načine socialnega dela. Predvidevam, da predvsem način njenega dela prispeva k tako dobremu družbenemu vzdušju, ugotovljenemu v Brinčevi raziskavi (2011).

Menim, da upoštevanje elementa etike udeležенosti prispeva k horizontalni komunikaciji in posledično k dobremu družbenemu vzdušju v oddelku.

Element etike udeležенosti je izvzet na ravni zapora, saj uporabniki niso prisotni na zasedanju t. i. interne komisije za obravnavanje pogoјnih odpustov. Komisija zaseda zaradi uporabnika in odloča o njegovi prihodnosti, uporabnik pa ne more izraziti svojega mnenja.

S pomočjo sinergetičnih generičnih načel sem prepoznala dva uporabnikova ustaljena, nefunkcionalna vzorca vedenja. En vzorec je uporabnik na novo organiziral, medtem ko pri drugem proces reorganizacije še ni končan. Menim, da je teorijo sinergetike mogoče uporabiti in je pomembna v kontekstu zapora, saj lahko z njeno pomočjo razumemo delovanje in reorganizacijo vzorcev vedenja uporabnikov, ki prestajajo kazen zapora.

Uporabnik je na OO Puščava v kontekstu zapora neprostovoljni mandatni uporabnik, v kontekstu psihosocialne pomoči pa prostovoljni uporabnik. Kljub temu, da so bile nekatere vključitve v obravnavo 'pogoj' za pridobitev ugodnosti, se je uporabnik v večini teh zelo dobro počutil in je bil z njimi zadovoljen. Njegova pripravljenost za sodelovanje se kaže tudi v individualnem iskanju pomoči na CSD in aktivnem sodelovanju s socialno delavko iz CSD, ki bo v primeru pogoјnega odpusta tudi njegova svetovalka.

Uporabniku predstavlja delo v zaporu smisel. S tem je povezan še eden izmed njegovih vzorcev vedenja, ki pa je funkcionalen. Za uporabnika je pogodbeno delo zunaj odprtega oddelka, kljub mizerni plači in neenakosti z ostalimi delavci, pomemben vir zaslužka.

Na OO Puščava so uporabniki v večji meri vključeni v različne aktivnosti, udeleženi so v različnih oblikah in programih pomoči v primerjavi z zaprtim oddelkom. Z njimi se tudi več načrtuje, kar pa je poleg drugih dejavnikov predvsem posledica zavzetosti in dela svetovalne

delavke. Svetovalna delavka ugotavlja, da zapor potrebuje več sodelovanja z ostalimi institucijami.

Svetovalna delavka s svojim delom prispeva k vključevanju uporabnikov v skupnost, domače okolje, socialno mrežo in s tem tudi h krepitvi moči uporabnikov in njihovi destigmatizaciji.

6 PREDLOGI

Izsledki raziskave so pokazali, da ima svetovalna delavka na OO Puščava znanje za ravnanje in dela na socialnodelovni način. Po poklicu je socialna delavka. Menim, da način njenega dela prispeva k dobremu vzdušju na oddelku, zato bi bilo koristno v večji meri zaposlovati profil socialnih delavcev. Poleg tega bi bilo dobro, da bi vsi strokovni delavci uporabljali strokovne koncepte socialnega dela.

Horizontalna komunikacija je prisotna v OO Puščava, ker svetovalna delavka uporablja element etike udeležnosti. V teoretskem delu sem navedla, da je horizontalno komunikacijo lažje doseči v odprtih oddelkih, tudi zaradi manjšega števila uporabnikov. Preprost razmislek nam pove, da je potrebno ustanavljati odprte oddelke.

Uporabnika, ki prosi za pogojni odpust, obravnava interna zavodska komisija, ki poda predlog o pogojnem odpustu na pristojno ministrstvo. Uporabnik na tem zasedenju ni udeležen, zato bi bilo dobro, da bi se (zakonsko) zagotovila tudi njegova udeležba, kjer bi lahko izrazil svoje mnenje in s tem uresničil svojo pravico do samoodločanja, torej sodelovanja pri sprejemanju odločitev, ki ga zadevajo.

Skozi sinergetična generična načela lažje razumemo in prepoznamo nefunkcionalne vzorce vedenja uporabnikov, ki prestajajo kazni zapora in ustvarjamo okoliščine za njihovo samoorganizacijo, zato bi bilo dobro razmisliti o izobraževanju strokovnih delavcev, da bi se seznanili s teorijo sinergetike in pridobili znanja s tega področja. Poleg tega bi lahko delo z znanjem sinergetike prispevalo k zmanjšanju povratništva.

Iz analize podatkov je jasno razviden poveča obseg dela na OO Puščava. Svetovalna delavka sodeluje z različnimi zunanjimi institucijami, poleg tega pa meni, da bi bilo lahko sodelovanja še več. Sodelovanje se začne ob koncu prestajanja kazni, ko se načrtujejo uporabnikovi koraki po odpustu. Dobro bi bilo razmisliti o povečanem obsegu strokovnega dela in vključevanja uporabnikov v različne oblike pomoči tudi na zaprtem delu zapora oziroma že na začetku prestajanja kazni. Dobro bi bilo povabiti k sodelovanju še več zunanjih institucij ter začeti kontinuirano sodelovati tudi s Fakulteto za socialno delo.

Podatki kažejo, da je uporabnik zadovoljen z delom v treh od štirih oblik pomoči, v katere je vključen. Vredno je razmisliti o spodbujanju uporabnikov, da se vključijo v te programe,

oblike pomoči, da lahko izkusijo skupino, in jim predvsem prepustiti osebno svobodo pri odločitvi za sodelovanje.

Uporabniki, ki delajo pogodbeno zunaj zavoda, dobijo kljub težkim delovnim pogojem zelo nizko plačilo za svoje delo, poleg tega pa so prikrajšani za nekatere pravice, ki jih imajo ostali zaposleni. Dobro bi bilo, da bi uporabnikom, ki delajo v zunanjih podjetjih, zvišali osnovo in jim zopet vrnilo štetje delovne dobe, saj uporabniki, ki prestajajo daljše kazni zapora kasneje ta leta težko 'dokupijo'.

Vključevanje uporabnikov v skupnost, domače okolje in sodelovanje s socialno mrežo je zelo pomembno, saj se s tem krepita njihova moč in občutek včlanjenosti. Iz raziskave je razvidno, da je socialna mreža zelo pomembna. Dobro je, da se nadaljuje vključevanje uporabnikov tako v lokalno skupnost, kjer prestajajo kazni zapora, kar prispeva k destigmatizaciji, kot v domače okolje, kamor se bodo vrnili po prestani kazni. Uporabnikom, ki socialne mreže nimajo ali pa je ta zelo šibka, naj pomaga svetovalec. To delo je prostovoljno, zato je svetovalcev zelo malo. Treba bi bilo poskrbeti za njihovo financiranje.

7 LITERATURA

- Ambrož, M. (2008), Preventivne mešane teorije o namenu kaznovanja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59, 3: 239–248.
- Brinc, F. (1983), Sedanjost in prihodnost odprtih kazenskih zavodov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 34, 1: 28–38.
- Brinc, F. (1994), Dosežki in težave penologije v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45, 4: 299–310.
- Brinc, F. (1995), *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Brinc, F. (2000), Zapor za koga, kako, s kakšnim ciljem in za kakšno ceno: (Kriminološke in penološke teorije – resničnost ali mit). V: Pagon, M. (ur.), *Dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola (551–567).
- Brinc, F. (2011), *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prezgojnem domu Radeče leta 2010*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2006), *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2008), *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2011), Soustvarjanje v delovnem odnosu: Izvirni delovni projekt pomoči. V: Šugman Bohinc, L. (ur.), *Učenci z učnimi težavami: Izvirni delovni projekt pomoči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (15–35).
- Farrington, K. (1992), The Modern Prison as Total Institution: Public Perception Versus Objective Reality. *Crime and Delinquency*, 38, 1: 6–26.
- Flaker, V., Urek, M. (1988), *Hrastovski anali za leto 1987*. Ljubljana: RK ZSMS (76–137).
- Flaker, V. (1996), Rojstvo totalne ustanove in racionalizacija dobrodelnosti v dobi razuma. *Socialno delo* 35, 3: 185–195.

- Flaker, V. (1998), *Odpiranje norosti: Vzpon in padec totalnih ustanov*. Ljubljana: Založba/*cf.
- Flaker, V. (2003), *Oris metod socialnega dela: Uvod v katalog nalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Foucault, M. (2004), *Nadzorovanje in kaznovanje: Nastanek zapora*. Ljubljana: Krtina.
- Foucault, M. (2008), *Vednost-oblast-subjekt*. Ljubljana: Krtina.
- Hribernik, O. (2007), Supervizija za pedagoge v slovenski kazenskih ustanovah. *Socialna pedagogika* 11, 1: 77–98.
- Ivanc, M., Jelušič, L., Peteh, B. (2004), Vloga zapora v sistemu nacionalne varnosti Republike Slovenije (Elektronski vir). V: 5. *slovenski dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede (829–835).
- Kanduč, Z. (2003), *Onkraj zločina in kazni*. Ljubljana: Študentska založba.
- Lukić, R. (Radomir D. Lukić), Pečujlić, M. (ur.) (1982), *Sociološki leksikon*. Beograd: Savremena administracija.
- Lüssi, P. (1990), *Sistemi nauk o socialnem delu*. Socialno delo, 29, 1/3: 81–94.
- Mesec, B. (1998), *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Meško, G., Frangež, D., Rep, M., Sečnik, K. (2006), Zapor: Družba znotraj družbe – pogled obsojencev na odnose in življenje v zaporu. *Socialna pedagogika*, 10, 3: 261–286.
- Mešl, N. (2007), Teorije ravnanja in uspešnost procesov pomoči v socialnem delu z družinami. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).
- Mihelj Plesničar, M. (2012), Slovenska ureditev pogojnega odpusta v luči sodobnih razvojnih trendov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63, 2: 136–148.

Možina, M. (2003), O prisotnosti, pristnosti in trenutkih srečanja odraslih z otroki. V: Ažman, R. (ur.), *Lahko vzgojim uspešnega otroka?: Priročnik za starše, vzgojitelje in učitelje*. Ljubljana: Epta (13–39).

O'Connor, J., Seymour, J. (1996), *Spretnosti sporazumevanja in vplivanja: Uvod v nevrolingvistično programiranje*. Žalec: Sledi.

Peteh Volf, S. (2011), *Protokol izvajanja socialnega dela v zavodih za prestajanje kazni zapora in sodelovanja s centri za socialno delo*. Ljubljana: Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij. Neobjavljeno.

Peteh Volf, S., Božikov, L., Valentinčič, D. (2011), *Smernice izvajanja socialnega dela v zavodih za prestajanje kazni zapora in sodelovanja s centri za socialno delo*. Ljubljana: Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij. Neobjavljeno.

Petrovec, D. (1998), *Kazen brez zločina: Prispevek k ideologijam kaznovanja*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Petrovec, D. (1999), *Ideja in realnost socioterapevtske usmeritve*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Petrovec, D. (2000), Konflikti med zahtevami po varnosti in resocializacijo. V: Pagon, M. (ur.) *Dnevi varstvoslovja* (zbornik). Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola (569–577).

Petrovec, D. (2011), Sklepno razmišljanje o družbenem vzdušju. V: Brinc, F. *Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prevezgojnem domu Radeče leta 2010*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani (227–256).

Poštrak, M. (2008), Zapisovati v skladu z načeli socialnega dela V: Čačinovič Vogrinčič, G., Milošević Arnold, V., Poštrak, M. *Zapisovati socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Rooney, R. H. (2009), *Strategies for Work with Involuntary Clients*. New York: Columbia University Press.

Saleebey, D. (2009), *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. Boston [etc]: Pearson/Allyn and Bacon.

Schiepek, G., Ludwig-Becker, F., Helde, A., Petzold, E., Jagdfeld, F., Kröger, F. (2005), Sinergetika za prakso: Spodbujanje samoorganizirajočih procesov. V: Bohak, J., Možina, M. (ur.), *Četrty študijski dnevi Slovenske krovne zveze za psihoterapijo*, Rogla. Zbornik prispevkov (25–33).

Schiepek, G., (2007), Psiha in telo: Ali samoorganizacija možganov pojasnjuje emergenco mentalnih pojavov? *Kairos* 1, 1/2: 17–29.

Sket, I. (1997), *Angleško-slovenski in slovensko-angleški terminološki slovar kriminologije in kazensko-pravnih znanosti*. Ljubljana: DZS.

Šelih, A. (1987), Sodobne oblike nadomestil kazni zapora. *Zbornik znanstvenih razprav*, 47, 151–166.

Šelih, A. (2010), Kaj je prinesel novi zakon o Izvrševanju kazenskih sankcij? *Pravna praksa* 29, 49/50: 6–9.

Šugman Bohinc, L. (1997), Epistemologija socialnega dela. *Socialno delo*, 36, 4: 289–308.

Šugman Bohinc, L. (1998), Epistemologija socialnega dela, II. del. *Socialno delo*, 37, 6: 417–440.

Šugman Bohinc, L. (2003), Od nezmožnosti komuniciranja k uspešnemu komuniciranju. *Emzin*, 13, 3/4: 81–85.

Šugman Bohinc, L. (2006), Socialno delo z neprostovoljnimi uporabniki. *Socialno delo*, 45, 6: 345–355.

Šugman Bohinc, L. (2007), Raziskovanje življenjskega sveta neprostovoljnih uporabnikov. V: Šugman Bohinc, L., Rapoša Tajšek, P., Škerjanc, J. *Življenjski svet uporabnika: Raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje zelenih razpletov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (35–47).

Šugman Bohinc, L. (2007), Dejavniki uspešnega razgovora v procesu raziskovanja življenjskega sveta uporabnika. V: Šugman Bohinc, L., Rapoša Tajšek, P., Škerjanc, J. *Življenjski svet uporabnika: Raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje zelenih razpletov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (49–69).

Šugman Bohinc, L. (2011), Sinergetika soustvarjanje učenja in pomoči v šoli. V: Šugman Bohinc, L. (ur.), *Učenci z učnimi težavami: Izvirni delovni projekt pomoči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (36–79).

Udovč, A. (2011), Odprti oddelek Puščava Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni. *Poročilo o praksi*. Neobjavljeno.

Udovč, A. (2011), *Akcijski projekt v skupnosti*. Neobjavljeno.

Urek, M. (2005), *Zgodbe na delu*. Ljubljana: Založba/*cf.

Vodopivec, K. (1992), O vlogi strokovnega osebja v kaznovalnih ustanovah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43, 1: 3–12.

Wacquant, L. (2008), *Zapori revščine*. Ljubljana: Založba/*cf.

Zebec Koren, M. (1992), Kako misliti resocializacijo? *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43, 3: 227–239.

Zebec Koren, M. (1993), Kako (tudi) misliti resocializacijo? *Časopis za kritiko in znanost XXI*, 156/157: 65–84.

Žišt, D. (2009), *Utrinki iz življenja za rešetkami: Skrivnostni svet zaporniškega življenja v slovenskih zaporih*. Ljubljana: Učila International.

7.1 Pravni in drugi viri

Hišni red Odprtega oddelka Puščava

Interni zapiski s predavanj univerzitetnega študijskega programa socialno delo (2009-2011). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Kazenski zakonik (KZ), *Ur. l. RS*, št. 63/94.

Kazenski zakonik (KZ-1), *Ur. l. RS*, št. 50/12-UPB2.

Koncept uvodnih pogovorov z novo aktiv sprejetimi obsojenci (2003), Mirna: Zavod za prestajanje kazni zapora Dob. Neobjavljeno.

Letno poročilo 2006 (2007), Ljubljana: Uprava za izvrševanje kazenski sankcij.

Letno poročilo 2010 (2011), Ljubljana: Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij.

Letno poročilo 2011 (2012), Ljubljana: Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij.

Pravilnik o izvrševanju kazni zapora (PIKZ), *Ur. l. RS*, št. 102/00, 127/06, 112/07, 62/08, 76/08-ZIKS-1C, 19/09 in 86/09.

Revizijsko poročilo (2012), Uspešnost reševanja prostorske problematike slovenskih zaporov. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1), *Ur. l. RS*, št. 110/06-UPB1, 76/08, 40/09 in 9/11-ZP-1G.

Zakon o kazenskem postopku (ZKP), *Ur. l. RS*, št. 32/12-UPB8.

Zakona o prekrških (ZP-1), *Ur. l. RS*, št. 29/11-UPB8.

7.2 Internetni viri

Internet 1

http://www.mpju.gov.si/si/o_ministrstvu/ursiks_organ_v_sestavi/izvrsevanje_kazenskih_sankcij/ (1.10.2012).

Internet 2

<http://www.arhiv.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/2010/100922-predstavitev-puscava.pdf> (15.2.2012).

Internet 3

http://www.scsd.si/tl_files/scsd/dokumenti/Katalog_1_5_8.pdf (18.9.2012).

8 PRILOGE

8.1 Hišni in dnevni red odprtega oddelka puščava

108. člen

V odprtem oddelku se obsojenci lahko v prostem času svobodno gibljejo v okolici oddelka. Odhod in prihod iz okolice odprtega oddelka so obsojenci dolžni prijaviti pravosodnemu policistu, ki opravlja naloge nadzora in varovanja v oddelku.

109. člen

V skladu z dnevnim redom lahko obsojenci enkrat tedensko odidejo v bližnjo prodajalno, kjer lahko kupujejo predmete in druge potrebščine, ki jih smejo po tem hišnem redu imeti pri sebi.

110. člen

Obsojenci lahko nosijo svojo obleko, obutev in športna oblačila.

111. člen

Obsojenci prejemajo obroke v jedilnici, ki je v okviru prostorov odprtega oddelka.

112. člen

Obsojenci si lahko z osebami zunaj zavoda neomejeno dopisujejo. Obsojenci lahko po številu neomejeno sprejemajo paketne pošiljke s tobakom, tobačnimi izdelki ter hrano v smislu 57. člena hišnega reda.

113. člen

Obiski niso nadzorovani. Če je obsojencu podeljena ugodnost obiska zunaj zavoda, lahko potekajo tudi izven odprtega oddelka.

114. člen

Spremljanje TV programov ni omejeno.

115. člen

Telefonski pogovori obsojencev iz 75. člena pravilnika niso omejeni, izvajajo pa se skladno z dnevnim redom. Obsojenci smejo telefonirati tudi drugim osebam zunaj zavoda oziroma jih smejo te osebe poklicati v zavod.

Dovoljena je uporaba mobilnih telefonov in interneta, če ni podana nevarnost za kakršnokoli zlorabo teh komunikacij in ni ogrožena varnost.

Zavod ni dolžan priskrbeti obsojencem priključek na internet.

Uporabo pisno dovoli vodja oddelka.

Pred vnosom je potrebno mobilni telefon oziroma računalnik obvezno prijaviti operativnemu vodji, kateri opravi popis naprave in ustrezno seznaniti zaprto osebo v smislu požarne varnosti in s tem členom. O vseh napravah zavod vodi evidenco.

Obsojenec ima pravico le do enega mobilnega telefona oziroma računalnika. Pri odpustu ga je dolžan odnesti iz zavoda. Naprave ni dovoljeno podariti ali prodati drugi osebi.

Naprave ni dovoljeno uporabljati na delovnih mestih, v času malih skupin, domske skupnosti in v času nočnega počitka.

Fotografiranje ni dovoljeno.

Posedovanje navedenih naprav je na lastno odgovornost.

Uporaba naprav v nasprotju s tem členom bo imela za posledico odvzem naprave, katero lahko obsojenec pošlje iz zavoda ali se mu jo izroči ob odpustu.

116. člen

Obsojenci imajo lahko pri sebi na lastno odgovornost denar v višini 500 evrov in ure budilke.

117. člen

Obsojenci, ki bivajo v odprtem oddelku so dolžni sami skrbeti za izvajanje obveznosti, ki so določene v dnevnem redu.

DNEVNI RED

- PREJEMANJE DNEVNIH OBROKOV HRANE

Zajtrk:

- delavnik: 6.30,
- sobota, nedelja, prazniki: 7.45.

Malica: 10.00.

Kosilo:

- delavnik: 14.30,
- sobota, nedelja, prazniki: 11.45.

Večerja: 18.30.

Ob sobotah, nedeljah in praznikih, obsojenci prejemajo suhe obroke večerje.

- ODDAJANJE PERILA, POSTELJNINE IN DELOVNIH OBLEK NA PRANJE V ZAVODSKO PRALNICO

Torek: od 8.30 do 9.30 ure prevzem perila v pranje.

Sreda: od 8.30 do 9.30 ure vračanje opranega perila (vsakih 14 dni menjava posteljnine).

- BIVANJE OBSOJENCEV NA PROSTEM

Zimski čas: od 7.00 do 20.00.

Poletni čas: od 7.00 do 21.45.

- KULTURNE IN DRUGE PROSTOČASNE AKTIVNOSTI

Četrtek: od 15.30 do 18.30 (knjižnica Mokronog in nakup v bližnji prodajalni).

- OBISKI OBSOJENCEV

Sreda: od 11.00 do 16.45.

Sobota: od 9.00 do 16.45.

Obiski se izvajajo ob navedenih terminih v obliki nenadzorovanega obiska zunaj zavoda.

- KOPANJE

Vsakodnevno, termin ni omejen.

- STRIŽENJE OBSOJENCEV

Ob izhodih zunaj zavoda.

- UPORABA TELEFONOV OBSOJENCEV

Vsak dan za vse klice od 6.00 do 23.00.

- IZPLAČEVANJE IN VPLAČEVANJE DENARNIH SREDSTEV OBSOJENCEV

V tednu izplačila plačila za delo 15. v mesecu, oziroma zadnji delovni dan pred tem datumom, če je 15. dela prost dan.

Ostale tedne v četrtek; če je četrtek praznik, je izplačilo zadnji delovni dan pred praznikom.

Naročena denarna sredstva prevzame pooblaščen uradna oseba

- BUJENJE

Delovni dan: 6.00 (vstajanje do odhoda na zajtrk oz. delo).

Dela prosti dnevi: 7.00 (vstajanje do odhoda na zajtrk).

8.2 Osebni spis

Matična številka: _____

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

PRILOGE K OSEBNEMU LISTU OBSOJENCA(-KE) / MLADOLETNIKA(-CE)

Vsebina: Podatki, ki se zbirajo med izvrševanjem kazni zapora in se uporabljajo za osebni načrt.

(Obrazec z naslovom "Priloge k osebemu listu obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce) (v nadaljevanju: obsojenec) predstavlja ovitek, v katerega se vlagajo priloge – obrazci od IK-1/1 do IK-1/18. Ta obrazec se na naslovni strani izpolni z ustreznimi podatki.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/1

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

1. Zdravnikovo poročilo o pregledu in zdravstvenem stanju

(Obrazec IK-1/1 je poseben list, na katerega se vpišejo podatki o zdravstvenem stanju in delovni sposobnosti ob sprejemu v zavod. Pregled mora obsegati: pregled pljuč (če se ugotovi tuberkulozno obolenje), pregled cirkulatornega aparata (v sumljivih primerih tudi elektrokardiografski izvid), pregled urina in krvi s posebnim poudarkom na sladkor in registracijo stanja lokomotornega aparata (razširitev ven na nogah, ploske noge itd.).

Matična št. _____

Obrazec IK-1/2

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

2. Kratek izvleček iz socialnega poročila, če je bilo pridobljeno

(V obrazec IK 1/2 se vpišejo osnovne ugotovitve iz socialnega poročila ter morebitni drugi na terenu pridobljeni podatki.)

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

3. Podatki o prvih razgovorih z obsojencem(-ko) / mladoletnikom(-co)

(V obrazec IK-3 se vpisujejo podatki o obsojenčevi ali mladoletnikovi kriminalni dejavnosti in socialnem statusu, pridobljeni pri razgovoru z obsojencem, in sicer:

- a) kdaj je storil prvo kaznivo dejanje (kot otrok oziroma mladoletnik, ne glede na to ali je bil za to kaznivo dejanje obsojen);*
- b) motiv, iz katerega je storil kaznivo dejanje (koristoljubje, maščevanje, itd.);*
- c) obsojenčev kriminalni razvoj (ali gre za postopno pot ali pot po kakšnem hitrem preobratu v življenju);*
- d) okoliščine, v katerih je storil posamezna kazniva dejanja (alkohol, ljubosumnost, afekt in podobno, napeljan po drugih ali pod njihovim vplivom, sam napeljeval druge);*
- e) način storitve kaznivega dejanja (predrzno, okrutno, brezobzirno, prefinjeno, stereotipno, nespametno) in udeleženci (sam, v družbi ali kriminalni skupini, njegov položaj v njej);*
- f) stališče obsojenca do storjenega kaznivega dejanja in kazni.*

Na socialnem področju poteka razgovor na podlagi podatkov socialnega poročila in podatkov, ki jih o svojem preteklem življenju zaupa obsojenec sam).

Matična št. _____

Obrazec IK-1/4

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

4. Psihološke ugotovitve o obsojencu(-ki) / mladoletniku(-ci)

(Obrazec IK-1/4 izpolnjuje psiholog, pri čemer se ravna po strokovni doktrini.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/5

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

5. Psihiatrične ugotovitve o obsojencu(-ki) / mladoletniku(-ci)

(V obrazec IK-1/5 psihiater vpiše podatke o ugotovitvah na psihiatričnem pregledu.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/6

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

6. Ugotovitve strokovne skupine med trajanjem sprejemnega obdobja

(Obrazec IK-1/6 se izpolni na podlagi podatkov, pridobljenih v sprejemnem obdobju.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/7

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

7. Okvirni osebni načrt in sklenjeni dogovori z obsojencem(-ko) / mladoletnikom(-co) ter ukrepi

(Na obrazcu IK-1/7 se za obsojenca sestavi okvirni osebni načrt, v katerem se določi skupina, v katero bo vključen obsojenec, razporeditev na delovno mesto, morebitno splošno in strokovno izobraževanje, vključitev v posamezne programe ter etapne in končne cilje osebnega načrta.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/8

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

8. Podatki o dosedanjih zaposlitvah na prostosti ter o razporeditvi na delo med prestajanjem kazni

Doba zaposlitve	Kraj, delovno mesto in vrsta zaposlitve	Nezaposlen (razlogi)	Višina mesečne plače	Viri preživljanja

Razporeditve na delo, sprememba delovnega mesta, druge ugotovitve.

Datum razporeditve	Delovno mesto	Druge ugotovitve

(V obrazec IK-1/8 se vpisujejo podatki o zaposlitvi obsojenca pred nastopom kazni zapora, višini plače ter podatke o morebitnih drugih virih dohodka. V ta obrazec se vpisujejo tudi podatki o razporeditvi na delo in delovni oceni.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/9

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

9. Vedenje obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce) med delom

Odnos do dela, prizadevnost, občutek odgovornosti pri opravljanju dolžnosti, dajanje pobud, dejavnost, strokovno usposabljanje, kakovost dela, varčnost z materialom ipd.

(V obrazec IK-1/9 se vpisujejo ugotovitve glede odgovornosti in odnosa do dela, strokovnega usposabljanja, pridobivanja delovnih navad, kakovosti opravljenega dela, varčevanja z materialom in podobno.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/10

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

10. Podatki o izobrazbi in pridobljenih znanjih ter drugih aktivnostih

Splošno in strokovno izobraževanje, sodelovanje pri kulturnih, športnih in drugih aktivnostih.

(Obrazec IK-1/10 se izpolnjuje vsaj vsakih šest mesecev oziroma ob koncu polletja in šolskega leta.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/11

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

11. Vedenje v zavodu

Odnos do drugih obsojencev in do drugih oseb, rednost v odnosu do sebe in prostora, v katerem biva, morebitni pobegi in poizkusi pobegov iz zavoda, odrekanje poslušnosti, grožnje, izzivanje neredov ipd.

(Obrazec IK-1/11 se izpolnjuje, če obsojenčevo vedenje odstopa od normalnega vedenja, zlasti če povzroča nered in izvršuje disciplinske prestopke ter primere izboljšanja vedenja.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/12

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

12. Podatki o socialnem in ekonomskem statusu obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce) pred nastopom kazni zapora, medsebojni odnosi obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce) do družine

Viri dohodkov, premoženje, lastništvo nepremičnin, obveznosti do preživljanja, stanovanjske in bivalne razmere. S kom si dopisuje, kdo ga obiskuje in kolikokrat, kdo mu pošilja denar in druge pošiljke, stanje v družini nasploh, vpliv družine nanj in podrobno. Dopisovanje z drugimi, ki niso ožji družinski člani in obiski teh oseb.

(Obrazec IK-1/12 se izpolnjuje v prvem delu ob nastopu kazni zapora, sproti pa, če pride do sprememb glede obsojenčevega ekonomskega statusa oziroma odnosov z njegovo družino.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/13

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

**13. Razgovori in posvetovanja strokovnih delavcev z obsojencem (-ko) / mladoletnikom(-co)
med prestajanjem kazni**

(Obrazec IK-1/13 je treba izpolnjevati tako, da se vpiše kratka vsebina vsakega razgovora z obsojencem ter morebitne uporabljene ukrepe.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/14

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

**14. Ugodnosti, ki jih uživa, posebne nagrade in pohvale, izraba letnega počitka v ZPKZ
ali zunaj zavoda**

Vrsta ugodnosti, datum dodelitve, razlogi in datum za že odvzete ugodnosti.

(Obrazec IK-1/14 se izpolnjuje sproti za tiste obsojence, ki so deležni ugodnosti, pohval in drugih bonitet med prestajanjem kazni zapora.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/15

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

15. Disciplinske kazni in ukrepi osamitve

Datum storitve disciplinskega prestopka, vrsta prestopka, datum izrečene kazni, vrsta kazni, začetek, trajanje in datum izvršene disciplinske kazni.

Ukrepi osamitve, namestitve v strožji režim prestajanja kazni ter razloge za odreditev teh ukrepov, številko in datum odločbe, s katero je bil ukrep odrejen ter čas trajanja.

Podatki o storitvi morebitnega kaznivega dejanja med prestajanjem kazni (vrsta in člen KZ-1), številko in datum sodbe.

Morebitna povzročena škoda, ki jo je dolžan poravnati, številka odločbe ali sodbe in znesek.

(Obrazec IK-1/15 se izpolnjuje sproti za tiste obsojence, ki jim je bila izrečena disciplinska kazen oziroma zoper katere so bili odrejeni posamezni ukrepi zaradi zagotovitve varnosti ter reda in discipline v zavodu.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/16

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

**16. Podatki o potrebah, ukrepih in dosežkih na področju socialnega vključevanja po
prestani kazni**

*(Obrazec IK-1/16 se izpolnjuje za obsojence, katerim se med prestajanjem kazni zapora
oziroma ob odpustu s prestajanja kazni ureja potrebno za socialno vključevanje in življenje
na prostosti.)*

Matična št. _____

Obrazec IK-1/17

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

17. Odpust obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce): po izteku kazni, pomilostitvi, izredni omilitvi kazni, amnestiji, pogojni odpust, pogojni odpust z varstvenim nadzorstvom in predčasni odpust po 106. in 108. členu ZIKS-1

(Obrazec IK-1/17 se izpolni ob odpustu obsojenca s prestajanja kazni zapora.)

Matična št. _____

Obrazec IK-1/18

Ime in priimek obsojenca(-ke) / mladoletnika(-ce):

18. Podatki o realizaciji osebnega načrta med prestajanjem kazni zapora

(Obrazec IK-1/18 je namenjen za sestavo poročila o doseženih ciljih iz osebnega načrta ob odpustu s prestajanja kazni zapora.)

8.3 Primarni viri podatkov

Tabela 8.1: Intervju s svetovalno delavko

Svetovalna delavka (Sd), Adrijana (A)	kode
A: »Kdaj se je začelo vajino sodelovanje z uporabnikom? Kako ste vzpostavili delovni odnos z njim? Kakšna je bila njegova pripravljenost za sodelovanje glede na to, da je 'neprostovoljni uporabnik'?» Sd: »<u>Najino sodelovanje se je začelo maja 2010, ko sem prišla na delovno mesto socialne delavke in pedagoginje na OO Puščava. Že od vsega začetka je bil pripravljen na sodelovanje. V odnos je sicer vstopil zelo previdno, ocenjujoče ali mu lahko škodim ali je varen. Je eden izmed redkih, ki govori o vzrokih in posledicah kaznivega dejanja in sprejema odgovornost zanj ter poskuša storjeno 'popraviti'. Hči in vnuk, ki se je rodil pred kratkim, <u>mu pomenita največ</u>. Hči ga ni želela več videti po storitvi kaznivega dejanja, zato je prekinila stike. Terapevt ji je predlagal, da se sooči z njim. To je storila, ko je bil v priporu in tako sta <u>zopet vzpostavila odnos</u>. Šla je skozi terapevtski proces. O samem kaznivem dejanju se do danes še nista pogovarjala. Hči ve, da se oče hoče pogovoriti o tem. Čaka trenutek, da bo vse to dozorelo in bo lažje.</u> Mislim, <u>da sva se dobro ujela, da imava dober socialnodelovni odnos. Poskušam z njim delati danes za jutri.</u> Zaradi kazenske ovadbe na policijo decembra 2010 s strani sorodnikov pokojne žene, je bil <u>premeščen v zaprti del zavoda</u>. Šele decembra 2011 se je vrnil na odprti oddelek.« A: »Spomnim se, da se je premestitev zgodila ravno v času moje prakse in da ste <u>odšli naslednji dan k njemu v zaprti oddelek na pogovor</u>. Ali sta potem še sodelovala?» Sd: »Ne. <u>Nisva sodelovala</u>, ker ni bilo več v moji pristojnosti, sem pa zadevo kljub temu spremljala.« A: »Kakšna pomoč mu je bila nudena v okviru zaprtega dela in v povezavi s socialnim delom?» Sd: »Nudena mu je bila pomoč psihologa in ostalih strokovnih delavcev oddelka. Čakalo se je na obravnavo na sodišču. Ni bil vključen v nobeno skupino, razen omenjeni razbremenilni pogovori pri psihologu in pedagogu.« A: »Kako menite, da je on preživel to leto v zaprtem delu? S čim se je ukvarjal?» Sd: »Zelo težko je <u>prenašal stiske</u>. Bil je <u>zaposlen</u> v JGZ. <u>Počutil se je nemočnega, saj ni mogel vplivati na odločitev sodišča, kdaj bo zadevo obravnavalo</u>. Bil je brez zunajzavodskih ugodnosti. <u>Hči je najela odvetnico in jo plačala</u>. Kljub temu je trajalo leto dni, da je bil postopek zaključen in ovadba ovržena.« A: »Če se vrnem na začetek ... Ali je kaznivo dejanje vplivalo na vaš odnos do uporabnika, mogoče na sam potek dela. Ali ste se pred prvim pogovorom z njim seznanili s storjenim kaznivim	možnost za SGN 1–8 za vzorec vedenja 2 vzpostavitev delovnega odnosa nestabilne okoliščine perspektiva moči okrevanje krepitev moči SGN 3, 4, 5 za vzorca vedenja 1, 2 krepitev moči videnje delovnega odnosa, znanje za ravnanje ravnanje s sedanostjo interveniranja destabilizacija okoliščin koncept so-prisotnosti prekinitev delovnega odnosa nestabilne okoliščine vir moči njena ID načelo kontakta vir moči SGN 3 za vzorec vedenja 2

dejanjem? Kako vi vidite njegovo kaznivo dejanje?»

Sd: »Ne, kaznivo dejanje ni vplivalo na najin odnos in sodelovanje. Z vsebino sodbe se nisem seznanila. Najprej sem se pogovarjala z njim in šele kasneje prebrala sodbo, izvedeniško mnenje.

Kako vidim kaznivo dejanje ... Menim, da če bi imel takrat neka znanja za ravnanje, socialne spretnosti, bi se morda v tistem trenutku odločil drugače. Težko je odgovoriti, leta je trajal njun odnos. Iz vlaka ni znal nihče izstopiti pravočasno, peljal je v tragedijo.

Takrat znanja ni imel, žal mu je, bi se moral umakniti ... Sedaj znanja za ravnanje že ima, vsaj nekaj jih je dobil v teh letih.

Med partnerjema je šlo za dolgoletno hkrati tesno in hkrati ves čas konfliktno navezanost, ambivalentno stanje, v katerem ga je žrtev nekajkrat zapustila in se nato vrnila. Na svojo partnerko je bil simbiotično vezan. Njen odhod je zanj pomenil hudo čustveno travmo.

Je agresivno zavrt, alkohol je povečal njegove impulzivne preboje. Žena ni znala drugače ravnati kot oditi. Vzorce vedenja je prinesla iz svoje primarne družine, s to razliko, da je ona begala s hčerjo.»

A: »Kako je potekalo vajino sodelovanje do danes (kolikokrat se srečujeta)? Katere so bile vajine želene rešitve oziroma katere cilje, sta že dosegla? Kako sta si cilje postavljala in kakšni so bili (veliki, majhni)? Katere cilje mogoče nista dosegla in kakšen je bil vzrok?»

Sd: »Srečujeva se dnevno, saj je trenutno zaposlen na hišnih delih. Tudi, ko je delal pogodbeno, sva se srečevala dnevno. Če ne drugega, izmenjava nekaj besed, opazim ali je napet, slabe volje.

Najini cilji, ki sva jih že dosegla; urejanje stanovanja - ko je prišel na prestajanje kazni zapora, ni plačeval najemnine in stroškov, ker ni imel dohodka. Tako sva s pomočjo CSD in izrednimi denarnimi pomočmi pokrila stroške . To je občinsko stanovanje in bila bi deložacija.

Iskanje skupine in vključitve vanjo z namenom učenja socialnih veščin. Skupino sedaj obiskuje.

Ko je bil namreč obsojenec na zaprtem oddelku sem dobila informacijo, da je v slabem psihičnem stanju. Na odprti oddelek se je vrnil po tem, ko je sodišče lažno ovadbo s sklepom ovrгло, vendar pa pod pogojem odprtega oddelka, da se bo vključil v skupinsko obliko pomoči-učenja socialnih veščin pod vodstvom realitetnega terapevta .

10 obsojencev ta program sedaj obiskuje.

A: »Ali gre tukaj za vidik oziroma namen prevzgoje?»

Sd: »Ne. Z namenom drugačnega ravnanja, kako lahko drugače ravna, da zna in zmore stvari rešiti drugače, glasno povedati, jih ne kopičiti v sebi. V tistih trenutkih se izolira, premišljuje samo

dogovor o sodelovanju
ravljanje s sedanjostjo

znanje za ravnanje
njena ID in soustvarjanje
rešitev

perspektiva moči
okrevanje

SGN 2 vzorca vedenja 2
njena IDP
vzorec vedenja 2

vzorec nefunkcionalnega
vedenja 1 in 2
njena ID

perspektiva moči
priskrbovanje dela
so-prisotnost

etika udeležnosti,
doseženi želeni razpleti,
ki energizirajo
načelo sodelovanja
priskrbovanje

perspektiva moči
IDP in soustvarjanje
rešitev
ravljanje s sedanjostjo
osebno vodenje
SGN 1–8 vzorca vedenja 2
dogovor o sodelovanju,
načelo sodelovanja
oskrbovanje

znanje za ravnanje
njena IDP

tem in s tem agresija pri njem narašča. Agresije ne zna sproščati/reševati na drugačen, družbeno sprejemljiv način. On je tak, da se hitro ujezi.

Na primer tak primer je bil, ko je enemu obsojencu nekdo pojedel sendvič in je le-ta prišel v njegovo sobo in vprašal: »Kdo mi je pojedel sendvič?« Obsojenec pa je rekel: »Marš ven!«

Obsojenec se zaveda nekih svojih neprilagojenih, nepravilno izraženih, nesprejemljivih reakcij in jih želi spremeniti. Se naučiti, kako ravnati, da ne bo preobremenjen ... Trudi se, počasi napreduje.«

A: »Kaj pa razumete pod pojmom prevzgoja oziroma kakšno je vaše mnenje o prevzgoji?«

Sd: »Jaz tega, kar sem rekla, ne jemljem kot prevzgojo. On je star 44 let. Je oblikovana osebnost. S socialnim učenjem, to jaz tako poimenujem, mu daš neke smernice, mu ponudiš pot, da bo znal rešit težave, znal drugače. Lahko vzame ponujeno in skupaj z njim lahko potem hodiš. On se zaveda in želi reševati.«

A: »Če se vrneva k ciljem, ki jih vama ni uspelo doseči?«

»Čas bo prinesel rezultat ali smo bili uspešni. Mogoče bi lahko predlagala tudi premestitev, vendar pa tega ne želi. Pravi, da bi to bilo zanj preveč stresno, saj je to velika sprememba, k čemur pripomore novo okolje, novi dogovori itd.

Obsojenec se tako drži vseh dogovorov, ki jih dorečeva. Eden izmed najinih dogovorov je tudi, da se izogiba ljudi, ki bi mu lahko škodovali, zaveda se, da se lahko znajde v podobni situaciji, da ga ovadijo še enkrat, saj so ljudje, ki so ga enkrat že ovadili, žrtve.

Torej, kar se dogovoriva, poskuša izpolniti. Doživljam ga, da deluje pristno.

Decembra je prestal 50% kazni, kar pomeni, da je izpolnil zakonsko podlago za pogojni odpust in lahko da prošnjo za pogojni odpust. Vendar pa je tudi on vedel, da mora zaključiti skupino. Da se mora psihofizično opolnomočiti, pridobiti znanja, nadgraditi kar je pridobil, kasneje še individualno.

Vedno moraš približno povedati kdaj. Midva okvirno predvidevava, kdaj bo zastavljene naloge izpolnil.«

A: »Kateri je vaju naslednji cilj?«

Sd: »Najin večji cilj je pogojni odpust z varstvenim nadzorstvom v drugi polovici letošnjega leta.

Stanovanjsko problematiko sva uredila, živel bi v stanovanju v katerem je živel pred nastopom kazni zapora.

Sosedje ga zelo sprejemajo, odziv okolja, kjer bo živel, je pozitiven.

Manjši cilji do takrat in v povezavi s prvim, pa je tudi individualna oblika pomoči pri terapevtu.

Načrtujeva, da bi se zadeve z individualnim sodelovanjem malo okrepile, da pridobi še kakšno dodatno znanje.

SGN 2 vzorca vedenja 2

vzorec vedenja 2

SGN 2 vzorca vedenja 2
želen razplet, ravnanje v sedanjosti

krepitev moči, znanje za ravnanje, osebno vodenje etika udeležnosti, ravnanje s sedanjostjo, soustvarjanje rešitev, SGN 2, 3 zavedanje nefunkcionalnega vzorca vedenja 2

osebno vodenje, etika udeležnosti

odpoved nejevernosti dogovor o sodelovanju SGN 5 vzorca vedenja 2
znanje za ravnanje njena IDP njegovega problema in soustvarjanje rešitev dogovor o sodelovanju odpoved nejevernosti

perspektiva moči

želeni razplet okrevanje ravnanje s sedanjostjo dogovor o sodelovanju-časovno obdobje, jasni, določeni roki ciljev, SNG 4, 5 vzorca vedenja 2

SGN 8 za nov vzorec vedenja 1
etika udeležnosti, odpoved nejevernosti, želeni razplet velik cilj, časovni okvir, IDP in soustvarjanje rešitev, SGN 3, 4, 5 vzorca vedenja 2

perspektiva, vir moči, priskrba včlanjenost, IDP in soustvarjanje rešitev SGN 3, 4 vzorca vedenja 2
manjši, jasni, konkretni cilj

Cilj v primeru in obenem kot pogoj za pogojni odpust, je vključitev v Društvo za nenasilno komunikacijo.

Poleg tega bo potrebno urediti zaposlitev oziroma možnost pogodbenega dela po 3. odstavku 99. člena ZIKS.

Poleg tega bi imel svetovalko iz CSD-ja, s katero bi urejala še stvari na socialnem področju.

Eden od ciljev je seveda tudi ohranjanje stikov s hčerjo.

Uporabnik praktično živi za hčero in vnuka. Imam občutek, da želi na tak način nekako poplačati kaznivo dejanje. Ves denar, ki ga je zaslužil, ko je delal pogodbeno, ko je bil na odprtem oddelku, je pošiljal hčerki in ji pomagal pri preurejanju stanovanja. Pred rojstvom vnuka pri hčeri ni prespal, po rojstvu pa je tudi že prespal v njenem stanovanju.

Torej, v kratkem načrtujem pogovor z uporabnikom, da se pogovoriva o nekaterih stvareh glede individualnega srečevanja s terapevtom.

V februarju-marcu pa načrtujem srečanje, kamor bom povabila socialno delavko iz CSD in predstavnika iz Društva za nenasilno komunikacijo in uporabnika, da se pogovorimo o nekaterih zadevah.«

A: »Ali je bila vključitev v skupino vaša ideja? Imam občutek, da je šlo za neke vrste pogojevanje?«

Sd: »Vključitev v skupino je bil moj predlog, ja. Na nek način je bilo to pogojevanje, ja. Predlagala sem mu, mu povedala zakaj bi bila zanj vključitev v skupino primerna, na njem pa je bilo, da se odloči. Skupaj sva iskala rešitve. Vseeno dobiš neko oceno ali je nekdo pripravljen za svoje ravnanje kaj narediti ali ne. Dostikrat in hitro se pokaže, da so v resnici hudi odpori za vključitev v skupino, za delo na sebi, da bi morali uporabnikom ponuditi podobne programe dosti prej v začetni fazi prestajanja kazni in ob polovici. Tukaj veliko manjka. Dostikrat mi rečejo, zakaj zdaj in ne že prej, mi ni nihče ponudil. Zelo pomembno je, da je zunanji sodelavec, saj vstopata v odnos oba neobremenjeno glede zavoda, uporabnik se počuti varno v izražanju ...

Glede pogojevanja je takole, imaš pa neka sita. To mu poveš, mu ponudiš, upošteva se mnenje terapevta, in ostalih strokovnjakov. Ne prisiliš ga, mu predlagaš. Cilj tega je, da bi uvideli, da jim je to v pomoč – vključitev v skupino, da lahko zraste, se opolnomoči.

Primer, ki si ga sama spoznala je tudi obsojenec, ki jemlje skupino za samopomoč starejših kot kazen, kot moje pogojevanje, ampak v skupino upokojeencev za samopomoč v dom starejših pa gre rad, saj potem vedno govori, kako je bilo. Saj si videla, še danes je šel, pa skupine sploh ni bilo.«

A: »Katere metode/načine ste uporabljali oziroma uporabljate

majhni koraki do želenega razpleta, mogoče SNG 7, 8 za vzorec vedenja 2, načelo sodelovanja, oskrbovanje etika udeležnosti, ravnanje s sedanostjo

krepitev moči

vira moči

SNG 2, 3, 4 za vzorec vedenja

2, načelo sodelovanja, ID in

soustvarjanje rešitev

včlanjenost, IDP in

soustvarjanje rešitev

zastopanje, oskrbovanje, SGN

3, 4, 5 vzorca vedenja 2 in

SGN 8 vzorca vedenja 1

oskrbovanje, krepitev moči

včlanjenost

možnost za SNG 1–8 vzorca 2

in SGN 8 vzorca 1

ravnanje s sedanostjo

osebno vodenje

majhni koraki ki vodijo k

želenemu razpletu, načelo

sodelovanja, etika udeležnosti

dogovor o sodelovanju, etika

udeležnosti, znanje za

ravnanje in možnost

okrevanja, osebno vodenje

možnost za SNG 1–8 vzorca

vedenja 2

etika udeležnosti

včlanjenost, krepitev moči

okrevanje

možnost za SGN 1–8 vedenja 2

pri svojem delu? Na kakšen način vam teorija pomaga?»

Sd: »Hm metode ... socialno delo s posameznikom, kjer imava individualne, svetovalne, razbremenilne in informativne pogovore. Obsojence spremljam, pozorna sem na njihovo vedenje, dogajanje med njimi, sem njihova zagovornica, poskušam jih opolnomočiti itd. Delam skupaj z njim, danes za jutri, včeraj uporabljam le za razumevanje.

Poleg tega pa vodim tudi torkovo skupino, tedensko srečanje vseh obsojencev OO Puščava.

Pri delu vedno izhajam iz človeka, iz tega, kaj bi obsojenec rad, kaj si on želi.

Kako si predstavlja najino sodelovanje, prestajanje kazni, kaj pričakuje, kako vidi zadeve.

Vedno preverjam, če se z dogovorjenim strinja, če je zanj sprejemljivo. Pri delu uporabljam teorijo, ja.

Povem mu možnosti v tistem trenutku, kaj, na primer, jaz vidim in mu dam včasih uvid, če on sam ne vidi, da ima, na primer, težave s pitjem alkohola. Izhajam iz tistega, kar on misli.

Včasih uporabljam moč. Ne pustim, da kar plava, ker bi se utopil. Pomagam, delam, pride tudi točka, ko ne morem več, ko ne sodeluje več, noče in potem rečem, sedaj pa plavajte; žabico, kravelj, kar koli ali pa se utopite. »Utopil« se je na primer obsojenec, ki je sedaj na begu. Do tega pride, ker je cilj zelo daleč. Zato pa si zadamo manjše cilje, vendar včasih ne gre. Vsem ne moremo pomagati, tistim, ki ne želijo in moramo tudi to spoštovati.

Velikokrat se pri svojem delu soočim s tem, da ne vidim poti naprej. Poiščem pomoč pri sodelavcih, zunanjih institucijah, obrnila sem se tudi že na Fakulteto za socialno delo, ko sem potrebovala pomoč pri iskanju terapevta.«

A: »Kako ravnate/kakšen način dela uporabite, ko se z uporabnikom ne moreta dogovoriti o dosegu cilja? Kakšne so posledice takega načina dela?»

Sd: »Eden se ponudi na pladnju, drugi ima zid – ga ne premakneš. Obsojenca, ki je na begu na primer nisem čutila, da bi lahko tak odnos vzpostavila, bil je daleč.

Včasih obsojence prehitim. Delam namesto njih. Vidi se, da se sam ne potruji do cilja ali pa ne zmore. Tak primer je na primer pri obsojencu, ko sem mu pomagala, uradno napisala dopis na Elektro in ne on. Včasih bi bilo bolje, da bi take zadeve sami uredili. Večina ima težave s tem, da jih sprejmejo. Obsojenec se je prišel zahvalit in je rekel, da sem njegova mama, kar pa ni bilo dobro.

Rekla sem že, da se z obsojencem uspeva dogovoriti. Primer, ko je šla zadeva svojo pot, je bil v povezavi z njegovo hčerko, ko je zopet vzpostavila stike s svojo babico in sorodniki po mamini strani. S socialno delavko iz CSD sva bili presenečeni nad dejanjem in sva že videli vse negativne posledice tega dejanja,

znanje za ravnanje
osebno vodenje
zastopanje
perspektiva moči-krepitev
moči
ravnanje s sedanjostjo

perspektiva moči, etika
udeleženi, upoštevanje
uporabnikov IDP in
soustvarjanje rešitev, dogovor
o sodelovanju, osebno vodenje
ravnanje s sedanjostjo

znanje za ravnanje, izjava s
položaja eksperta
SGN 2 vzorca vedenja 1
ravnanje s sedanjostjo, etika
udeleženi, znanje za
ravnanje
njena IDP
odpiranje problema
znanje za ravnanje
osebno vodenje
SGN 7 vzorca vedenja 2
etika udeleženi

odpiranje problema

zastopanje

priskrbovanje

zastopanje

dogovor o sodelovanju

saj so ravno ti sorodniki podali kazensko ovadbo zaradi groženj na policijo. Spraševali sva se kakšno igro se gre, vendar pa sva kasneje videli, da je šla hči drugo pot od izogibanja. Kaj to pomeni v prihodnosti, ne vem, počakajmo.

Tudi uporabnik se zaveda, do so ji ti sorodniki pomagali in pravi, da on ne more zahtevati od nje, da se ne srečujejo. On to spoštuje.«

A: »Ali vas sama institucija zapora, v kateri vlada hierarhija, omejuje pri vašem delu? Na kakšen način? S kakšnimi omejitvami se srečujeta z uporabnikom zaradi tega? Ali hierarhija vpliva na vašin odnos? Ali imate neko območje dela v okviru katerega se počutite avtonomni in kako delate v njegovem okviru?«

Sd: »Sama institucija me ne omejuje. Glede na staž in izkušnje lahko glede vključevanja obsojencev v življenje naredim marsikaj. Imam izkušnje. Počutim se varno in izkušeno. Neumnost naredim tudi jaz, kar pa po 18 letih dela znam tudi popraviti in se opravičiti.

Večji poudarek bi dala obravnavi pri obsojencih za vključevanje v okolje po prestani kazni, ki so za pogojni odpust. Da bi imeli več namenskih izhodov, kjer bi lahko urejali zadeve, ki jih morajo sedaj urejati v času prostih izhodov – vikendov.

Imam svoje območje dela, ki sem ga pa že opisala. Večji poudarek bi dala tudi na sodelovanju z zunanjimi institucijami ...«

A: »Imate občutek strokovne avtonomnosti kot socialna delavka? Koliko se drugi profili vmešavajo v vaše delo? Kako se spopadate s tem?«

Sd: »Kot socialna delavka imam občutek avtonomnosti in drugi profili se nič ne vmešavajo v moje delo.

Na primer na centru, s katerim sodelujem zaradi omenjenega uporabnika, smo imeli srečanja, kjer smo se srečali jaz, delavec s CSD, predstavnik MOL v povezavi z nepremičninami, predstavniki zavodov, kjer ima dotični center uporabnike in Zavod za zaposlovanje. To je bila zelo dobra praksa, saj smo se zbrali vsi tisti, katerih se je zadeva dotikala.«

A: »Glede na to, da imate izkušnjo dela tudi v zaprtem oddelku, me zanima, kateri način prestajanja kazni zapora, se vam zdi »boljši« za uporabnika? Kako se razlikuje vaš način dela tam in tukaj? Ali imate na OO več svobode pri svojem delu?«

Sd: »Odprti oddelek, kjer je milejši režim seveda bolj pozitivno vpliva na obsojence kot zaprti. Lažje namreč lahko dosegaajo cilje dogovorjene v osebni načrtu ...

Moje delo pa je v zaprtem in odprtem oddelku isto. Načrtovanje, sodelovanje z uporabnikom. Razlike so glede režima, saj je odprti oddelek milejši režim, kar pomeni, da imajo uporabniki več ugodnosti. Lahko rečem, da je odprti oddelek neka končna faza prestajanja kazni zapora, saj je vse še bolj usmerjeno v

SGN 2 za nov vzorec vedenja 2

perspektiva moči znanje za ravnanje

krepitev moči včlanjenost

zastopanje načelo sodelovanja

možnost za SGN 1–8

osebno vodenje

SGN 4,5, in možnost za 7, 8

pripravo na pogojni odpust. Še bolj je intenzivno vključevanje uporabnika v širšo socialno mrežo in okolje. Cilj je torej obsojenca čim bolj opremiti za življenje po prestani kazni.

Na odprtem oddelku imam namreč več možnosti dela oziroma vključevanja uporabnikov. Lahko se udeležujejo kulturnih prireditev, ki jih organizira občina Trebnje. Na tedenskih seminarjih spoznavajo različne teme, od kuhanja, planinarjenja, do rož. Ob nedeljah se lahko udeležujejo svete maše v Mokronogu. Z vsemi temi dejavnostmi pa poskušajo ohraniti stik z zunanjim svetom.

Tiste, ki delajo pogodbeno, so zaposleni zelo lepo sprejeli. Uporabniki nimajo občutka, da so stigmatizirani. To se kaže tudi v tem, da so bili vsi uporabniki, ki delajo v dveh okoliških podjetjih pogodbeno, povabljeni na novoletno zabavo. Udeležbo sem predlagala direktorju, ki je predlog odobril in vsi pogodbeno zaposleni uporabniki, so lahko odšli za tri ure na večerjo/zabavo. S tem so delodajalci pokazali sprejetost uporabnikov v svojem delovnem okolju.«

ravnanje s sedanostjo
SGN 3–8

včlanjenost, krepitev moči
okrevanje, zelen razplet

včlanjenost
načelo sodelovanja
priskrbovanje znanja

včlanjenost, krepitev
moči
priskrbovanje dela, načelo
sodelovanja, perspektiva,
krepitev moči, včlanjenost
perspektiva, včlanjenost
zastopanje

krepitev moči
včlanjenost

Tabela 8.2: Pogovor med svetovalno delavko in uporabnikom

Svetovalna delavka (Sd), Uporabnik (U), Adrijana (A)	kode
A: »Se opravičujem, ker malo zamujam.« U: »Saj sem tudi jaz ravno sedaj prišel.« Sd: <u>»Bomo počasi kar začeli, ker imam jaz čez eno uro že nek drug sestanek.«</u> A: »V redu, ja.« Sd: <u>»Omenila sem vam že, da bo Adrijana delala diplomsko nalogo na OO Puščava in vaš primer se mi je zdel najbolj primeren za neko analizo, študijo primera in poleg tega sem menila, da bi bili vi najbolj pripravljeni na sodelovanje. Adrijana ve, da mora zakriti vse podatke, da se primer oziroma vas ne prepozna. Tako bi bila danes prisotna pri najinem pogovoru o tem, kako stvari stojijo, če se strinjate?«</u> U: »Seveda.« Adrijana: »Zahvaljujem se vam, da ste pripravljeni na sodelovanje, podatke pa bom seveda popolnoma prikrila. Moj namen v nalogi je predvsem analiza pogovora in delo socialne delavke in ne analiza vas. To kar se bosta pogovarjala, pa bom zabeležila, do bom potem lažje napisala.« Sd: <u>»Če malo povzamem najino dosedanje delo, lahko rečeva, da sva do sedaj naredila načrt. Glede na sodelovanje, kritičnost do kaznivega dejanja in vse ostale komponente, ki jih je potrebno upoštevati pri oceni, sva ocenila, da bi vas v tem letu, v naslednjem spremljevalnem obdobju, predlagala komisiji za pogojne odpuste z varstvenim nadzorstvom.</u> Vse potrebne naloge sva že nekako dorekla, naredila načrt. <u>Vključen ste v skupini učenje socialnih veščin. V povezavi s kaznivim dejanjem nameravava, da boste po prestani kazni vključen v Društvo za nenasilno komunikacijo.</u> <u>Pogojni odpust načrtujemo z varstvenim nadzorstvom. To ne pomeni, da vam ne zaupamo ampak, da zunaj nekaj naredite, nadaljujete, da boste bolj opremljen, da boste zunaj lažje zaživel.</u> Socialna delavka s CSD bo vaša <u>svetovalka</u>. S CSD kot tudi strokovno delavko <u>zelo dobro sodelujeta</u>. Pomagala vam je v odnosu do hčere, <u>stanovanjske problematike, plačila elektrike in stanarine ...</u>« U: »Ni vse.« Sd: »Kako ne?« U: <u>»Komunala ni. Ni veliko še. 60 eurov. Prej je bilo pa 1600 eurov. Večji del je.«</u> Sd: »Tako, <u>večji del ste poravnali</u>. V tej fazi imava možnost pogodbenega dela, do sedaj pa ste bili na hišnih delih.	dogovor o sodelovanju nadaljevanje dogovora o sodelovanja, kako bomo delali strinjanje z dogovorom o sodelovanju povzemanje, etika udeležnosti znanje za ravnanje, ravnanje s sedanjostjo SGN 8 vzorca vedenja 1, SGN 3, 4 vzorca vedenja 2 Oskrbovanje, načelo sodelovanja možnost za SNG1–8 za vzorec vedenja 2, oskrbovanje, načelo sodelovanja SNG 2 vzorca vedenja 2 znanje za ravnanje, pozicija vedočega odpoved nejevernosti SNG 8 za vzorec vedenja 2 SGN 8 za vzorec vedenja 1 oskrbovanje načelo sodelovanja perspektiva moči, dosežene želene rešitve, prekinitvev povzemanja, njegova interpretacija doseženih ciljev in ID, odprto vprašanje usmerjeno v raziskovanje problema, bolj konkretno njegovo videnje in IDP soustvarjanje rešitev perspektiva moči, dosežen cilj

V ponedeljek greste delat.«

U: »Mi je zelo dobro, da grem delat, če lahko grem in to delo dobim. Več denarja je super.«

Sd: »Od novembra ste zopet na odprtem oddelku, dali smo vam pogoj, da se boste vklučil v skupino učenja socialnih veščin. Ocenili smo, da vam obravnava koristi, zato sva se dogovorila, da bosta sodelovala še individualno.«

Sd: »V marcu načrtujem obisk socialne delavke iz CSD, predstavnika Društva za nenasilno komunikacijo in seveda z vami. Da se dobimo, se spoznamo, dorečemo, kaj je treba, kaj ni. Ne ocenjujem, da bi povabila k sodelovanju tudi hči.«

U: »Na to tudi jaz ne bi pristal in jo s tem obremenjeval. Ima otroka in nima časa.«

Sd: »V kolikor pa bi se želela sama vključiti ... Saj vam pomaga, prihaja na obiske, vzpostavlja sta odnos oče in hči. To, kako je izpeljala s sorodniki, še medve s socialno delavko ne bi mogli bolje.«

U: »To pa res. Odlično se je znašla. Ne morem ji reči, da ne bi s staro mater govorila. Ogromno ji je ona tudi pomagala.«

Sd: »Naredila je modro potezo, ko je vzpostavila osebni stik z njimi. Tako je zaščitila na nek način vas.«

U: »Tako je. Hčerka pa jim ogromno pomeni, pa bilo kako je. Prav je, da imajo stik.«

Sd: »Torej, obisk CSD, društva, mogoče še terapevta, to je zaenkrat v načrtu socialnega vključevanja, da pripravimo stvari do komisije, da so zrele.

Še vedno pa to ne pomeni, da komisija reče ja.«

U: »Tako je.«

Sd: »Komisija je tista, ki se ...«

U: »Odloči.«

Sd: »Na to ni pritožbe, samo upravni spor. Jaz menim, da je kazen dosegla svoj namen, v teh letih, ko ste bili tukaj, nekateri stvari ste uvideli, se zavedate svojih pomanjkljivosti in sprejemate za njih odgovornost, kje boste še mogli graditi, kje dobiti pomoč ...«

U: »Ja sedem let že, osmo teče.«

Sd: »Vam verjamem in zaupam, da boste speljali stvari, da se zavedate, kje ste in zato bo to lažje narediti. Najin odnos doživljam kot pristen. (pogovor Sd po telefonu)

Tako nekako sva načrtovala, delo, tukaj vključitev, tam vključitev ... Socialna delavka s CSD je rekla, da bo pomagala. Imate srečo, da jo imate.«

U: »Ja res, ogromno. Strašno super je uredila tudi to s hčero.«

Sd: »Je rekla, da ste se oglasil pri njej, pa niste nič potrebovali.«

U: »Ja, v petek sem se oglasil kar tako. Bila je strašno vesela.«

Sd: »Imava začrtano, kako naprej. Izvršujeva načrt. Nekatere stvari prepuščam vam. Nekatere zadeve urejam seveda jaz, vse

ravnanje s sedanostjo
priskrba, vključenost, vir moči,
dosežen cilj
soustvarjena rešitev
vir moči, včlanjenost
okrevanje
dogovor o sodelovanju
možnost za SNG 1–8 za vzorec vedenja 2
osebno vodenje
načelo sodelovanja
etika udeležnosti
načelo sodelovanja, iskanje
IDP in soustvarjanje rešitev
načelo kontakta
njegovo videnje situacije
etika udeležnosti
krepitev, vir moči
SGN 3, 4, 5, 8 vzorca vedenja 1, 2

socialno-ekološko načelo

SGN 2-zametki novega vzorca vedenja 2, načelo sodelovanja, postavitev korakov do zelenega razpleta
osebno vodenje, jasno formuliranje problema
odpoved moči, znanje za ravnanje, razumevanje njenega razumevanje
znanje za ravnanje
njeno videnje situacije
iskanje smisla, vir moči

SGN 8 novega vzorca 1

odpoved nejevernosti,
krepitev moči
krepitev novega vzorca vedenja 1 in 2

perspektiva moči
oskrbovanje
SGN 4, 5 vzorca vedenja

etika udeležnosti

ostale stvari boste pa sami.« U: »Sploh ni problema. Sedaj nimam težav.« Sd: »Bo <u>dobro, da bo terapevt sodeloval.</u>« U: »Tako, ja.« Sd: »Stvari <u>držite v sebi, dokler ne počī.</u>« U: »Ja, ker mislim, da bom naredil kaj narobe, pa se raje zaprem.« Sd: »Ste tudi zelo zamerljiv. Tako kot ste se zapeli zaradi telefona z enim uporabnikom.« U: »Ja. Ker se <u>mu ne da dopovedati.</u>« Sd: »<u>Nekdo drug bi mogoče čez čas ta konflikt pozabil, vi pa podoživljate tako kot bi bilo včeraj.</u>« U: »Tako je, ja.« Sd: »Težko je biti sedaj pameten glede ravnanja, kaznivega dejanja, vem. Mogoče bi ravnali drugače, ali pa tudi ne. Vi ste že izoblikovana osebnost.« U: »Jaz strašno rad vidim, da ljudje povedo svoje mnenje in da imam jaz svoje. Potem lahko primerjam. <u>Spoštujem to.</u>« Sd: »<u>Super, da ste pripravljeni sprejeti tudi druga mnenja.</u>« U: »Nikoli nisem bil tak, da bi mislil, da imam milijon procentno prav, vem, da nimam. Imam pa mogoče približno prav.« Sd: »Prav je, da začnete v ponedeljek s pogodbenim delom, kot <u>sem vam obljubila.</u>« U: »Nikoli nisem bil požrešen, toliko denarja rabim, da nisem lačen.« Sd: »<u>Po prestani kazni načrtujete delo tudi pri bivšem delodajalcu, a ne?</u>« U: »Če se bo le dalo.« Sd: »<u>Mislim, da ni bojazni.</u>« U: »<u>Mislim, da smo naredili eno veliko napako.</u>« Sd: »<u>Kakšno pa?</u>« U: »Ko sem prišel na Dob, so me dali takoj delat. Mislim, da bi bilo bolje, da bi naredil šolo. Je bilo načrtovano za peka. Takrat sem verjetno mislil, da tega ne bom nikoli rabil. Po drugi strani pa sem tu tako in tako bil in sem imel čas. Zdaj je prepozno. Upam, da <u>se bom s tem kar znam, lahko preživeljal.</u>« Sd: »<u>Ne vem pa, če smo imeli tudi že izobraževanje za kovinostrugarja.</u>« U: »To ne vem. <u>Bil pa sem, mislim da 2001/2002, v domačem kraju prijavljen za kovinska dela. Vem, da je kolega dobil nek papir, ko je opravil nek tečaj. Ne vem, zakaj potem jaz nisem mogel.</u> <u>Jaz vem, da imam dela dosti in da ne smem delat. To je najtežje.</u>« Sd: »Bom <u>socialno delavko s CSD poklicala</u>, in ji rekla, da povabimo še <u>Zavod za zaposlovanje</u>, pa da nam oni povedo, kaj se da storiti.«	zastopanje <i>mogoče SGN 1–8 vedenja 2</i> oskrbovanje njena ID SGN 2 vedenja 2 nefunkcionalen vzorec vedenja 2 njegova ID SGN 2 vedenja 2 padec v star vzorec vedenja 2 prelaganje krivde na drugega osebno vodenje SGN 2 vedenja 2 usmerjenost v problem <i>SGN 2 vzorca vedenja</i> <i>zamelek alternativnega vzorca vedenja, pohvala</i> dogovor o sodelovanju SGN 4, 5 vedenja 2 krepitev moči želeni razpleti, vprašanje usmerjeno v prihodnost SGN 3 vzorca vedenja 2 krepitev moči uporabnikova ID odprto vprašanje, raziskovanje problema, vprašanje/vzpodbuda o bolj konkretnem raziskovanje problema v preteklosti ravnanje v sedanjosti, vir moči informacija s položaja eksperta usmerjenost v preteklost ID, ravnanje v sedanjosti načelo sodelovanja, ravnanje s sedanjostjo, soustvarjanje rešitev, usmerjenost v prihodnost, preusmeritev fokusa iz problema v rešitev soustvarjanje rešitev
--	--

U: »Jaz bi. Sem vse mogoče študiral. <u>Da bi mogoče hčera še kaj naredila, ker je še najbolj blizu. Sem ji rekel, da naj gre v šolo in še nekaj naredi.</u> Meni je dovolj, <u>da sam delam</u> , pa še en zraven.«	SGN 5, 7 vedenja 2 želen razplet vir moči
Sd: »Niste mi nič rekli.«	
U: » <u>Nisem, nisem niti študiral. Ko sem v papirjih videl, da smo na začetku načrtoval neko izobraževanje za peka. Pol sem šel pa kar delat. Takrat se nisem sekiral. Denar je bil, sem bil srečen. Ko so prišli obiski, so mi prinesli denar za cigarete, jaz pa sem s tem denarjem plačal položnice. Težko je bilo, če si dobil 90 evrov, položnica je bila pa 100 evrov. Ko pa sem videl to v papirjih, pa sem začel študirat.</u> «	usmerjenost v preteklost
Sd: » <u>Določena stopnja izobrazbe verjetno mora biti, da prijaviš.</u> «	znanje za ravnanje soustvarjanje rešitev priskrba
U: »Saj pravim. <u>Hčera je najbližja.</u> «	perspektiva moči odprto vprašanje
Sd: » <u>Bomo se pozanimal o tem.</u>	SGN 3, 4, 5 vedenja 1, 2
Kako pa kaj <u>vnukec</u> ?«	
U s širokim nasmehom: »4 mesece je že star.«	
Sd: »Kmalu mu boste lahko kupili bonbone.«	
U se zasmije: »Ne še. Jutri grem v Ljubljano po psa.«	
Sd: »Psa?«	
U: »Ja, ko je hči živela pri starih starših je imela psičko. Stara mati je potem ni dala. Sedaj pa je našla eno drugo in me je včeraj klicala. Grem jo iskat.«	SGN 3, 4, 5 vedenja 2 perspektiva moči
Sd: »V podjetju <u>vas čakajo.</u> «	vir moči
U: »Tehnični je rekel, <u>da je vse ok</u> , samo, da malo slabše vidim, da je malo slabše.«	zaključek razgovora
Sd: » <u>Je že poslal.</u> No tako, to bi bilo za danes to ...«	

Tabela 8.3: Timski sestanek

Svetovalna delavka OO Puščava (Sd), socialna delavka CSD (Ž), uporabnik (U), Adrijana (A)	kode
Sd: »Pozdravljeni vsi skupaj. <u>Bomo počasi kar začeli?</u>« U in Ž: »<u>Lahko ja.</u>« Sd: »Jaz bom sproti pisala še zapisnik. Ga. Ž. je prinesla potrdilo, da ste se dogovorili za osebno pomoč - svetovanje na CSD tako, da sedaj lahko pišete za <u>premestitev</u>. Prosim, da mi prej pokažete, da vidim, če je v redu, če je potrebno še kaj dodati, ker včasih <u>eno govorite, drugo pa potem naredite.</u>« U: »<u>Kdaj pa se je to zgodilo?</u>« Sd: »Včasih se je že.« U: »<u>Povejte mi primer, kdaj se je to zgodilo. Dokažite, kaj sem naredil narobe.</u>« Sd: »Nisem mislila sedaj na kakšno tako pomembno zadevo. Ne vem, ne spomnim se. <u>To je na primer to, ko se midva pogovarjava o vaši jezi in o tem, da ne znate 'izdihniti', ko ste jezni in rečete, da boste, pa se potem razjezite.</u>« U: »Aja.« Sd: »No o teh zadevah govorimo, nič ni narobe. Želim pa videti, kaj ste napisali.« Ž: »<u>A ste že napisali?</u>« U: »Ja, grem iskat.« Uporabnik prinese list papirja na katerem je napisal prošnjo/razloge za premestitev. Sd: »<u>Lahko bi še kaj dodali, ampak v redu.</u>« V petek ste bili na <u>CSD, kjer ste se vključili na svetovanje pri psihologu</u>, kajne?« Ž: »<u>Točno. Kako je bilo? Kako se vam je zdelo? Prvi vtis?</u>« U: »<u>Super je bilo.</u> Najprej mi je rekel, da ni za te zadeve, potem pa, ko sem mu malo povedal in razložil, pa je rekel, ja. Eno uro sem bil pri njemu.« Sd: »Verjamem. Sama sem ga poklicala in ga prosila, da vam pomaga, institucije se obsojencev otepajo. <u>Veste v čem je problem? Prvič je to stigma: ko pride obsojenec je to en buhu, potem pa ko vidijo, da temu ni tako, so vsi razneženi in rečejo: 'Joj, kako so to uredu ljudje'.</u>« U: »<u>Ne vem kako uredu tudi nismo.</u>« Sd: »Oni nimajo vsakodnevne stika z vami poleg tega pa se bojijo, da prelagamo odgovornost na njih. Jaz sem mu povedala po telefonu, ko sem ga klicala, <u>da ga bomo prosili za mnenje</u>, ne za poglobljeno obravnavo. Za nas je dovolj, da on reče, da ste pripravljen delati na sebi. Sem slišala, da on ne vidi ...« U: »<u>Men je super ... On je vstal, mi dal roko, <u>zaupam mu.</u></u>« Sd piše zapisnik ... bere in piše ...	sklenitev dogovora o sodelovanju nov zeleni razplet ne verjame uporabnikova usmerjenost v preteklost, raziskovanje preteklosti <i>padec v star vzorec vedenja</i> 2 SGN 5, 7 vedenja 2 osebno vodenje alternativa novega vzorca vedenja 2 odprto vprašanje njena interpretacija, pozicija eksperta načelo sodelovanja oskrbovanje, krepitev moči odprta vprašanja, pozitivna izkušnja SGN 3, 4, 5 možno za 8 vedenja 2 retorično vprašanje, znanje za ravnanje zgodba na podlagi osebne izkušnje njegovo videnje situacije načelo sodelovanja vir moči

Sd: »Torej, če nadaljujemo glede okolja, lahko rečemo, da socialna delavka iz CSD poroča, da <u>ni negativnega odziva okolja</u>.	krepitev moči SGN 3, 4, 5 možno za 8 vedenja 2
Ž: »<u>Točno tako</u>, sedaj se ni zglasil nihče.«	perspektiva, vir moči potrditev, perspektiva moči
U: »<u>V bloku jih je tako strah, da me na kavo kličejo</u>.« (smeh)	SGN 3, 4, 5 vedenja 2
Sd: »U je pisal za <u>premestitev zaradi lažjega izvajanja osebnega načrta vključitve v psihološko obravnavo</u>. A kaj napišemo o sorodnikih?«	humor, jasna sprejetost-včlanjenost
Ž: »Kaj bi pisali? Ni duha ne sluha o njih. A jih mogoče kaj vidite?«	SGN 3, 4, 5 vedenja 2 nov zeleni razplet
U: »Ne.«	IDP in soustvarjanje rešitev odprto vprašanje
B: »Pride xy in <u>pove vedno kaj pozitivnega</u>.«	viri moči
U: »Tudi z njim se niti ne vidim niti ne slišim, ker prihajam pozno in ne kličem, ker vsi že spijo.«	vira moči SGN 4, 5 vedenja 2 in SGN 8 vedenja 1
Sd: »V redu. Naprej napišemo, da ugodnosti preživljate na <u>naslovu stalnega prebivališča in pri hčerki</u>.«	odprto vprašanje jasen odgovor vir moč krepitev moči, etika udeleženi načelo sodelovanja humor-sproščenost
U: »Pa na strehi ...« (humor)	vir moči, SGN 3, 4, 5 vedenja 2 želeni izid znanje za ravnanje njegovo videnje odpoved nemoči, osebno vođenje humor načelo sodelovanja dogovor o sodelovanju
Sd: »Zaposlitev bomo potem.«	konec razgovora
U: »Na ambasadi bom delal.« (smeh)	krepitev moči zastopanje
Ž: »Samoiniciativno se javlja na pogovor na CSD, v času koriščenja prostih izhodov in letnega počitka.«	
Sd: »<u>Ste zadovoljni s storitvijo pri Ž?</u>«	
U: »<u>Seveda sem</u>.«	
Ž: »Ja, jaz <u>se ga razveselim</u>. Vse tudi <u>sam ureja</u>. Tudi mi (CSD) podpiramo njegovo premestitev, ker bomo bližje ...«	
U: »<u>Bližje Sloveniji</u>.« (smeh)	
Ž: »... zaradi lažjega izvajanja psihološke obravnave in vključitve v delo in izboljšanja stikov.«	
Sd je nato vsem zbranim naglas prebrala zapisnik.	
Sd: »<u>Živite v podnajemniškem stanovanju in imate možnost zaposlitve pri starem delodajalcu ali v Nemčiji</u>. Tako, to je to.«	
Ž: »Glede psihologa, veste, <u>ne smete se sramovati, da ga obiskujete</u>. Človek se samo kali.«	
U: »<u>Jaz sem že skaljen</u>.«	
Sd: »<u>Vsi bi ga potrebovali, tudi jaz včasih</u>.«	
U: »A vam ga zrihtam?« (smeh)	
Sd: »Prav pa je, da so te <u>obravnave zunaj</u>, da ni zavod. To je drugačen pristop, bo pa tako kot smo se dogovorili.	
Tako, mislim, da je to to, bi kdo še kaj povedal? U, Adrijana je napisala soglasje, ki smo ga <u>ustno že sklenili, še podpis bi bil potreben</u>, da bo vse v redu. Še podpis na zapisnik. Sedaj pa lahko greste.«	
Po timskem sestanku, sem dobila pojasnilo o zavrnitvi pogodnega odpusta z varstvenim nadzorstvom.	
Socialna delavka je rekla, da je na <u>interni pogojni komisiji ZPKZ</u>. Dob oddelek uporabnikovo prošnjo predstavljal s pozitivnim	

predlogom, z varstvenim nadzorstvom, direktor pa je odločitev spremenil.

Sd: »Verjetnost, da se kaj zgodi, je glede na izvedeniško mnenje in vse kar se je navsezadnje z njim dogajalo in kaj je še pripravljen narediti zase ali pa ne, večja, če pa je še alkohol zraven. Procent prestane kazni je zelo nizek. Potrebna je psihoterapevtska obravnava kot je razvidno iz psihiatričnih mnenj. Strašno slabo je sprejel to odločitev. Je odklonilen. Pri tem ne vidi realne slike, trenutno je noče videti in je zelo napet. Rabi spremembo okolja.

mnenje za nedosežen

SGN 8 vzorca vedenja 1

padec v star vzorec vedenja
2

SGN 3, 4, 5 vedenja 2

Tabela 8.4: Intervju z uporabnikom

Uporabnik (U), Adrijana (A)	kode
A: »A bi vam lahko sedaj še jaz vzela nekaj časa, imam nekaj vprašanj za vas. Sploh pa sedaj, ko sem izvedela, da mi boste v kratkem 'pobegnili' v Maribor.« U: »Ja, seveda, brez problema.« A: »A greva raje ven na zrak, na kakšno klopco?« U: »Ja z veseljem.« A: »Moram reči, da imate zelo lepo urejeno okoli hiše. Navadno sem tukaj ali pozimi ali pa v slabem vremenu in ne opazim vsega tega cvetja, klopce.« U: »Ja, sedaj je res veliko bolje kot je bilo, ko smo prišli sem. Vam bom prinesel blazino, da ne boste direkt na klopi sedela.« A: »Ne, ne, saj je v redu, brez problema sedim brez nje.« U ne posluša in gre po blazino. U: »Kje boste sedela? Bo tukaj v redu?« A: »Ja, super bo. Najlepša hvala. Torej, da vam še enkrat razložim. Kot veste delam diplomsko nalogo, ne vem, koliko ste kaj seznanjeni s tem delom ... Napisati moram teorijo in potem še narediti raziskavo. Lahko bi naredila intervjuje z vsemi tukaj, vendar sem se odločila, da bolj poglobljeno analizirala samo en primer oziroma delo socialne delavke na enem primeru.« U: »Ja, s temi intervjuji so prihajali tudi že na zaprti del. Sem že videl.« A: »Meni se zdi ta način boljši, saj mislim, da so podatki relavantnejši in pristnejši. Če se strinjate bi vam postavila nekaj vprašanj. Vaše odgovore bi tudi sedaj beležila, ker z leti vedno več stvari pozabljam (smeh) in bom to lahko potem doma lažje vse skupaj zapisala, če se strinjate.« U: »Ja, seveda, vi kar.« A: »Pa bi vas na začetku kar vprašala glede premestitve. A se veselite odhoda?« U: »Jaz sem tukaj že osem let. Kamor koli grem, tudi če na slabše, bo to zame dobra sprememba.« A: »Kako se počutite ob dejstvu, da greste v novo okolje, med nove ljudi? Vas je strah?« U: »Od 18 leta sem skozi v skupinah. <u>Delal sem vedno v skupini ljudi</u>, bil sem v vojski. Ogromno ljudi sem spoznal in zamenjal veliko obrazov tako, da <u>me ni strah</u>. Skupina ljudi mi nikoli ni bila problem.« A: »Moram reči, da sem bila presenečena, ko sem slišala, da ne greste na pogojni odpust z varstvenim nadzorstvom. To sem danes prvič slišala, sploh nisem vedela.« U: »Ja, tako je. Vse sem dobil zavrnjeno.« A: »Žal mi je, da se je to zgodilo. Verjetno ste zelo razočarani? Jaz sem bila prepričana, da bo šlo skozi, ker sem dobila tak občutek na sestanku, mislim da v decembru, ko smo se	sprememba SGN 4, 5 vedenja 2 usmerjenost v preteklost njegovi viri moči ni prišlo do zelenega razpleta

pogovarjali, kako in kaj.«	
U: »Ja, tudi jaz sem <u>imel upanje</u> . Še pogovarjali smo se, da prvič ne bom pisal, ker tako ne bi dobil in je tudi Sd rekla, da me ne bi podprla. Kar se mi zdi čisto 'fer'. Rekla je, da pa <u>me bo podprla drugič</u> , če bom pisal. Prvič jih je šlo naenkrat devet ven.«	SGN 3 vedenja 2 soustvarjanje rešitev zastopanje
A: »Kar devet? Interna komisija potem ni podprla vaše prošnje?«	
U: »Ja, <u>vsi so šli</u> , pa sem si rekel, naslednjič <u>bom pa tudi jaz</u> . Potem sem res pisal, ko je bilo drugič in Sd je rekla, da me bo podprla. Kmalu sem slišal, od drugih, da me ne bo in potem zgubiš zaupanje. Sicer me je dva dni pred zasедanjem komisije poklicala v pisarno in rekla, da <u>me ni mislila podpreti zaradi takšnih in drugačnih razlogov</u> , vendar pa je rekla, <u>da me vseeno bo</u> . Sedaj sploh ne bom pisal kakšno leto ali dve.«	vir moči, želen izid zastopanje izguba občutka smisla
A: »Kakšen pa je razlog, da ne bi?«	
U: »Zato, ker <u>sem se odločil</u> , da ne bom. Bolje bi bilo, da tudi sedaj ne bi.«	vzorec vedenja
A: »Mislim, da je bila to vseeno dobra odločitev. Ste vsaj poskusil vse, kar je bilo v vaši moči. Odločijo pa tako drugi, tega pa ne morete spremeniti.«	
U: »Vem, ja.«	
A: »V službo še hodite?«	
U: »Ja, samo danes sem tu zaradi sestanka, drugače <u>delam</u> .«	vir moči
A: »Pa ste zadovoljni z delom?«	
U: »Ja, <u>glavno, da je</u> .«	priskrba
A: »Delate zaradi denarja, finančni razlogov ali zaradi tega, ker ne morete, da ne bi delali?«	
U: »Ja, vse eno z drugim, a ne. <u>Denar vedno prav pride</u> , saj moram plačevati položnice. Poleg tega pa <u>ne vem, kaj bi bilo, če tu ne bi imel kaj delati</u> . Sem človek, ki <u>je vedno nekaj delal, navajen sem tega</u> .«	priskrba vir moči, smisel vzorec vedenja
A: »Če se prav spomnim, je plača zelo nizka.«	
U: »Ja, znesek je res zelo majhen, pa <u>vseeno bolje kot nič</u> . Jaz dobim 83 centov na uro, zavod pa za delavca dobi 3,5 eura, kar <u>se mi zdi zelo nepošteno</u> . Tako služijo na nas. To je zame bolj nagrada kot plačilo. S tem, da moram jaz za ta denar, ki ga dobim, delati kot vsi drugi 'navadni' delavci. Tam te nihče ne vpraša.	priskrba ID
A: »A tako velika je ta razlika ...«	
U: »Ja, to je zame izkoriščanje. Bolj pošteno bi bilo, da jaz dobim teh 83 centov, <u>ostalo pa da dajo kakšni dobrodelni organizaciji, na primer na Rdeči križ</u> .«	'soustvarjanje' rešitev
A: »Ja, bilo bi super. Se strinjam z vami.«	
U: »Ali pa da <u>bi mi vsaj delovna doba tekla</u> .«	
A: »Aha točno, sem že pozabila, da vam tudi to ne teče. Tudi tukaj se strinjam z vami, da ni pošteno.«	
U: »Sploh za tiste, ki imamo dolgo dobo. <u>Jaz ne bom mogel teh deset let nikjer nadoknadit</u> . Plačaš si lahko leto, dve, ne pa	ID

desetih let. Meni se bo to zelo poznalo.«

A: »Seveda, ne boste mogli v pokoj. Kako pa to, da se vam ne šteje delovna doba?«

U: »Po mojem zaradi tistih, ki ne delajo redno, si izmišljujejo itd. Tako je bilo na zaprtem oddelku, ko sem delal v JGZ. Je prišel prvi dan, ga potem dva dni ni bilo itd. in potem so rekli, da ne morejo šteti delovne dobe ravno zaradi takih, ki so nezainteresirani. Bi pa ure šteli al pa kakor koli. Pa če vidijo, da ni za delat, pa ga ne bi dali delat.«

A: »Kaj pa potni stroški in malica? A imate vsaj to povrnjeno? Oziroma malico se spomnim, da dobite.«

U: »Ja, malico imamo, potne stroške pa tudi dobimo. Samo problem je v tem, da gredo cene bencina gor, povrnjeni potni stroški pa ostanejo vedno enaki. Tudi bolniške ne dobim.«

A: »Kaj pa naredite, ko ste bolni?«

U: »Ja tu ležim.«

A: »Aja, napačno sem vas razumela, mislili ste, da nimate nadomestila za bolniško?«

U: »Ja, to ja.

A: »Verjetno boste potem kljub temu delali tudi v novem odprtem oddelku? Že veste kje?«

U: »Ja, seveda bom. Govori se o neki kmetiji.«

A: »Aha, super. Vam je to delo všeč?«

U: »Ja.«

A: »Še nekaj vprašanj bi vam postavila v zvezi s samim socialnim delom, to kar me v bistvu najbolj zanima. Ko sem bila na praksi tukaj pri vas, sem en dan preživela s pedagogom na zaprtem delu in me je med drugim peljal tudi na oddelek, kjer so uporabniki, ki ravno ne sodelujejo radi. Želel je, da bi dobila to izkušnjo, zato naju je najavil pri dveh uporabnikih, ki pa sta pogovor zavrnila. Torej, v zaporu so ljudje, ki kot vi, sodelujejo, in taki, ki ne. Vi pa sodelujete. Kakšen je razlog?«

U: »On se je verjetno odločil, da ne bo. Ne vem zakaj ne, ker jaz v tem ne vidim nič slabega.«

A: »Kakšno je bilo torej socialno delo v zaprtem delu, kako je izgledalo, koliko ste imel stika s socialno službo?«

U: »V zaprtem oddelku jaz nisem imel veliko stikov. Bilo nas je veliko, moral si se prej najaviti, kdaj boš prišel. Več ali manj sem šel samo podpisat spremljevalno.«

A: »A samo podpisat, niste sodelovali v nastajanju le-te?«

U: »Ne, po navadi sem jo šel samo podpisat in to je bilo to.«

A: »A se mogoče spomnite prvega stika tukaj s socialno delavko? Kakšen je bil?«

U: »Ne morem se spomnit čisto prvega stika. Vem, da je prej hodila ena druga, potem pa je prišla Sd. Videl sem jo že na zaprtem delu. Nisva prej nikoli sodelovala. Tudi ničesar nisem slišal o njej. Po navadi se kaj govori o ljudeh, marsikaj slišiš, o njej pa nisem slišal ne pozitivnih ne negativnih stvari. Vedel sem

njegova rešitev

ID

vir moči

krepitev moči
smisel

iz katerega bloka je, to se ve, to je pa tudi vse.«

A: »Kako pa je sedaj tukaj, na odprtem oddelku, v primerjavi z zaprtim delom?«

U: »Tukaj je drugače. V bistvu greš kadar koli dol, potrkaš, poveš, se pogovoriš... Ni se treba najavljat.«

A: »A so stiki s socialno delavko tukaj pogostejši?«

U: »Ja, malo pogostejši so že. Ko kaj rabim, grem.«

A: »Dobite vse podatke, ki jih potrebujete?«

U: »Ja, vse.«

A: »Socialna delavka pravi, da včasih preveč naredi za uporabnike, da dela namesto vas. A imate tudi vi tak občutek, da bi lahko kaj naredili sami, pa je ona uredila?«

U: »Ja, to je res, da veliko naredi, kar ne bi bilo treba.«

A: »A bi mi lahko navedli kakšen primer?«

U: »Je na primer marsikdaj koga klicala. Na primer, sedaj je klicala psihologa, pa se dogovorila za srečanje, ko je neki kompliciral. Potem je takrat, ko sem moral nazaj na zaprti del, klicala mojo hči, ko sem ji dal številko, da sta se pogovorili o nekaterih zadevah ...

A: »Kako ste se počutili potem ob vrnitvi na zaprti del? Verjetno vam je bilo zelo težko? Ravno v tistem času sem bila namreč na praksi in se vsega tega dobro spominjam. Meni je bilo grozno, kaj šele vam.«

U: »Šok je bil petkrat večji kot prvič, ko sem šel sploh tja. Vsakega človeka prizadene, če nisi kriv. Jaz sem Sd povedal, da nisem budalo, če bi mislil it, potem me cel mesec ne bi bilo. Bi ostal zunaj, ker tako vem kaj me čaka – zaprti del.«

A: »Celo leto je potem trajalo, da ste se vrnil na odprti oddelek. Ravno, ko sem se jaz zopet oglasila zaradi diplome.«

U: »Ja, ker gre vse to tako počasi in traja dokler izdajo. Hči mi je zrihrala odvetnico.«

A: »Kako ste preživeli to leto? Ste delali?«

U: »Zelo je bilo težko, sploh zato, ker nisem bil kriv. Potem te pa še noben ne posluša niti ne verjame. Ja, delal sem.«

A: »A ste imeli kaj pomoči?«

U: »Ja, vzgojna pri kateri sem bil prej, je bila dvakrat na teden pri meni. Ona mi je res pomagala.

A: »Spomnim se, da vas je šla pogledat tudi socialna od tu.«

U: »Ja, tudi ona je prišla, pa komandir.«

A: »Vem, da ste prišli potem drugič na odprti odderek pod pogojem, da se vključite v skupino učenja socialnih veščin. Ali je bil pristanek potem izključno zaradi tega pogojevanja ali je bil motiv tudi kaj drugega?«

U: »Ja, res je, da je bil to pogoj, vendar pa mi je tam všeč. On je fer človek. Te posluša. Lahko odstopiš. On je sam povedal, da lahko gremo, če komu ni.«

A: »Ob torkih imate tudi skupino, na kateri sem bila tudi jaz udeležena. Kakšne se vam zdijo?«

dostopnost, varen prostor
za pogovor

priskrbovanje
oskrbovanje

zastopanje

priskrbovanje
oskrbovanje
zastopanje
socialno-ekološko načelo,
načelo komunikacije

sprememba

vir moči

vir, krepitev moči
etika udeležnosti
SGN 1 vzorca vedenja 2

U: »Pristop na teh skupinah je prostovoljni 'mus'. Saj včasih je zanimivo, moti pa me, da je velikokrat eno in isto. Saj tistim, ki so skoz tukaj na oddelku, je mogoče v redu, jaz pa ko delam cel dan, mi pa glih ni pol še to poslušat. <u>Jaz imam raje, da se o kakšnem problemu na samem pogovorim</u> in ne glih v skupini.«	varen prostor za pogovor
A: »Strinjam se, da te skupine niso ravno prostovoljne, ker morate biti udeleženi. A mislite, da bi bilo bolj koristno za uporabnike, če bi bile prostovoljne? Bi hodil, če bi bila skupina prostovoljna?«	
U: »Ja, enako bi šel. Lepše bi bilo. Verjamem, da bi šli vsi tudi, če bi bilo prostovoljna. Jaz pravim, da tu sem tako ali tako, s tem ko se kam vključiš, greš, sodeluješ, <u>sam sebi pomagaš</u> , poleg tega pa vem, da bom prej jaz njih rabil kot oni mene.«	smisel, okrevanje krepitev moči nesmisel
<u>Tale psihološka obravnava sedaj, se mi ne zdi ravno koristna.</u> «	
A: »Zakaj tako mislite?«	
U: »To bi moglo biti <u>na začetku, ne pa sedaj po osmih letih</u> . To je tako kot da bi šel na alkoholno obravnavo sedaj po osmih letih od kar sem tukaj, ko <i>osem let že nič ne pijem</i> .«	njegovo videnje rešitve
A: »Aha. Pa ste na to obravnavo odvisnosti rad hodil ali bolj zato, ker ste morali?«	stabiliziran nov vzorec vedenja 1
U: »Ne, tja sem <u>rad hodil</u> . Takrat je bil še Plauštajner, ne vem če veste, kdo je to?«	vir, krepitev moči, SGN 1 vzorca vedenja 1
A: »Ja, vem.«	
U: »No in pri njemu je bilo 'fajn', to pa zato, ker je pustil, da smo razpravljali. <i>Jaz namreč hočem za neko stvar dokaz. Spoštujem drugo mnenje...</i> «	
A: »No to je super, ker imamo tako vsi svoje mnenje...«	
U: »... ampak če me nekdo hoče prepričat da ima on prav in da jaz nimam prav, pa da sem jaz vsaj 99 %, da imam prav, potem vztrajam pri svojem in mi mora dokazat, da je res kar trdi. Ni problema potem, če mi dokaže, priznam napako, zmoto...«	njegov vzorec vedenja vir moči
A: »Možnost imate tudi hoditi v cerkev, v knjižnico, na predavanja, ki jih prireja knjižnica ... Se tega udeležujete?«	perspektiva, vir moči, SGN 3, 4, 5 vedenja 1, 2
U: »Ne, včasih sem šel k maši, sedaj sem takrat na prostem izhodu, doma. Branje pa mi ne leži.«	
A: »Katere <u>ugodnosti</u> imate?«	vir moči
U: »Vse.«	
A: »Kdo vam stoji ob strani?«	
U: » <u>Hči</u> mi je ogromno pomagala in mi še vedno. Plačala mi je položnice, ko nisem imel s čim in sedaj tudi odvetnico.«	perspektiva, vir moči
A: »Kaj pa pred tem, ko s hčerjo niste bili ravno v najboljšem odnosu?«	SGN 3, 4, 5 vedenja 1, 2
U: »Od pokojne žene, se pravi <u>sorodnika po ženini strani</u> . «	vira moči
A: »Aha, lepo.«	
U: »Ja, ja seveda. Onadva sta prihajala. Še sedaj, če se slučajno ne oglasim, ko sem na izhodu, <u>me takoj pokličejo, da naj pridem</u> .«	včlanjenost krepitev, vir moči
A: »Stiki z ljudmi zunaj zapora verjetno uporabnikom ogromno	

pomenijo?»

U: »Ja, seveda. Problem je predvsem pri dolгих kaznih. Obiski proti koncu samo še kapljajo.«

A: »Verjetno so obiski odvisni tudi od kraja iz katerega kdo prihaja. Dlje je, manj je obiskov? Bi bilo bolje, da bi uporabnike razporejali v zavode bližje domu?»

U: »Verjetno je nekaterim tudi oddaljenost pomembna, da ne pridejo, predvsem pa to, da se vse spremeni. Spremenijo se ljudje in okolje v katerem živijo, tekom let dobijo družine, službo, otroke in nimajo časa za obiske. Je pa tudi res, da če prihajaš iz drugega konca Slovenije, rabiš cel dan da prideš tja.«

A: »Ja in se verjetno ne zdi smiselno, da gredo, če dobijo 24urni izhod.

Imate avto?»

U: »Ja. Vozim se v službo, domov ...«

A: »Če se samo dotaknem kaznivega dejanja. Kakšen je vaš odnos do njega?»

U: »Enako kot prej. Nepravi čas in napačno mesto.«

A: »Verjetno trenutek, ko niste vedeli/znali kako bi drugače ...«

U: »Ja, tako nekako.

A: »Mislim, da lahko kaznivo dejanje naredi vsak od nas ...«

U: »Ja. Vsak se trudi, da ga ne bi.«

A: »Kakšni so vaši cilji za naprej, ko boste prišli ven?»

U: »Hmm ...«

A: »Stanovanje imate, na primer ...«

U: »Ja, to imam ja. Služba vsekakor. Rad bi šel v Nemčijo.«

A: »Kaj bi tam počeli?»

U: »Delal bi, sem že prej. Vendar ne vem, kako naj pogledam delodajalcu še kdaj v oči.«

A: »Kaj pa je bilo narobe?»

U: »Ja, sedaj sem ga prosil, da mi da papir, da če pridem pogojno ven, da me bo zaposlil. Obljubil sem mu, da pridem še to leto, pa ne bo nič. On je to napisal, mene pa ne bo.«

A: »Aja, potrebovali ste to, da ste verjetno priložili k vlogi, da imate zunaj zagotovljeno delo. Mislim, da če mu pojasnite, da končna odločitev ni bila v vaših rokah, da bo razumel. Saj vi bi z veseljem delali pri njemu, vendar enostavno ne morete, ker niste zunaj.«

U: »Ne vem.«

A: »Kako kaj pes? Spomnim se, da ste ga šli iskat naslednji dan po najinem zadnjem srečanju. Je bila hči vesela?»

U: »Poginil je.«

A: »Ojoj, kaj pa se je zgodilo?»

U: »Ne vem, ko ga je dobila, je bilo nekaj časa vse v redu, potem pa je nekaj zbolel.«

A: »Slišala sem, da se to kar pogosto dogaja, sploh če so te prodaje bolj tako izpeljane.«

U: »Pri tem ni bilo to, je bil cepljen, pregledan, z rodovnikom

SGN 3, 4, 5 vzorca
vedenja 1, 2

vir moči

njegovo videnje problema

vir moči
želen razplet, cilj
SGN 3, 4, 5 vzorca vedenja 2
ID
vir moči

itd.«

A: »Aha. A ima potem drugega ali je bila to prehuda izkušnja, da bi imela drugega?«

U: »Ja, sedaj skrbi za sosedovega, ki je že zelo star. Sosedje so ga želeli usmrtiti, njej pa se je smilil, ker se ji zdi, da še ni za usmrtitev.«

A: »No lepo, upam, da bo lahko še dolgo skrbela zanj. Tako, sedaj pa mislim, da sem dobila kar nekaj podatkov in da lahko počasi zaključiva. Jaz se vam res iskreno zahvaljujem za tale pogovor in na sploh za sodelovanje, da bom lahko napisala diplomsko nalogo. Želim vam, da se boste kar najbolje imeli na novem oddelku in da boste čim prej pogojno odpuščeni.«

U: »Hvala, za tole pa malenkost. Želim vam, da čim prej diplomirate.«

A: »Najlepša hvala, upam, da mi kmalu uspe. Vam bom sporočila.«

U: »Ja, lahko kar Sd, pa bo posredovala.«

A: »V redu.«

konec pogovora

9 POVZETEK

Teoretski del diplomske naloge je sestavljen iz t. i. kazenskega in socialnodelovnega dela. Na začetku sem opisala zapor kot totalno institucijo in jo primerjala z Odprtim oddelkom Puščava. V nadaljevanju sem opredelila glavne teorije in njihov namen kaznovanja ter predstavila socioterapijo. Celoten teoretični del sem poskušala povezati z OO Puščava ZPKZ Dob, zato je osrednji fokus namenjen temu oddelku. Začetek drugega dela teorije predstavljajo t. i. faze postpenalne obravnave v zaporu. V nadaljevanju sem predstavila glavne koncepte, elemente delovnega odnosa, načela in načine ravnanja v socialnem delu ter opisala teorijo sinergetike. V zaključku teoretskega dela predstavim uporabnike, ki prestajajo kazen zavora, kot neprostopoljne mandatne uporabnike in delo z njimi.

Odprti oddelek Puščava je dislocirani oddelek ZPKZ Dob. Na tej lokaciji deluje od 16. 12. 2009 in je tretji najmilejši režim prestajanja kazni zavora v Sloveniji. V Raziskavi o družbenem vzdušju v zavodih za prestajanje kazni zavora in Prevzgojnega doma Radeče 2010 (Brinc 2011) je oddelek, poleg odprtih oddelkov Ig in Rogoza, dosegel najboljše rezultate.

Izkušnja enomesečne prakse na OO Puščava in stigmatizacija uporabnikov v javnosti sta prispevali k odločitvi za pisanje te diplomske naloge. Dobro strokovno delo, predvsem pa dobri rezultati v omenjeni raziskavi so bili podlaga za raziskavo. S kvalitativno analizo študije primera sem poskušala ugotoviti način strokovnega dela na OO Puščava. S pomočjo sinergetičnih generičnih načel pa sem poskušala ugotoviti smiselnost uporabe te teorije v zaporu.

Izvedla sem študijo primera z uporabnikom, ki prestaja kazen zavora. Na podlagi primarnih in sekundarnih podatkov sem ugotovila, da svetovalna delavka dela na socialnodelovni način, kar med drugim prispeva k dobremu družbenemu vzdušju na OO Puščava, poleg tega pa sem prišla do spoznanja, da je teorija sinergetike pomembna za prepoznavanje in razumevanje vzorcev vedenja uporabnikov.

S pomočjo raziskave sem ugotovila, da je pogodbeno delo zunaj zavora kljub majhni plači pomemben vir zaslužka in uporabniku predstavlja smisel.

Uporabniki, ki prestajajo kazen zapora na OO Puščava, so z vidika psihosocialne pomoči znotraj konteksta zapora prostovoljni uporabniki, z vidika zapora pa seveda neprostovoljni mandatni uporabniki.

Pomembna ugotovitev je tudi, da sta obseg dela in načrtovanje aktivnosti večja na odprtem kot na zaprtem oddelku zapora.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Adrijana Udovč, vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2007/2008 kot redna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom Psihosocialna pomoč na Odprtem oddelku Puščava Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob, napisala samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice doc. dr. Lee Šugman Bohinc in somentorja prof. dr. Dragana Petrovca.

Datum: 14.12.2012

Podpis: Adrijana Udovč